

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Sinem ALABAY

TÜRKİYE'DE İDARE İÇİNDEKİ İNSAN HAKLARINA
İLİŞKİN BİRİMLERİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2015

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Sinem ALABAY

TÜRKİYE'DE İDARE İÇİNDEKİ İNSAN HAKLARINA
İLİŞKİN BİRİMLERİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Bayram COŞKUN

MUŞ-2015

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Muş Alparslan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “ Türkiye’de İdare İçindeki İnsan Haklarına İlişkin Birimlerin İncelenmesi” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Muş Alparslan Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

12.06.2015

Sinem ALABAY

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Bayram COŞKUN danışmanlığında, Sinem ALABAY tarafından hazırlanan bu çalışma 12/05/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Bayram COŞKUN İmza : .....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Murat AKTAŞ İmza : .....

Jüri Üyesi : Yrd. Dr. Reşat AÇIKGÖZ İmza : .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

...../...../.....

Doç. Dr. Mehmet Kamil COŞKUN

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	VI
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR DİZİNİ	X
TABLolar DİZİNİ.....	XII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI KAVRAMININ İNCELENMESİ, POZİTİF HUKUK KAPSAMINDA SINIFLANDIRILMASI ve TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İNSAN HAKLARI KAVRAMININ İNCELENMESİ	4
1.1.1. Tanımlar	4
1.1.1.1. Özgürlük ve Hak Kavramları.....	4
1.1.1.2. İnsan Hakları Kavramı.....	7
1.2. İNSAN HAKLARININ POZİTİF HUKUK KAPSAMINDA SINIFLANDIRILMASI	10
1.2.1. Negatif Statü Hakları	10
1.2.2. Pozitif Statü Hakları	11
1.2.3. Aktif Statü Hakları	12
1.3. İNSAN HAKLARININ EVRİMİ	12
1.3.1. Birinci Kuşak Haklar	12
1.3.2. İkinci Kuşak Haklar.....	13
1.3.3. Üçüncü Kuşak Haklar.....	14
1.4. İNSAN HAKLARI OLGUSUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	14

İKİNCİ BÖLÜM
İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN ULUSLARARASI DÜZEYDEKİ
ÇALIŞMALAR

2.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖNCESİ DÖNEMDE İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ BELGELER	19
2.1.1. Magna Carta Libertatum.....	19
2.1.2. Virginia Haklar Bildirgesi	19
2.1.3. Fransız İhtilali, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi.....	20
2.1.4. Viyana Kongresi	22
2.1.5. Cenevre Sözleşmesi.....	22
2.2. BM’NİN İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI.....	24
2.2.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.....	24
2.2.2. İkiz Sözleşmeler	26
2.2.2.1. Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	27
2.2.2.2. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslar arası Sözleşme	28
2.2.3. Bm’nin İnsan Haklarıyla İlgili Diğer Sözleşmeleri.....	28
2.2.4. Dünya İnsan Hakları Konferansı	30
2.3. BÖLGESEL NİTELİKTEKİ İNSAN HAKLARI ÇALIŞMALARI ...	31
2.3.1. Avrupa Konseyi	31
2.3.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	31
2.3.1.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM).....	36
2.3.2. Amerikan Devletleri Örgütü ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi	38
2.3.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Şartı	38
2.3.4. Afrika Birliği Örgütü ve Afrika Şartı	39

**2.4. İNSAN HAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ VE KORUNMASI İÇİN
ULUSAL KURUMLAR HAKKINDAKİ PRENSİPLER..... 39**

2.4.1. 20.12.1993 Tarih ve 48/134 Sayılı Bm Genel Kurul Kararı 39

2.4.2. Paris Prensipleri (Ulusal Kurumların Statüsüne İlişkin İlkeler) 41

2.4.2.1. Yetki ve Sorumlulukları 42

2.4.2.2. Çalışma Biçimleri 44

2.4.2.3. Yargı Yetkili Kuruluşlara İlişkin Düzenleme 44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ ve İNSAN HAKLARINA
İLİŞKİN BİRİMLERİN İNCELENMESİ**

3.1. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ 46

3.1.1. İnsan Haklarının Gelişiminde Anayasal Belge Dönemi 46

3.1.1.1. Sened-i İttifak 46

3.1.1.2. Tanzimat Fermanı 46

3.1.1.3. Islahat Fermanı 47

3.1.2. İnsan Haklarının Gelişiminde Anayasal Dönem 48

3.1.2.1. 1876 Anayasası'nda İnsan Haklarının Gelişimi 48

3.1.2.2. 1921 Anayasası'nda İnsan Haklarının Gelişimi 50

3.1.2.3. 1924 Anayasası'nda İnsan Haklarının Gelişimi 51

3.1.2.4. 1961 Anayasası'nda İnsan Haklarının Gelişimi 52

3.1.2.5. 1982 Anayasası'nda İnsan Haklarının Gelişimi 54

**3.2. TÜRKİYE'DE İDARE İÇİNDEKİ İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN
BİRİMLER..... 56**

3.2.1. Türkiye İnsan Hakları Kurumu 56

3.2.1.1. Kuruluşu ve Görevleri 57

3.2.1.2. Teşkilat Yapısı 58

3.2.1.2.1. İnsan Hakları Kurulu.....	58
3.2.1.2.2. Başkanlık.....	61
3.2.1.3. Hak İhlaline İlişkin Başvurular, İnceleme ve Araştırma	63
3.2.2. İdare İçindeki İnsan Haklarına İlişkin Diğer Birimler	64
3.2.2.1. İnsan Hakları Üst Kurulu	64
3.2.2.1.1. İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi.....	65
3.2.2.2. İnsan Hakları Danışma Kurulu	65
3.2.2.3. İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyeti	66
3.2.2.4. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı.....	67
3.2.2.5. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları	68
3.3. TBMM İNSAN HAKLARI İNCELEME KOMİSYONU	71
3.4. KAMU DENETÇİLİĞİ (OMBDUSMAN) KURUMUNUN, İNSAN HAKLARININ KORUNMASINA KATKISI.....	73
3.5. TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI İHALİ DENETİMİNDE BİREYSEL BAŞVURU YOLU	80

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİNGÖL İL ve İLÇE İNSAN HAKLARI KURULLARINA İLİŞKİN ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. ALAN ARAŞTIRMASININ KAPSAMI ve YÖNTEMİ	85
4.2. ALAN ARAŞTIRMASI SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	86
4.2.1. Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Örneği.....	86
4.2.1.1. Kurulların Amaçları	86
4.2.1.2. Yasal Dayanağı	87
4.2.1.4. Kurulların Görevleri	87
4.2.1.4.2.Halkla İlişkiler ve İletişim.....	90

4.2.1.4.3. Bilgilendirme, Bilinçlendirme ve Eğitim.....	92
4.2.1.4.4. Araştırma ve İzleme	95
4.2.1.4.5. İhlal İddialarını İnceleme ve Karara Bağlama	97
4.2.2. Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurul Üyelerine ve Memurlarına Yapılan Anket Uygulaması ve Değerlendirmesi	99
SONUÇ ve ÖNERİLER	116
KAYNAKÇA.....	119
EKLER	127
ÖZGEÇMİŞ	

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE' DE İDARE İÇİNDEKİ İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN BİRİMLERİN İNCELENMESİ

Sinem ALABAY

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bayram COŞKUN

2015, 142 sayfa

İnsanlığın 21. yüzyıla taşıdığı en önemli değerlerden biri olan insan hakları kavramı, bugün evrensel olarak kabul gören temel bir değeri ifade eder. İnsan hakları alanında kabul gören en büyük başarı ise devletlerce, insan haklarını koruma gerekliliğinin farkına varılması ve kabul edilmesi olmuştur. Günümüz dünyasında da insan hakları, siyasal düşüncelerin ve yönetimlerin saygınlık ve meşruluk ölçütü haline gelmiştir.

Uluslararası koruma mekanizmalarının insan hakları ihlallerini önlemede yetersiz kalması sonucu uluslararası örgütler, hükümet yapıları ve sivil toplumu buluşturan ortak bir yapı olarak ulusal insan hakları kurumlarını ortaya çıkarmıştır. İnsan haklarını koruma ve ihlallerin önlenmesini sağlama iddiası ile yasal düzenlemeler yapılmış olup insan haklarını korumak ve ihlalleri önlemek amacını taşıyan birçok kurum ve kuruluş kurulmuştur. Ancak insan hakları ile ilgili kurumsal yapının oluşturulması girişimlerinde ortaya konanların, amaç edindikleri bu iddiayı temsil edip etmediğinin belirlenmesi, işlevselliğinin takip edilmesi gerekmektedir. İnsan haklarını korumak ve ihlalleri önlemek amacıyla oluşturulan düzenlemeler, Türkiye'de insan haklarını kişilerde koruma gerekliliğinin anlaşıldığını görme açısından önemli gelişmelerdir.

Bu çalışmada ulusal ve uluslararası arenada insan hakları ihlallerine çözüm olabilecek hukuksal düzenlemeler ve insan hakları belgeleri incelenmiş ve özellikle insan haklarının idari koruma mekanizmalarına yönelik Türkiye'deki kurumsallaşma çabaları ve araştırma alanı olarak Türkiye İnsan Hakları Kurumu bünyesinde 81 il ve 957 ilçede kurulan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarından Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları örnek seçilmiş, kurulun amacı, yapısı ve işleyişi

inceleme konusu yapılırken, Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulu üyelerine uygulanan anket tekniği ile kurulun işlevselliği sorgulanmış bulgular ve çözüm yolları tartışılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hak, İnsan Hakları, Uluslararası Örgütler, Hak İhlalleri, İnsan Hakları Kurumları.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

EXAMINATION OF UNIT RELATED WITH HUMAN RIGHTS WITHIN THE ADMINISTRATION OF TURKEY

Sinem ALABAY

Advisor: Professor Bayram COŞKUN

2015, Page: 142

The concept of human rights, which is one of the most prominent values mankind has carried over to the 21st century, today stands for a universally acknowledged fundamental virtue. The most significant achievement in terms of human rights is the realization of necessity and acceptance of the protection of human rights by the governments. Today, human rights became an indispensable criterion for legitimacy and reputation of political ideologies and state governance.

Bringing together international organizations, government bodies and non-governmental organizations on a single platform, local and domestic human rights organizations emerged as a result of international human rights protection mechanisms failing to prevent human rights violations on a micro-scale. Legislation and regulations were issued to protect human rights and prevent human rights violations and many organizations and bodies were established for the same reason. Nonetheless, it shall be determined whether official bodies representing human rights follow this agenda and their functionality shall be monitored. Regulations issued to protect human rights and to prevent violations are significant indicators of increased awareness on human rights in Turkey.

This study analyzed human rights documents and legal arrangements that may serve as tools to prevent human rights violations in both domestic and international platforms and In the constitution of Turkey's Human Rights Association as the research space; Bingöl province and district human rights institutions were chosen as an example among the province and district human rights institutions which were established in 81 provinces and 957 districts, the aim of the commission, it's edifice and it's working are made an examine subject. With the survey technique which is

applied to the members of Bingöl province and district human rights institution, the function of the institution is questioned, the findings and solution techniques are discussed and talked about the offers.

Key Words: Rights, Human Rights, International Organizations, Violation of Rights, Human Rights Organizations.

KISALTMALAR DİZİNİ

A.G.E	: Adı Geçen Eser
A.G.M	: Adı Geçen Makale
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
BKZ	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
DÜHK	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi
GBT	: Genel Bilgi Taraması
İHB	: İnsan Hakları Başkanlığı
İHDK	: İnsan Hakları Danışma Kurulu
İHEUK	: İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi
İHİİİH	: İnsan Hakları İhlalleri İddialarını İnceleme Heyeti
İHK	: İnsan Hakları Kurulu
İHÜK	: İnsan Hakları Üst Kurulu
ÖSYM	: Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi
RG	: Resmi Gazete
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TİHK	: Türkiye İnsan Hakları Kurumu

TODAİE : Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü

YÖK : Yüksek Öğretim Kurumu

YY : Yüzyıl

TABLolar DİZİNİ

Tablo 4.1.	2009-2014 Yılları arasında Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına Yapılan İnsan Hakları İhlal Başvuruları.....	97
Tablo 4.2.	Katılımcıların Görevi	99
Tablo 4.3.	Katılımcıların Öğrenim Durumu	100
Tablo 4.4.	Katılımcıların Kurulda Çalışmaya Başlamadan Önce İnsan Hakları Alanında Çalışma Durumu.....	100
Tablo 4.5.	Katılımcıların, İnsan Hakları Kurulunda Çalışmaya Başlamadan Önce İnsan Hakları İle İlgili Hangi Kurumda Çalışmalarının Olduğu.....	101
Tablo 4.6.	Katılımcıların Kurulda Çalışmaya Başladıktan Sonra İnsan Hakları Konusunda Eğitim Alma Durumu.....	101
Tablo 4.7.	Katılımcılar Açısından, Türkiye’de Son Yıllarda İnsan Hakları Alanında Yapılan Reformların İlgili Kuruluşlarda Uygulanıp Uygulanmadığı.....	102
Tablo 4.8.	Katılımcılar Açısından İnsan Hakları Alanında En Çok Sorun Yaşandığını Düşündükleri Kurum.....	102
Tablo 4.9.	Katılımcılar Açısından İnsan Haklarını, İhlal Sırasına Göre Sıralanışı.....	103
Tablo 4.10.	Katılımcılar Açısından İnsan Haklarını Konu Alan Kurumların Oluşumunda AB’ye Giriş Sürecinin Etkili Olup Olmadığı	103
Tablo 4.11.	Katılımcılar Açısından Türkiye’de Düşünce ve İfade Özgürlüğüne İlişkin Engeller ve İhlaller Daha Çok Neden Kaynakladığı	104
Tablo 4.12.	Katılımcılar Açısından Türkiye’de Hukuk Devletinin Güvencelerinin Olup Olmadığı.....	104
Tablo 4.13.	Katılımcılar Açısından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye İle İlgili Kararlarını Adil ve Tarafsız Olup Olmadığı.....	105
Tablo 4.14.	Katılımcılar Açısından Anayasa Mahkemesi’ne Temel Hak ve Özgürlüklerin İhlali Nedeniyle Bireysel Başvuru Yolunun Açılmasını Türkiye Açısından Olumlu Olup Olmadığı.....	105
Tablo 4.15.	Katılımcılar Açısından Türkiye’de Demokrasinin Kurum ve Kurallarıyla Tam Olarak Uygulanmakta Olup Olmadığı	106

Tablo 4.16. Katılımcılar Açısından Devlet, İnsan Haklarını Kamu Yararını Göz Önüne Alarak Kısıtlayabilir mi?	107
Tablo 4.17. Katılımcılar Açısından Türkiye’de İnsan Hakları Alanında Çalışan Sivil Toplum Örgütlerinin Sorumluluklarını Yerine Getirip Getirmediği	107
Tablo 4.18. Katılımcılar Açısından Türkiye’de İnsan Hakları İle İlgili Kurumsal Yapının Güçlendirilmesine Yönelik Çalışmalar Hakkında Kamuoyunun Yeterli Bilgisinin Olup Olmadığı	108
Tablo 4.19. Katılımcılar Açısından Türkiye’de İnsan Hakları İhlallerinin Yeterince Engellenememe Nedeni.....	108
Tablo 4.20. Katılımcılar Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Amaçlarını Önem Sırasına Göre Sıralaması.....	109
Tablo 4.21. Katılımcılar Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının İşlevsel Olup Olmadığı.....	110
Tablo 4.22. Katılımcılara İnsan Hakları Kurumlarından Hangilerini Bildikleri Sorulmuştur	110
Tablo 4.23. Katılımcılar Açısından İnsan Hakları İhlal İddiası Bireysel Başvuru Formu’nun Veri Elde Etmede Yeterli Olup Olmadığı	111
Tablo 4.24. Katılımcılar Açısından İnsan Hakları İhlal İddiası Bireysel Başvuru Formu’nun Sağlıklı Bir Şekilde Değerlendirilip Değerlendirilmediği	111
Tablo 4.25. Katılımcılar Açısından Başvuru Masalarında Görevli Personelin, Yönetmelikte Yer Alan Hukuki Formasyona Sahip ve Halkla İlişkiler Konusunda Uzman Niteliklere Sahip Olup Olmadığı	112
Tablo 4.26. Katılımcılar Açısından Kurula Yapılan Başvuruların Sonuçlarının Etkin Bir Şekilde Takip Edilip Edilmediği	112
Tablo 4.27. Katılımcılar Açısından Kurulun, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığına/Türkiye İnsan Hakları Kurumuna Sunduğu Aylık Raporlarının Gerekli Titizlikle Düzenlenip Düzenlenmediği.....	113
Tablo 4.28. Katılımcılar Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Yönetmeliğinde Yer Alan, ‘Masaya Gelen Tüm Başvurular En Kısa Sürede İlgili Kurul Başkanına İletilir’ Maddesi Kurulun İşlevine Etkisi Olup Olmadığı.....	113

Tablo 4. 29. Katılımcılar Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Yönetmeliğın İçerdiği Düzenlemelerin Yerel Düzeyde İnsan Haklarının Korunmasında Yeterli Olup Olmadığı.....	114
Tablo 4.30. Katılımcılar Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Bingöl İlinde Yeterince Tanınıp Tanınmadığı.....	114

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. İlk 25 Ülke İçin 2014 Yılı AIHS İhlal Karar Sayısı Sıralaması	35
Şekil 2.2. 2014 Yılı Türkiye'nin AIHS Hak İhlalleri Sıralaması	36

GİRİŞ

İnsan hakları, tüm insanların hiçbir ayırım gözetmeksizin yalnızca insan olarak doğmalarından kaynaklanan eşit, özgür ve onurlu yaşamasını sağlayan haklardır. Herkes, cinsiyet, ırk, renk, din, dil, yaş, düşünce farkı, ulusal veya toplumsal köken, zenginlik gibi fark olmaksızın hukuk karşısında eşittir.¹ İnsan hakları, insanlığın gelişim süreci içinde insanın değerini koruma isteğini dile getiren haklar olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde 20.yüzyıla baktığımızda, insan haklarının yaygınlaşması, insan haklarına dayalı kurumsal yapının oluşturulması bütün uluslar için ulaşılmak istenen bir konumu oluşturmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaş dönemindeki soykırımlarda dâhil olmak üzere, ağır ve kitlesel insan hakları ihlallerine karşı duyulan tepki, insan haklarının korunması ve kurumsal yapıya kavuşturulmasında büyük rol oynamıştır. Ancak insan haklarını demokratik sistemler içerisinde kurma, kurumları işlevsel hale getirme, yine de bu yüzyılın belli başlı sorunları olmaya devam etmektedir.

Birleşmiş Milletler' in insan haklarının korunması, ihlallerinin önlenmesine ilişkin hukuksal düzenlemeleri daha sonraki dönemlerde insan haklarıyla ilgili çalışmalara örnek teşkil etmiştir.

Türkiye'de de insan haklarının korunması ve geliştirilmesi devletin en temel görevlerinden biridir. Bu husus Türkiye Cumhuriyeti (T.C) Anayasası' nın 5. maddesinde de , “Demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak devletin temel amaç ve görevleri arasında sayılmıştır.” ifade edilmiştir.

Türkiye'de insan haklarına ilişkin kurumsal bir yapı oluşturma girişimleri, 19. yüzyılın ortalarında insan hakları anlayışının gelişimiyle başlayan, anayasalarla

---

¹ Mehmet Kahraman, “Türkiye'de İnsan Hakları Kurumlarının Yapılaşması ve Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı”, 6 Nisan 2006, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_261.htm, (13.01.2015), s.1.

güvence altına alınması, insan haklarını korumakla yükümlü kurum ve kuruluşların kurulması ve insan haklarını konu alan sivil toplum kuruluşlarının etkinliğiyle devam eden bir süreç olarak ele alınabilir. Türkiye' nin insan hakları ile ilgili kurumsallaşma sürecinde, geçmişinde insan haklarını koruma mekanizması olmamasından dolayı insan haklarını koruma sistemlerine uzun süre daha ihtiyatlı yaklaşıldığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin, eksik ve hatalı insan hakları görüntüsüne sahip bir ülke konumunda uluslararası alanda 1990'lara kadar yoğun bir şekilde gündemde kalmasına neden olmuştur. İnsan haklarını koruma ve ihlallerin önlenmesini sağlamaya yönelik çabaların ulusal ve uluslararası düzeyde baskısı, Türkiye' nin Avrupa Birliği' ne 1987' de yapılan başvurusuyla birlikte 1990 yılından sonra, Türkiye'de insan haklarını korumaya ve geliştirmeye yönelik kurumsal yapının oluşturulmasına ilişkin çalışmalar önem kazanmıştır. Bu tarihlerde insan haklarını koruma ve ihlallerin önlenmesi iddiası ile ilgili yasal düzenlemeler yapılırken, insan haklarını korumak ve ihlalleri önlemek amacını taşıyan birçok kurum ve kuruluş da ortaya çıkmıştır.

İnsan haklarını ve ihlalleri önleme amacıyla kurulan kurumları konu alan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde insan hakları kavramının incelenmesi üzerinde durulmuş ve bu kavramın niteliğine ve tarihsel gelişimine ilişkin bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde uluslararası alanda insan hakları ile ilgili çalışmalar üzerinde durulmuştur. Tarihsel süreç içerisinde uluslararası arenada, BM öncesi insan hakları ile ilgili çalışmalar, BM'nin insan hakları ile ilgili çalışmaları, bölgesel nitelikteki gelişmeler ve sonrasında ise insan hakları ulusal kurumlarına ilişkin olan "Paris Prensipleri" incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Türkiye'de insan haklarının gelişimi anayasal dönem öncesi ve anayasal dönem olarak alt başlıklar halinde incelenmiştir. Özellikle Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun kurulmasıyla kaldırılan birimler hakkında bilgi verilirken, Kamu Denetçiliği Kurumu ve 2010 Anayasa değişikliği ile yürürlüğe giren "Bireysel Başvuru" nun insan haklarının korunmasındaki etkisine ilişkin olarak başvuru ve değerlendirme verileri sunulmuştur.

Dördüncü bölümde alan araştırması tablolarına yer verilmiş ve sonuçlara yorum getirilerek genel değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümde, Türkiye’de yapılan yeni kanun değişiklikleri ve il ve ilçe insan hakları kurullarına ilişkin çalışmaların sınırlı oluşu bilimsel bilginin üretilmesi konusunda önem taşımaktadır. Uygulayacağımız anket çalışması ile de Bingöl ili ve ilçelerinde bulunan insan hakları kurullarında çalışanlar ve hak ihlali gerekçesiyle yapılan başvurular üzerinde bir değerlendirme yapılarak bu konuda bilimsel bir bilgi üretilmiş olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI KAVRAMININ İNCELENMESİ, POZİTİF HUKUK KAPSAMINDA SINIFLANDIRILMASI ve TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İNSAN HAKLARI KAVRAMININ İNCELENMESİ

1.1.1. Tanımlar

1.1.1.1. Özgürlük ve Hak Kavramları

Özgürlük “herhangi bir kısıtlamaya ve zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir koşula bağlı olmama durumu; her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi istencine, düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu” dur.² Özgürlük, insanın gönlünde varolmuş bir varolmayandır ve bu varolmayan, insanı, kendi kendini oluşturmaya, kendi kendini meydana getirmeye zorlar. Böylece kişi, kendi kendini belirler, seçer; o seçtiği insan olur. Özgür olmak, kişi olarak varolmakla aynı şeydir.³

Özgürlük, doğal hukuk anlayışında insanın doğası gereği sahip olduğu serbestidir.⁴ Yani serbest hareket etme gücüdür. Diğer bir tanıma göre özgürlük; bir şeyi yapma veya yapmama, belli bir şekilde davranıp davranmama erki olarak tanımlanabilir.⁵

Özgürlük, tarih boyunca birçok düşünür tarafından farklı biçimde tanımlanmıştır. Bunun en önemli nedeni, özgürlüğün çok boyutlu bir kavram olmasıdır.⁶

David Hume özgürlüğü özetle şöyle açıklamaktadır; “Özgürlükten, istemenin belirlemelerine göre eylemde bulunma yada bulunmama gücünü anlarsak, özgürlük vardır, demektir; ama özgürlükten, isteme belirlenmeden eylemde bulunmayı,

² Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Ankara, s.583.

³ İoanna Kuçuradı, **Uludağ Konuşmaları**, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1988, s.5.

⁴ Durmuş Tezcan, vd., **İnsan Hakları El Kitabı**, Birinci Baskı, Ankara:Seçkin Yayınevi, 2006, s.28.

⁵ İbrahim Kabaoğlu, **Kollektif Özgürlükler**, Diyarbakır: DÜHF Yayınları, 1989, s.14; Oktay Uygun, **1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi**, İstanbul: Kazancı Yayını, 1992, s.6.

⁶ İbrahim Kabaoğlu, **Özgürlükler Hukuku**, İstanbul: AFA Yayınları, 1994, s.12.

nedensiz eylemde bulunmayı, bir şey istemeden, rastgele eylemde bulunmayı, anlarsak, o zaman özgürlük yoktur, demektir.”⁷

Kant “insan özgür müdür, değil midir?” sorusunun bilgiye dayanan bir yanıt alamayacağını öne sürerek, odak noktasını değiştirir ve insanın istemesi üzerine eğilir. İnsanın istemesini eğilimleri, çıkarları belirleyebileceği gibi, saf aklın ürünü olan “ahlak yasası” dediği bir yasa da belirleyebilir. “Ahlak yasası” şöyle der bize; “Öyle hareket et ki, senin istemeni belirleyen ilke, aynı zamanda, genel bir yaşamada da ilke olarak geçerli olabilsin.” Neyin istenmesi gerektiği konusunda ise Kant “pratik buyruk” ile “Öyle hareket et ki, eylemde bulunurken, her defasında, kendine ve başkalarına sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarakta muamele edebilesin.” demektedir. Yalın bir dille, insanın eylemde bulunurken, kendisini ve başkalarını, eğilimlerini ve çıkarlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak görmemesini, eylemlerini insan olmanın bilinciyle gerçekleştirmesini buyurmaktadır. Kant’ a göre özgürlük; eylemde bulunurken bunu istemektir.⁸

İnsan hakları denildiğinde akla ilk gelen kavramlardan birisi özgürlüktür. Hak ve özgürlük sözcükleri sıklıkla birbirleri yerine kullanılmaktadır. Hukuki belgelere bakıldığında her ikisine de yer verildiği görülmektedir. Hak ve özgürlük birbirini tamamlayan iki kavramdır. Hak, özgürlükleri koruyan, onu kurumsallaştıran, yani yapma ya da yapmamaya ilişkin herhangi bir baskının yokluğu biçiminde somutlaşan bir özgürlüğün hukuksal kimlik altında görünmesidir.⁹

Hak istemektir, özgürlük ise yapabilmektir.¹⁰ Dolayısıyla hak, özgürlüğün somutta gerçekleştirilmesinin aracıdır.¹¹

---

⁷ İsmail Serin (ed), **Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik**, Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi, Bursa, 2010, <http://books.google.com.tr/books>, (10.07.2013), s.532.

⁸ Serin, **a.g.e.**, s.108.

⁹ Mehmet Semih Gemalmaz, **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Legal Yayıncılık, 2007, ss.1442- 1445.

¹⁰ Kabaoğlu, **Özgürlükler Hukuku**, s.13.

¹¹ Kabaoğlu, **Kollektif Özgürlükler**, s.26.

Özgürlüğün bir hak olduğu konusunda tam sayılabilecek bir fikir birliği vardır.¹² Özgür olmak başkalarına karşı ileri sürülebilen haklara sahip olmaktır.¹³ Bir hak olmaktan çok erk niteliğine sahip olan özgürlük, toplumun bireye tanıdığı bağımsız hareket alanıdır.¹⁴ Ancak hakkın içeriği sadece özgürlükten ibaret değildir.¹⁵ Bu bakımdan hak ile özgürlük içerik bakımından farklı kavramlardır.¹⁶

Hak hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış olan yetkililerdir. Bu bağlamda hukuk tarafından tanınan ve korunmasını isteme hususunda ferdin yetkili sayıldığı menfaattir.¹⁷

Hak, insanın bir davranış yada eylemde bulunabilme, bir davranış yada eyleme uğramaktan korunma ve bir olanak yada koşuldan yararlanma yetkisidir.¹⁸

Hak kavramına yetki unsuru bakımdan baktığımızda ise hakkın özünün bir şeyi yapabilme yetkisi olduğunu, o şeyi yapıp yapmamak konusunda kişinin serbest olduğunu söyleyebiliriz. Her hak, sahibine olumlu veya olumsuz bir talepte bulunma yetkisi verir. Daha açık bir ifadeyle, bir hak başkalarına sırf bir kaçınma yükümlülüğü yükleyebileceği gibi, bir edim veya yerine getirme yükümlülüğü de yükleyebilir. Hakkın konusundan yararlanma yetkisinin genel veya özel bir ilişkiye bağlı olarak tanınmasını istemek, ona saygı gösterilmesini meşru olarak beklemek demektir. Hukuki haklarda, bu zorla yerine getirmeyi gerektirir. Yani hak sahibi, hakkını tanımayan veya ihlal edenlere karşı hakkına saygı gösterilmesini veya hakkın konusundan yararlanılmasını hukuki yaptırım yoluyla sağlayabilir.¹⁹

---

¹² Örneğin bkz: Ahmet Mumcu, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara: Savaş Yayınları, 1994, s.18; İlhan Akın, **Kamu Hukuku**, İstanbul: İÜHF Yayınları, 1980, ss.259-300; Hüseyin Nail Kubalı, **Anayasa Hukuku Dersleri**, İstanbul: İÜHF Yayınları, 1971, ss.164-165; Özkan Tikveş, **Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku**, İzmir: SÜHF Yayınları, 1982, ss.109-110; Tarık Zafer Tunaya, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul: Araştırma Eğitim-Ekin Yayınları, 1981, s.187.

¹³ Kabaoglu, **Özgürlükler Hukuku**, s. 14.

¹⁴ Bernard Pacteau, Cours de Libertes publiques 1992-1993, Amicale Corporative de Droit Universite Bordeaux I p. 3, 6; Kabaoglu, **Ozgurlukler Hukuku**, s. 14-16.

¹⁵ Tezcan vd, s.28.

¹⁶ Muhlis Ögütçü, “Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanında Bazı Kavramlar”, **DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2005, s.558.

¹⁷ Aytakin Atay, **Medeni Hukukun Genel Teorisi, Temel Bilgiler-Genel Kavramlar**, İstanbul: 1980, s.363.

¹⁸ Muzaffer Sencer, “Hak ve Özgürlük”, İnsan Hakları Yıllığı, **TODAİE Yayınları**, Cilt:14, Sayı:1, 1992, s.4.

¹⁹ Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001, s. 117.

Yukarıda yapılan tanımlar çerçevesinde özgürlüğün başkalarının özgürlüğünü engellemeyecek dereceye kadar varolduğunu ve bununla kişilerin sahip olduğu hak kapsamında bulunduğunu söyleyebiliriz. Yine hakkın ise tüm kişilere hukuk tarafından tanınmış menfaatler olarak nitelendirilebiliriz.

1.1.1.2. İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları terim olarak 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Daha önceleri doğal haklar kapsamında ele alınan insan hakları bugünkü anlamına da bu yüzyılda kavuşmuştur.²⁰ Ancak yinede insan hakları kavramının herkes tarafından kabul edilen ortak ve değişmez bir tanımı yoktur. Geniş anlamda insan hakları denilince insanın birey olmaktan kaynaklanan haklarının tamamı anlaşılır.²¹ İnsan hakları kavramının eksenini olan insan, hak sahibi olan kişidir. Kişi olmak, hukukun insana yüklediği bir niteliktir. Kişi terimi ile hem gerçek hem de tüzel kişi kastedilmektedir.²² Dar anlamda ise temel haklar olup bunlar olmazsa olmaz niteliktedir. Bu hakların pek çoğu insanın doğasından kaynaklanan doğal haklarla örtüşmektedir.²³

İnsan hakları, kişilerin ve devletin, insana insan gibi muamele etmesidir. İnsanlar arasında hiçbir ayırım gözetmeden onlara özgür ve eşit bireyler olarak, insan onuruyla bağdaşan tarzda muamele etmek, insan hakları kavramının özüdür. “İnsana insan gibi muamele edilmesini talep etmek” anlamında insan hakları, insanların hayati çıkarlarını savunmak açısından meşru görülen ve bir politika veya eylemle ilişkili bütün etkenleri gölgede bırakan, yani üstün bir yönü bulunan en güçlü haklardır. İnsan haklarını savunmak; herkese, her zaman ve her koşul altında, bütün insanların, insan olmak bakımından, eşit olduklarını ve eşit olan bu insanların ve haklarının her türlü amacın veya siyasal idealin üstünde olduğunu kabul etme zorunluluğunu yüklemektedir.²⁴ Onurlu, eşit ve özgür bir yaşamın vazgeçilmez koşullarını ifade eden insan hakları, günümüzde tüm dünyanın kabul ettiği evrensel, ahlaki bir değerler bütünü; adil, meşru ve uygar bir devlet ve toplum yönetiminin

²⁰ Anıl Çeçen, “İnsan Haklarının Düşünsel Boyutları”, İnsan Hakları Yıllığı, **TODAİE Dergisi**, 1983, s. 12.

²¹ Tezcan, vd., s.26.

²² Gemalmaz, ss.1442-1443.

²³ Tezcan, vd., s.26.

²⁴ Vahap Coşkun, “Daha Fazla İnsan Hakları, Daha Değerli Dünya”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 433,2001, s.233.

vazgeçilmez kriteridir. İnsan hakları, etik bir ideal olmanın ötesinde, insanlık ailesinin bütün üyelerinin özden saygın oluşlarının, eşit ve vazgeçilmez hakların kabulüdür. Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesi'nin başlangıç bölümünde de ifade edildiği üzere, tüm dünyada özgürlük, adalet ve barışın temelini oluşturur.²⁵

İnsan hakları; egemen güçlerin tanınmasından çok devlete, egemen toplumsal sınıflara ve ideolojiye karşı ileri sürülerek hukuksallaşmışlardır.²⁶ Gelişim, çoğunlukla düzgün ve kesintisiz bir süreç olmamış, insan haklarına karşı uzun soluklu ve kararlı karşı duruş politik nedenlere dayandırılmıştır.²⁷

Modern çağda kişilerin siyasî baskıdan korunma arayışı içinde ortaya çıkan insan haklarının kaynağı, “insan doğası” ve bu doğanın özünde varolan “insan onurudur”. Tüm insanlar, insan olmanın gereği olarak, bu haklara din, dil, ırk, cinsiyet, toplumsal köken, ulusal aidiyet vb. hiçbir ayırım gözetilmeksizin “eşit” bir şekilde sahiptirler. Yani, insan hakları “evrenseldir”; zamandan, mekândan, ekonomiden ve kültürden bağımsız olarak insanın varoluşuyla birlikte vardır.²⁸

Marshall ise kişilerde en önemli unsur olarak eşitliği savunmuştur. Ona göre eşitlik, toplumun tam üyesi olanlara has bir durumdur. Bu tam üye olanların hepsi haklar ve görevler bakımından eşit durumdadır. Klasik düşünce ve İskandinav düşünce ise eşitliğe daha farklı açılardan yaklaşmaktadır. Klasik düşünce özgürlüklerin önemine vurgu yaparken, İskandinav düşünce için ise hakların sosyal karakteri önemlidir. Buna göre, bireyin toplumun tüm düzeylerinde bağımsızlığı ve tam vatandaşlığı, bir sosyal güvenlik ağına ihtiyaç duyar.²⁹

İnsan hakları ayrımsız olarak bütün insanlara tanınmıştır. Bu haklar tarihin seyri içinde birçok belgelerde yer almış olmakla beraber, bütün insanların bu haklardan yararlanmaları kolay olmamıştır. İnsan hakları tarihi süreç içinde cesur

---

²⁵ Ahmet Uzak ve Mehmet Altuntaş (ed), **İnsan Hakları Nedir?**, Ankara: Başbakanlık Yayınları, 2007, s.2.

²⁶ İoanna Kuçuradi ve Bülent Peker, **50 Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünya’da İnsan Hakları**, I. Baskı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1999, s.332

²⁷ Paul Gordon, **The Evolution Of International Human Rights**, University Of Pennsylvania Press, Philadelphia, Second Edition, 2003, s.297.

²⁸ Uzak ve Altuntaş, s.5.

²⁹ Doğa Başar Sarıipek, Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık (Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme), **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı :2, 2006,s.69.

insanların etkin mücadeleleri sonucunda kazanılmış haklardır. Bu mücadeleler günümüzde de sürmektedir.³⁰

Soyut anlamda insan hakları, tüm insanlara tanınması gerekli haklar olarak adlandırılır. Bu anlamda insan hakları olanı değil olması gerekeni gösterir. Soyut anlamdaki insan haklarının bir kısmının hukuki güvenceye kavuşturulması ve pozitif hukukun bir parçası olması durumunda ise somut anlamda İnsan Haklarından söz edilir.³¹ Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, “İnsan Hakları” “Temel Haklar” , “Kamu Özgürlükleri” gibi terimlerin çoğu eş anlamlı olarak kullanılmış olur.³²

İnsan hakları temel haklardır ve egemenin iradesine bağlı değildir. İnsan haklarının temel olmasından kastedilen, onların anayasal düzeninin temelini oluşturdukları veya daha doğrusu oluşturmaları gerektirdiğidir. İnsan haklarının anayasal düzenin temelini oluşturmaları, onların hem kamu politikalarına yön gösterecekleri hem de bunlara aykırı hiçbir yasal ve idari tasarrufta bulunulamayacağı anlamına gelir.³³

İnsan hakları, ahlaki anlamda da bir haktır. İnsan hakkı, niteliği bakımından herhangi bir ahlaki haktan da farklıdır; bu farklılık onun diğer bütün ahlaki haklardan üstün olmasında kendisini gösterir. Bu bağlamda insan hakları en üstün ahlaki talepleri ifade eder. Bu üstünlük onun diğer bütün haklara kıyasla önceliğinin olmasındadır.³⁴

İnsan hakları, insanın asırlar içinde önce düşünsel alanda, daha sonra sırasıyla anayasal belge ve bildirimlerde ve anayasalarda ve uluslararası sözleşmelerde yer alan³⁵ ve oluşturulan kurumlarla, kişilerde insanın değerini koruma istemini dile getiren haklar olmuştur.

---

³⁰ Şeref Ünal, “İnsan Hakları Tarihi, Felsefi ve Hukuki Temelleri”, **Ankara Barosu Dergisi**, 1994, s.1.

³¹ Yusuf Ziya Taşkan, **İnsan Hakları –Temel Bilgiler ve Belgeler**, Tokat, 2000, s. 4.

³² Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Ankara: Yetkin Yayınları, 1994, s. 13.

³³ Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, **İnsan Hakları Nedir?**, <http://www.tihk.gov.tr/tr/basbakanlik-insan-haklari-baskanligi/yayinlar>, (10.09.2013) , 2006, s. 22.

³⁴ Halil Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, s.29.

³⁵ Yılmaz Aliefendioğlu, “İnsan Hakları ve Sivil Toplum Örgütleri”, **İHV. Kuruluş Etkinlikleri**, 10 Aralık 1999, s.29.

1.2. İNSAN HAKLARININ POZİTİF HUKUK KAPSAMINDA SINIFLANDIRILMASI

1.2.1. Negatif Statü Hakları

Negatif statü hakları, kişinin belirli bir yaşam alanını saklı tutan, devletin bu alana karışmasını önleyen haklardır. Bu haklar, bireyin serbestçe gelişmesi amacını güden, bireyi topluma ve özellikle devlete karşı koruyan haklardır.³⁶ Kişilere siyasi baskıdan korunmuş, dokunulmaz, güvenceli özel bir alan sağladıkları için, bu haklara “önleyici haklar” yada “ koruyucu haklar” da denir.³⁷ Bu haklar arasında şunlar bulunmaktadır:³⁸

- ❖ Kişi dokunulmazlığı (m. 17)
- ❖ Zorla çalıştırılma yasağı (m.18)
- ❖ Kişi güvenliği (m. 19)
- ❖ Özel hayatın gizliliği (m.20)
- ❖ Konut dokunulmazlığı (m.21)
- ❖ Haberleşme özgürlüğü (m.22)
- ❖ Yerleşme ve seyahat özgürlüğü (m. 23)
- ❖ Din ve inanç özgürlüğü (m. 24)
- ❖ Düşünce ve ifade özgürlüğü (m.25)
- ❖ Basın özgürlüğü (m. 28)
- ❖ Dernek kurma özgürlüğü (m.33)
- ❖ Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı (m.34)
- ❖ Mülkiyet hakkı (m.35)
- ❖ Hak arama özgürlüğü(m.37)
- ❖ Yasal yargıç güvencesi (m.37)
- ❖ Cezaların yasallığı ve kişiselliği (m.38)

³⁶ Mümtaz Soysal, **Anayasaya Giriş**, Ankara: İmge Yayınevi, 2011, s.238.

³⁷ Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001, s.147.

³⁸ Negatif Statü Hakları T.C. Anayasası'nın İkinci Kısımının İkinci Bölümünde Düzenlenmiştir.

- ❖ İspat hakkı (m.39)
- ❖ Yetkili makama başvurabilme olanağının sağlanması (m.40)

1.2.2. Pozitif Statü Hakları

Pozitif statü hakları kişinin toplumsal yaşam içindeki sosyal ve ekonomik faaliyetleri ile ilgili olan haklarıdır.³⁹ Kişilere devletten olumlu bir davranışta bulunma, hizmet ve yardım isteme hakkı vermekle devleti insanlara müdahale eden aktif bir konuma getirmektedir.⁴⁰ Kişilerin, toplumdan ve devletten isteyebilecekleri haklara “isteme hakları” da denilmektedir. T.C. Anayasası’ nın sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler bölümünde yer almaktadır.⁴¹ Bu haklar arasında şunlar bulunmaktadır:⁴²

- ❖ Ailenin korunması (m. 41)
- ❖ Eğitim ve öğrenim hakkı (m. 42)
- ❖ Çalışma ve sözleşme özgürlüğü (m. 48)
- ❖ Çalışma hakkı (m. 49)
- ❖ Dinleme hakkı (m.50)
- ❖ Sendika kurma hakkı (m.51)
- ❖ Toplu iş sözleşmesi hakkı (m.53)
- ❖ Grev hakkı (m.54)
- ❖ Konut hakkı (m.57)

T.C. Anayasası’ nın 65’ inci maddesine göre, devlet sosyal ve ekonomik alanlarda anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek, mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde yerine getirecektir.

---

³⁹ Şeref Gözübüyük, **Hukuka Giriş**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2006, s.162.

⁴⁰ Durmuş Tezcan, “Türk İdari Yargı Sisteminin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Değerlendirilmesi”, 2000 Yılı İdari Yargı Sempozyumu, <http://www.danistay.gov.tr/>, (09.10.2013).

⁴¹ Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2000, ss.167-168.

⁴² Pozitif Statü Hakları T.C. Anayasası’ nın İkinci Kısımının Üçüncü Bölümünde Düzenlenmiştir.

1.2.3. Aktif Statü Hakları

Kişinin, siyasal gücün kullanılmasına katılmasını sağlayan haklara “katılma hakları” denir.⁴³ Kişinin seçim yolu ile devlet yönetimine katılması sağlayan bu haklar T.C Anayasası’ nın siyasal haklar ve ödevler bölümünde

düzenlenmiştir.⁴⁴ Bu haklar şunlardır;

- ❖ Vatandaşlık hakkı (m.66)
- ❖ Seçme, seçilme hakkı (m.67)
- ❖ Siyasi partilerle ilgili haklar (m.68, 69)
- ❖ Kamu hizmetine girme hakkı (m.70)
- ❖ Vatan hizmeti hakkı (m.72)
- ❖ Vergi ödevi (m. 73)
- ❖ Dilekçe hakkı (m.74)
- ❖ Bilgi edinme ve Kamu Başdenetçisine başvurma hakkı (m.74)

1.3. İNSAN HAKLARININ EVRİMİ

İnsan hakları, tarihsel gelişim süreci açısından incelendiğinde gerek ulusal, gerekse uluslararası literatürde pek çok ayrıma tabi tutulmuştur. Bu ayrımlardan biride ortaya çıkış zamanlarına bakımından yapılan ayırmadır.

1.3.1. Birinci Kuşak Haklar

Birinci kuşak insan hakları, büyük ölçüde aristokrasi ve burjuvazi çatışmasına dayanmaktadır. ⁴⁵ İki sınıf arasındaki ilişki özellikle siyasal haklarda somutlaşmaktadır. 17. ve 18. yüzyıl Amerikan ve Fransız devrimlerinden doğan birinci kuşak haklar, bu yüzyıllarda doğan “tabi hukuk doktrini” ile “ferdiyetçi doktrin” klasik hürriyetlerin formüle edilmesinin kurumsal temellerini sağlamışlardır. ⁴⁶ Devrimler sonucu hazırlanan anayasalarda bu hakları

⁴³ Gözübüyük, **Hukuka Giriş**, s.162.

⁴⁴ Ergun Özsunay, **Medeni Hukuka Giriş**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1978, s.239;Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, s.168.

⁴⁵ Tezcan vd., s.58.

⁴⁶ Kabaoğlu, **Özgürlükler Hukuku**, s.26.

hukukileştirmişlerdir.⁴⁷ Birinci kuşak haklar İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 2-21. maddelerinde düzenlenmiştir. Kişi haklarını oluşturan özgürlüklerin önemli bir bölümü yasaklara ilişkindir.

Birinci kuşak haklar, bireyi korumaya yönelik (negatif statü hakları) haklardır.⁴⁸ Devleti sınırlandıran bu haklar, kişiye devletin, toplumun ve üçüncü kişilerin dokunamayacağı özel, bağımsız bir eylem alanı sağlar. Devlet, kişinin bu özel alanına giremez. Kişi bu alanda dilediğini yapar. Ama bu, devletin bu alanda düzenleme yapamaması anlamına gelmez. Devlet, düzenleme yaparak özgürlüklerin kullanılmasını kolaylaştırır, ama sınırlandıramaz. Bu tür haklara örnek olarak “yaşama ve özgürlük hakkı, kölelik yasağı, işkence yasağı, kişi olarak tanınma hakkı, hukuk önünde eşitlik, etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkı, adil yargılanma hakkı, mahremiyet hakkı, seyahat özgürlüğü, sığınma hakkı, vatandaşlık hakkı, evlenme ve ailenin korunması hakkı, mülkiyet hakkı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme hakkı ve katılma hakkı” verilebilir.⁴⁹

1.3.2. İkinci Kuşak Haklar

İkinci kuşak haklar, 18. yüzyılın sonlarında İngiltere’de başlayan, 19. yüzyılda Kıta Avrupa’sına sıçrayan sanayi devrimi ile sermayenin belli ellerde toplanmasına ve orta sınıfların iflase sürüklenmesine yol açarken, aynı zamanda sosyal eşitsizlikleri daha da derinleştirmiştir. İşçi sınıfı bu dönemde doğmuş ve bu duruma karşı muhalefeti oluşturmuştur.⁵⁰ Özellikle 1800’lü yıllarda sanayi devrimi sonucunda İngiltere’de işçi sınıfının mücadelesi ile ortaya çıkmıştır.⁵¹ Bu ekonomik ve sosyal dönüşümün yarattığı ve derinleştirdiği sosyal sınıflar arasındaki sosyal eşitsizlikler ve işçi sınıfının bu eşitsizliklere gösterdiği tepki ve eylemlerden hareketle ortaya çıkan sosyal hakların uluslararası düzeyde tanındığı ilk belge İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’dir.⁵² İlk kez İHEB m.22-27 ile uluslararası alana da

⁴⁷ Bülent Tanör, **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, İstanbul: May Yayınları, 1978, s.26.

⁴⁸ T.C. Anayasası’nın İkinci Kısmının İkinci Bölümünde Düzenlenmiştir.

⁴⁹ Tezcan vd., s.58.

⁵⁰ Kabaoğlu, **Özgürlükler Hukuku**, s.27.

⁵¹ Tezcan vd., s.58.

⁵² Tezcan vd., **a.g.e.**, s.58.

yansıyan “sosyal, ekonomik ve kültürel haklar” insan haklarının ikinci kuşağını teşkil eder.⁵³

İkinci kuşak hakların ekonomik ve sosyal nitelikli olanlarına, sosyal adaleti sağlama, sosyal eşitsizlikleri giderme, sosyal güvenlik, sağlık hakkı, adil ücret, asgari ücret ve sendikalar örnek verilebilir. Kültürel nitelikli haklarda ise bilim hakkı, sanat hakkı, eğitim hakkı verilebilir. Bu haklar kişilere kanunlarla tanınabileceği gibi dayanağını uluslararası hukuktan da alabilir.⁵⁴

1.3.3. Üçüncü Kuşak Haklar

Dayanışma hakları da denilen üçüncü kuşak haklar, belli bir topluluk halinde yaşam anlayışını yansıtır. İlk kez Karel Varsak tarafından ortaya atılmış olup özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra insan hak sahibi yapılmıştır. Yeni uluslararası ekonomik düzende bağımsızlıklarını kazanan devletler insanca yaşayabilmek için ortaklaşa hareket etmişlerdir. Bu tür haklar geleneksel insan haklarının yatay bir genişlemesi olmayıp, onların yeni bir yorumudur.⁵⁵ Yani insan için gerekli olan dayanışma ortamını yaratabilmektir. Bu haklar, insancıl bir toplum yaşamı düşüncesinin anlatımıdır. Hem bireylere, hem de toplumun tümüne aittir. Bu hakların gerçekleşmesi için sadece devletin müdahalesi yeterli değildir, birey ve grupların da yani toplumda yaşayan herkesin de etkin biçimde katılımı ve çabası gereklidir.⁵⁶ Bu haklara örnek olarak barış hakkı, yiyecek hakkı, haberleşme hakkı, insani yardım alma hakkı, çevre hakkı gibi haklar verilebilir.

1.4. İNSAN HAKLARI OLGUSUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsan haklarının bugünkü aşamaya gelmesi oldukça uzun aşamalardan geçerek kazanılan deneyimlerle gerçekleşmiştir. İnsan hakları gerek uygarlıklarda gerek ülkelerde farklı seviyelerde gelişme göstermiştir.

Çin Uygarlığında Taoizm'in kurucusu Lao-Tse, özgürlüğün üzerinde durarak, geleneksel yapıyı eleştirmiştir. Ona göre yasalar gereklidir, ama yasalar çoğaldıkça itaatsizlik de artacaktır. Yasalar mümkün olduğunca az yasak

⁵³ Yasemin Özdek, “Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı”, İnsan Hakları Yıllığı, **TODAİE Dergisi**, s.35.

⁵⁴ Halil Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, s.67.

⁵⁵ Tezcan vd., s.58.

⁵⁶ Tezcan vd., **a.g.e.**, ss.58-59.

koymalıdır; “Devlette ne kadar yasak varsa halk o derece yoksullaşır.” Konfüçyüs ise “En üst siyasal yönetim gücünün (egemenliğin) gerçek ve tek taşıyıcısı halktır. Zira halkın güvenini kazanamamış bir iktidar er geç düşmeye mahkûmdur.” diyerek oldukça ileri bir düşünce düzeyi ile halkın egemenliği kavramına ulaşmıştır.⁵⁷

Hindistan çok farklı din ve felsefi akımların etkisi altında kalmıştır. Hindu inanişında insan, sosyal düzenin temelini oluşturan evrensel kanunlara uygun bir şekilde yaşamak zorundadır. Hindu insanına göre insan, doğumuyla birlikte belirli bir kastın üyesi olur ve yaşamı boyunca doğuştan kendisine ayrılan kasttan kurtulma şansına sahip olmaz. Bunun sonucu olarak, doğal açıdan eşit olmayan insanları sosyal yaşamda eşit sayarak kendilerine eşit muamele yapmak mümkün değildir. Hindu inanişı diğer dinlere karşı hoşgörü ve şiddete başvurmama gibi yüksek ahlaki ideallere sahip olmakla beraber, insan haklarının temelini oluşturan eşitlik ve özgürlük ilkelerini kast sistemiyle bağdaştırmak mümkün değildir.⁵⁸

İnsan hakları kavramının oluşup gelişmesine eski Yunan şehir devletlerinin de katkısı olmuştur. Ancak, bu devletler bireycilik anlayışı üzerine kurulmadığından, bireyin devlete karşı ileri sürebileceği hakları yoktur. Kişi birey niteliğiyle değil, toplumun bir üyesi olarak kabul edildiği için, sadece bazı siyasi haklara sahiptir. Kişi kanun önünde eşit olmakla beraber, bu eşitlik yalnız vatandaşlara tanındığı ve köleler bu haklara sahip olmadığı için, bu devletleri demokratik olarak nitelendirmek de mümkün değildir. Yunan düşünce tarihinin en önemli okullarından birisi olan Stoa felsefe okulunun kurucusu Zenon insanların çeşitli guruplara bölünmesini açıkça reddederek, “tek bir dünyada insanlığın bütün olduğu” görüşünü savunmuştur. Eflatun ve Aristo ise insanların doğal niteliklerine ve farklı niteliklerine dayanarak insanlar arasında fiili eşitsizlik ilkesini savunmuşlar ve kölelik kurumunu haklı göstermişlerdir.⁵⁹

Orta çağlarda daha sonra ortaya çıkan ve ortaçağın ideolojisi olan Hıristiyanlık’ın, insan kişiliğine değer kazandırması ve tanrısının sureti olarak insanın bazı haklara sahip olabileceği düşüncesini ortaya atması bir önceki çağ anlayışından oldukça farklıdır. Ancak dönemin ortalarına doğru dinsel erkle siyasal

---

⁵⁷ Mumcu, s.39.

⁵⁸ Ünal, s.45.

⁵⁹ Ünal, **a.g.m.**, s.46.

erkin bütünleşmesi sonucu, kişisel özgürlükleri savunmayı bırakmıştır. İlkçağ insanı yalnız devletin malı iken, Ortaçağda iki efendisi vardır artık; devlet ve kilise.⁶⁰ Batıda Hıristiyanlık güçlenirken, Arap Yarımadası'nda 7. yüzyıl başlarında doğan, kısa sürede büyük alanlara yayılan İslamiyet, insanlık tarihinin en önemli dönüm noktalarından birini açmıştır. Kendi dönemine kadar insanlığın görmediği, çağının çok ilerisinde bir eşitlik ilkesi getiren İslamiyet, belli koşullar altında bu eşitliğin nimetlerinden müslüman olmayan yurttaşların da yararlanmasını sağlamıştır. Bir başka özellik olarakta adalet olgusu yüceltilmiştir. insan hakları öğretisi, 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren bugünkü anlayışımıza yakın bir kimlik kazanmıştır. İnsanın doğuştan bazı hak ve özgürlüklere sahip olduğu ve bunlara devletin dokunamayacağı düşüncesi, 17. yüzyıldan başlayarak sistemleştirilmiş bir siyasi öğreti kimliğine kavuşmuştur. Feodal üretim biçiminin çözülüşü ve kapitalist üretici güçlerin gelişerek kentsoylu sınıfını oluşturması ile klasik hak ve özgürlükler doğmuştur. Çünkü bireyler iktidar ve devlet karşısında hak talep edebilecek güce ulaşmışlardır. Bu güce dayanarak lütuflardan daha fazlasını talep eden sesler ortaya çıkabilmiştir.⁶¹

İnsan hakları sorunu keza Yeniçağda da gündemin başlıca konusu olmakla beraber, insanın doğuştan devredilemez haklara sahip olduğu ilk kez bu dönemde siyasi düşünce tarihini ilgilendiren felsefi bir tartışma konusu olmaktan çıkmış, devletin anayasal ve hukuk düzenini ilgilendiren bir konu olarak devletin siyasi mücadele alanına girmiştir. Bu dönemde mutlak egemen devlet anlayışı zayıflamış kişiler ve sınıflar arasındaki eşitsizlik giderilmeye çalışılmış ve insan hakları anayasalarda yer alan haklar olarak pozitif hukuk hayatına girmiştir. İlk çağların tabii hukuk anlayışı, Ortaçağda dini bir çerçeveye bürünmüş ve insan haklarının tanrının iradesi ve ilahi kanunlardan kaynaklandığı görüşü benimsenmiştir. Tabii hukuk anlayışı, yeniçağda din ve ilahi güçten arındırılmış ve tekrar eski hüviyetine kavuşturulmuştur. Ayrıca Rönesansla başlayan hümanizm akımı bireyi ön plana çıkarmıştır.⁶²

---

⁶⁰ Mehmet Semih Gemalmaz, ‘‘Tarihselliği Bağlamında İnsan Hakları’’, İnsan Hakları Yıllığı, **TODAI E Dergisi**,1985-1986, s.55.

⁶¹ Mumcu, ss.56-58.

⁶² Ünal, s.14.

17. ve 18. yüzyılın düşünürleri bireysel haklar doktrinini geliştirmişlerdir. Bodin, Althusius, Grotius, Hobbes, Pufendorf, Thomasius, Christian Wolf ve Kant gibi düşünürler bu çerçevede tabii hukuk görüşünü yeniden değerlendirerek tanımlamışlardır. Hugo Grotius (1583-1645), hukuku insan aklının ürünü olarak görmüş ve bütün insanlar için ortak haklardan bahsetmiştir. Böylece bu hukukçu, insan hakları kavramını bilimsel yolla açıklamaya çalışan ilk düşünür olarak kabul edilmektedir.⁶³ “İnsan İnsanın kurdudur.” diyen Thomas Hobbes (1588-1679), insanların birbirlerini yememeleri için, hepsinin de kendisinden çekinecekleri bir canavar (Leviathan) yaratmaları gerektiğini söylemektedir. Ancak, birbirlerini yememeleri için kurdukları bu devlet tabiatı gereği çok fazla güçlüdür ve bu gücün de sınırlandırılması gerekmektedir. Devlet (leviathan-canavar) o kadar güçlüdür ki, insanlara, birbirlerine verebilecekleri zararlarla karşılaştırılmayacak kadar büyük zararlar verebilir. Haklar Bildirgesinin (Bill of Rights) fikir babası olan John Locke (1632-1704), insan hakları ve özgürlük konularındaki yapıcı ve aydınlık görüşleri ile bir dönemi başlatmıştır. Locke, bireye her bakımdan değer veren, insanın insan olarak sahip olduğu hakları ve özgürlükleri öven, devletin görevlerini ve işleyişini özgürlük çerçevesine oturtan bir düşünür olarak, liberalizmin de öncülerinden biri olmuştur. Anayasa Hukuku’nun kurucularından olan Montesquieu (1689-1755), güçler ayrımı kuramını kurarak, yasama, yürütme ve yargının tek elde toplanmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu ayrımı, özgürlüklerin ve demokrasinin güvencesi olarak görmektedir. Daha sonra Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) toplumsal sözleşme kuramı ile ortaya çıkmış ve doğuştan eşitlik ve aynı haklara sahip olma görüşünü ortaya koymuştur; “ İnsan özgür doğar, ama her yerde zincirlere vurulmuştur. Falan kimse kendini başkalarının efendisi sanır ama, böyle sanması onlardan daha da köle olmasına engel değildir.”⁶⁴

Tarihi süreçte insan haklarına ilişkin temel ilkeler ve kurallar zamanla ulusal anayasa ve yasalar ile ülkeler arasında akdedilen anlaşmalarda yer alarak yazılı bir hukuk kuralı haline gelmişlerdir. Başka bir deyişle insan hakları yalnızca yüksek

---

⁶³ Mumcu, s. 60.

⁶⁴ Jean Jacques Rousseau, **Toplumsal Sözleşme**, çev. Vedat Günyol, İstanbul:Adam Yayınları,1982, s. 14.

ahlaki ilkeler şeklinde dile getirilmeyip yazılı kurallar olarakta hukuk düzenindeki yerini almışlardır.⁶⁵

---

⁶⁵ Mehmet Yüksel, “İnsan Haklarının Sosyo-Tarihsel Temelleri”, İnsan Hakları Yıllığı **TODAİE Dergisi**, Cilt:25, 2007, s.2.

İKİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN ULUSLARARASI DÜZEYDEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖNCESİ DÖNEMDE İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ BELGELER

2.1.1.Magna Carta Libertatum

İnsan hakları ile ilgili ilk büyük adım, 1215 yılında İngiliz Kralı Yurtsuz John'a Magna Carta Libertatum'u (Büyük Özgürlük Fermanı) kabul ettirmeleriyle atılmıştır. İngiltere'de 11. yüzyılda çıkarları karşılığında kralı destekleyen baronlar, Kral Yurtsuz John'un üst üste yenilgiler alması üzerine bozulan düzende haklarının güvencede olmadığını öne sürmüşler ve kralın güçsüzlüğünden yararlanarak fermanı imzalatmayı başarmışlardır.⁶⁶ 63 maddeden oluşan ferman ile kralın hürriyetleri kısıtlanmış, halkın hürriyetleri ise genişletilmiştir. Bu belge ile halk, kral karşısında birtakım haklara sahip olmuştur. Aslında bir feodalizm manifestosundan başka bir şey olmayan bu belge zamanla efsaneleşmiş, İngiltere halkının hürriyetinin teminatı olmuş ve ileriki yüzyıllarda kendinden sonra gelen belgelere öncülük etmiştir.⁶⁷

Magna Carta'ya göre; kimse eşitlerinin kararı olmaksızın ve bir yerel kurala dayanılmaksızın özgürlüğünden ve mülkünden yoksun kılınamaz, cezalar işlenen suça uygun olacak, kişinin yaşamına engel olacak kadar ağır olmayacak, müsadere kaldırılacaktır." Magna Carta iyi yönetim de öngörmüştür. Buna göre üyelerini Yüce Kurul'un (Magnum Concilium) seçtiği 25 kişilik bir kurul, kralın ve memurların işlemlerini denetleme yetkisi ile donatılmıştır.⁶⁸

2.1.2. Virginia Haklar Bildirgesi

12 Haziran 1776 tarihinde kabul edilen Virginia Haklar Bildirisi, 4 Temmuz 1776 tarihinde kaleme alınan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nden önce, Kuzey

⁶⁶ Mehmet Akad, **Genel Kamu Hukuku**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1997, s.146.

⁶⁷ H.V. Wiseman, "Magna Carta Efsanesi", çev. Münici Kapani, Ankara: **AÜHF Dergisi**, 1966, No. 210, s.465.

⁶⁸ Tekin Akıllıoğlu, **İnsan Hakları**, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995, s. 122.

Amerikan Devletleri'nin kuruluş aşamasında anayasalarının başına yerleştirdikleri Hak Bildirileri (Bill Of Rights) içinde en önemlisidir. Doğal hukuk anlayışının hâkim olduğu bu bildiri, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi' nin hazırlanması sürecinde etkili olmuştur. 16 maddelik Virginia Haklar Bildirgesi ile o zamana kadar ortaya konulanlardan çok daha ileri düzeyde, bir kişi hakları listesi açıklanmıştır. Buna göre; bütün insanlar özgür ve eşittir, doğuştan haklara sahiptirler, siyasi iktidar halktan kaynaklanır ve ona karşı sorumludur, halkın ortak yararı gerçekleştiremeyen siyasi iktidarı değiştirme hakkı vardır, yasama, yürütme ve yargı güçleri birbirinden ayrı ve belirlenmiş olmalıdır, bütün seçimler serbesttir, kimse kendisinin veya temsilcisinin onayı olmaksızın vergi yükü altına sokulamaz, herkesin ceza davalarında suçlamayı öğrenmek, tanıklara çapraz sorgulama yaptırmak, jüri önünde davanın ivedi sonuçlandırılmasını isteme hakkı vardır, kimse kendi aleyhine tanıklığa zorlanamaz, basın özgürlüğü, askerin sivil güce bağlı olması, din ve vicdan özgürlüğü listeyi tamamlayan öteki haklardır.⁶⁹

4 Temmuz 1776'da, bu kez bağımsızlık mücadelesine katılan koloni temsilcilerinin ortak sesi olarak Thomas Jefferson' un hazırladığı Bağımsızlık Bildirgesi ile aynı ilkelerin altı tekrar çizilmiştir. Her iki belgenin de dayanağı, on üç eski İngiliz kolonisinin bağımsızlaştıkları zaman, anayasalarının başına koydukları "Bill of Rights"ların da benzeridir. 1787 yılında, bir araya gelerek ilan ettikleri Anayasa, dünyanın ilk modern yazılı Anayasasıdır. Bu Anayasa ile gene dünyada ilk kez "federal devlet" yapısı kurulmuştur.⁷⁰

2.1.3. Fransız İhtilali, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, tüm Avrupa'da yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, Amerikan Haklar Bildirileri gibi tabii haklar doktrininden esinlenerek insanların tabii, başkalarına devredilemez, zaman aşımına uğramaz kutsal haklara sahip olduğunu açıklamıştır.⁷¹ Bu bildiriyle tüm toplumun özgürlük, güvenlik ve mülkiyet hakları güvence altına alınmış, egemenliğin halka ait olduğu vurgulanmıştır. Fransız Devrimi sonucunda Yeni Çağ sona ererek Yakın Çağ başlamış, feodalizm ortadan

---

⁶⁹ Mumcu, s. 76.

⁷⁰ Mumcu, **a.g.e.**, s. 76.

⁷¹ Yavuz Atar, **Hukuk Bilimine Giriş**, Konya: Mimoza Yayınları, 1997, s.280.

kalkmış, egemen sınıflar yok olurken herkes eşit haklara sahip olmuştur. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin yayımlanması insan hakları konusunda büyük bir adımdır. 26 Ağustos 1789'da Fransa Ulusal Meclisi'nde kabul edilen 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, 1791'de kabul edilen Fransız Anayasası'na önsöz olarak eklenmiştir.⁷² 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi 17 maddeden oluşmaktadır. Bildirinin temel ilkeleri⁷³ aşağıda sıralanmış olup tam metni Ek 1'de bulunmaktadır:

- ❖ İnsanlar sahip oldukları haklar yönünden özgür ve eşit doğarlar, özgür ve eşit yaşarlar. Toplumsal farklılıklar ancak ortak yararlarından doğabilir.
- ❖ Her siyasal topluluğun ana amacı, hukuksal güvence altındaki doğal insan haklarını korumaktır. Bu haklar; baskıya karşı direnme, özgürlük, mülkiyet ve güvenlidir.
- ❖ Her egemenliğin kökeni millettir. Hiçbir birey ve hiçbir kurul, millettен açıkça gelmeyen herhangi bir otoriteyi kullanamaz.
- ❖ Özgürlük; başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmektir. Böylece, her insanın doğal haklarını kullanması, toplumun diğer üyelerinin aynı haklardan yararlanmalarını sağlayan çerçeveye sınırlanmıştır. Bu sınırlar yalnızca yasalarla belirlenebilir.
- ❖ Yasa ancak topluma zararlı olan eylemleri yasaklayabilir. Yasanın yasaklamadığı hiçbir şey engellenemez ve hiç kimse yasanın emretmediği bir şeyi yapmaya zorlanamaz.

Bu bildiri insanların doğuştan sahip olduğu hakları tanımış, gene bu haklar bakımından eşitliği kabul etmiştir. Bildiri ile devletin kökeni binlerce yıllık alışkanlıklar yıkılarak tanrısal güçlere değil doğrudan doğruya ulusa

⁷² İsmail Serin (ed), Fransız İhtilali, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, <http://www.ansiklopedim.info/?p=3502> (20.09.2013), s. 757.

⁷³ Ahmet Mumcu ve Elif Küzeci, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2012, ss.64-66.

dayandırılmıştır. Ama ihtilal felsefesine egemen olan görüşler tam olarak belirlenmediği için bazı alışkanlıklar sürmektedir.⁷⁴

Daha sonraki dönemlerde bu ilkelerin yerleşmesi süreci yaşanmış, 1791 ve ve 1793 Anayasaları ile hukuken düzenlenmiş olsa da 1848'e dek gerçek anlamda hiçbir zaman uygulamaya konulamamıştır.⁷⁵

2.1.4. Viyana Kongresi

Köle ticareti 1792'de Danimarka'da ve 1807'de ise İngiltere'de yasaklanmıştır. Ama insan haklarının uluslararası değeri açısından ilk büyük adım Viyana Kongresi'nde atılmıştır.⁷⁶ Viyana Kongresi, köleliğin ve köle ticaretinin yasaklanmasına yönelik çalışmalarla başlamış olup uluslararasılaşma süreci hukuki bağlayıcılık ve yaptırım gücünden yoksundur. Kongreye katılan devletler⁷⁷ imzaladıkları kararla köle ticaretini kaldırmışlardır. Ancak buna rağmen insan hakları moral niteliği ile büyük önem arzeden 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile evrensel bir boyut kazanmış, daha sonraki dönemlerde koruma alanı ile koruma düzeyi arasındaki ters orantıya rağmen yeni sözleşmeler ve yeni koruma mekanizmaları ile insanlara daha yaşanılır bir dünya sağlama yolunda önemli katkılar sağlamıştır.⁷⁸

2.1.5. Cenevre Sözleşmesi

Cenevre Sözleşmesi ile savaş halinde olan tarafların karşılıklı olarak uymaları gereken en zorunlu ölçüdeki insanlık tedbirleri getirilmiştir.⁷⁹

İnsanlar arasında yapılan harp, muharip olsun veya olmasın, onları bir takım felâketlere maruz bırakır. Muharipler hastalanırlar, yaralanırlar ve harp esiri olarak düşmanın eline geçerler. Harp esnasındaki işgaller dolayısıyla, sivil ahali, düşman devletin nüfuz ve idaresine tâbi olmak zorunda kalırlar, vatani duygulanma muhalif hareketlere pasif bir şekilde seyirci kalmak durumuna düşerler. Harp yapanların ve

---

⁷⁴ Mumcu ve Küzeci, s.67.

⁷⁵ Mumcu, s.77.

⁷⁶ Mumcu, **a.g.e.**, ss.77-78.

⁷⁷ Avusturya, Prusya, İngiltere, Rusya, Fransa başta olmak üzere o dönemin bütün Avrupa Devletleri.

⁷⁸ Mumcu, s.78.

⁷⁹ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları, 1997, s.238.

yapmayanların bu türlü durumlarda uğradıkları felâket ve ıztırapları hafifletmek ve onların insanlık şeref ve haysiyetlerini korumak maksadıyla, milletlerarası alanda tedbirler alınması ve harp hukukunun böylece daha insani bir şekle sokulması öteden beri, milletlerce gerçekleşmesi istenilen bir gaye sayılmakta idi. İlk önce, İsviçre Hükümeti'nin teşebbüsü ile 1864 senesinde Cenevre' de milletlerarası bir konferans toplanarak, harp meydanlarında yaralananlara ve onlara yapılacak sıhî yardımlara ait bir sözleşme imzalandı.⁸⁰ Cenevre sözleşmesi denilen bu anlaşmaya sonradan bütün dünya devletleri iştirak etmişlerdir.⁸¹ Aynı tarihte, hasta ve yaralıların gereğince bakılmasını, sağlık personeli, binalar ve ulaşım yollarının korunması ve sağlık hizmetleri gören kişilerin ve yerlerin tanınması için Cenevre'de Milletlerarası Kızılhaç kurulmuştur.⁸²

Cenevre sözleşmesinin uygulaması sırasında görülmüş olan boşlukları doldurmak ve tecrübelerin lüzum gösterdiği tadilleri yapmak maksadı ile gene İsviçre Hükümetinin teşebbüsü üzerine 1906' da yeni bir diplomatik konferans toplanmıştır. Bu konferans sonunda ve 6 Temmuz 1906' da imzalanan sözleşme, eski sözleşmenin yerine geçmiştir. 1929' da Cenevre' de toplanan üçüncü bir diplomatik konferans ile 1906 sözleşmesinde yeni şartların gerektirdiği düzeltmeler yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı, bu sözleşmenin de islâh ve tâdile muhtaç olduğunu meydana koymuş bulunduğundan, daha önce başlamış olan hazırlıkların tamamlanması üzerine, tekrar İsviçre Hükümeti' nin teşebbüsü ile, Cenevre' de yeni bir diplomatik konferans toplanmış, 21 Nisan 1949' da çalışmalarına başlayan konferans, 12 Ağustos 1949' da yukarıda işaret ettiğimiz dört sözleşmenin imzalanması ile, ve tam bir başarı ile sona ermiştir. 9 Aralık 1949' da bütün devletler tarafından imzalanmış bulunan ve iki tasdik vesikasının tevdiinden altı ay sonra yürürlüğe girecek olan Cenevre Sözleşmeleri, bugünkü harp hukukunun temellerini teşkil etmektedirler. İnsanlık için de harp ihtimali devam ettiği müddetçe, bu

---

⁸⁰1864 Sözleşmesine Katılanlar: Prusya, Baden, Hessen, Sachsen, Württemberg, Belçika, Danimarka, Fransa, Büyük Britanya, İtalya, Hollanda, Portekiz İsveç, İsviçre, İspanya ve ABD.

⁸¹ Osmanlı Devleti Bu Sözleşmeye 1865' te Katılmıştır.

⁸² Muzaffer Sencer, "İnsan Hakları ve Savaş", İnsan Hakları Yıllığı, **TODAİE Dergisi**, 1990, s.15.

sözleşmelerin ehemmiyetlerini muhafaza edeceklerine ve felâketli devirlerde insanlar için, bir ümit ve teselli kaynağı olacaklarına şüphe yoktur. ⁸³

2.2. BM' NİN İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

2.2.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Birleşmiş Milletler Şartı ile oluşturulan Ekonomik ve Sosyal Konsey' in insan haklarını geliştirme ve bu doğrultuda komisyonlar kurma yetkisinden hareketle, İnsan Hakları Bildiris'inin hazırlanması amacıyla bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu çalışma grubunun 18 aylık çalışma dönemi sonunda BM Genel Kuruluna sunduğu metin, 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilmiştir.⁸⁴ Bildirge 8 çekimsiz oya karşılık 48 oyla kabul edilmiştir.⁸⁵ Kuruluşundan bu yana BM üyesi olan Türkiye'de olumlu oy kullanmıştır.⁸⁶ Bildiride, hiç kuşkusuz ABD' nin ve özellikle Fransa' nın, 18. yüzyıl sonlarında yayımladığı metinlerin büyük etkisi vardır. 1948 metni, Fransız “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin”, insan hakları açısından tamamlayıcıdır. Ancak BM bildirisi çok daha geniş kapsamlıdır.⁸⁷

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insanın özgür ve bağımsız oluşunun sadece klasik özgürlüklerin tanınması ile gerçekleşmeyeceğini, bunun tam olarak sağlanabilmesi için, kişinin ekonomik ve sosyal baskılardan kurtarılmasının gerekli olduğu yolundaki çağdaş görüşü benimsemiş bulunmaktadır.⁸⁸

Bildirge, insan haklarının temel kaynaklarından birisidir. Uluslararası hukuk bakımından bir anlaşma niteliği taşımadığından katılımcı devletler bakımından bağlayıcı değildir, hükümleri sadece yol gösterici niteliktedir. ⁸⁹

Bildirgede bir takım haklar ve özgürlükler sayılmış ancak bir uygulama ve denetim mekanizması öngörülmemiştir. Bu niteliğinden dolayıdır ki dünya

---

⁸³ Zeki Mesud Alsan, “ Cenevre Sözleşmeleri”, **Ankara Dergisi**, ss.1-2.

⁸⁴ Genel Kurulun 217 (III) sayılı Kararı(Human Rights) Türkçe çevirisi için: Muzaffer Sencer, **Belgelerle İnsan Hakları**, İstanbul: Beta Yayınları,1988, s.47.

⁸⁵Bildirgeye değişik nedenlerle çekimsiz oy kullanan ülkeler şunlardır: Sovyetler Birliği, Beyaz Rusya, Ukrayna, Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Güney Afrika Birliği ve Suudi Arabistan.

⁸⁶ Münci Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Ankara: Bilgi Yayınevi,1996 , ss. 25- 26.

⁸⁷ Mumcu ve Küzeci, s.97.

⁸⁸ Mumcu ve Küzeci,**a.g.e.**, s. 26.

⁸⁹ Tezcan vd., s 34

görüşleri, yapıları ve siyasi sistemleri çok farklı olan devletler tarafından kabul edilebilmiştir.⁹⁰

Bildirgenin siyasi ve ahlaki önemi de oldukça büyüktür. Bildirge, BM dâhilin de ve dışında yapılan benzer uluslararası sözleşmelere esin kaynağı olup, ulusal anayasalar, ulusal mevzuatlar ve mahkeme kararları üzerinde önemli etkiler doğurmuştur. Bildirgenin hükümleri, uluslararası insan hukuku kurallarının kapsamının belirlenmesinde bir kriter olarak ele alınmıştır. Bildirgede yer alan hakların önemli bir bölümü daha sonraki anlaşmalarda tanınmış, hatta hükümlerinin bir kısmı örf adet kuralı niteliği kazanmıştır.⁹¹

Tabii hukuk öğretisinin çağdaş temsilcileri, İkinci Dünya Savaş'ından hemen sonra devredilemez, devletten önce var olduğu kabul edilen insan hakları anlayışını milletlerarası düzeye çıkararak bu hakları milletlerarası sözleşmelerle güvence altına alma girişiminde bulunmuşlardır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin yayınlanması, bu çabaların olumlu bir sonucudur.⁹² Nitekim bildirinin önsözünde "İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olması" şeklinde bir giriş yapılmış ve yine önsözün 6. paragrafında da üye devletler bakımından insan haklarına saygı ilkesinin taahhüt altına alındığı belirtilmiştir.⁹³

Bildiri, bir başlangıç bölümü ve 30 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin yapısında, Sosyalist Blok'un etkisi gözlenebilmektedir. Nitekim bildirinin 22-28'inci maddelerinde sosyal haklar denilen ikinci kuşak haklar düzenlenmiştir. İlk 21 madde de ise birinci kuşak haklar olarakta adlandırılan klasik haklar düzenlenmiştir.⁹⁴ Bildirinin bazı maddeleri⁹⁵ aşağıda olup tam metni Ek 2' de bulunmaktadır:

---

⁹⁰ İsmail Giritli ve Hasan Atilla Güngör, **Günümüzde İnsan Hakları**, İstanbul: DER Yayınları, 2002, s. 61.

⁹¹ Tezcan vd., s.35.

⁹² Gemalmaz, **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, s.329.

⁹³ Ünal, s.38.

⁹⁴ Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, ss. 25-26.

⁹⁵ Sencer, **Belgelerle İnsan Hakları**, s.381.

- ❖ Bütün insanlar özgürlük; onur ve hakları yönünden eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşçe davranmalıdırlar.
- ❖ Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasal ya da her hangi bir başka inanç, ulusal ya da toplumsal köken, varlıklılık, doğuş ya da herhangi bir başka ayırım gözetilmeksizin bu Bildirge’de açıklanan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Bundan başka, ister bağımsız ülke uyruğu olsun, isterse bağımlı, özerk olmayan yada başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke uyruğu olsun, bir kişi hakkında, uyruğu bulunduğu devlet ya da ülkenin siyasal, adli ya da uluslararası durumu bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.
- ❖ Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.
- ❖ Hiç kimse köle ya da kul olarak kullanılamaz; kölelik ve köle alım satımı her türlü biçimiyle yasaktır.
- ❖ Hiç kimse işkenceye ya da acımasız, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ya da muameleye uğratılamaz.
- ❖ Herkes, nerede olursa olsun, kişiliğinin tanınması hakkına sahiptir.

2.2.2. İkiz Sözleşmeler

Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın başlıca kuruluş amaçlarından biri, anlaşmanın değişik maddelerinde de belirtildiği gibi, insan haklarına ve temel özgürlüklerine karşı saygıyı sağlamak ve geliştirmektir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bu yolda atılmış ilk adım olarak sayılır. Bir bütün oluşturan çağdaş insan hakları arasında bir ayırım yapmak düşüncesi: insanın kişiliğine bağlı temel hakların hemen ve tam olarak sağlanması gereken haklar olmasına karşılık, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar devletlerin, sosyo-ekonomik gelişme düzeylerine ve olanaklarına göre değişik ölçülerde ve zaman içinde aşamalı olarak gerçekleşmesi mümkün olabilecek bir nitelik taşımaktadır. Böylece hazırlanan metinler << Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme>> ve << Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme>> adlarıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 16 Aralık 1966 tarihli toplantısında oylanarak kabul edilmiştir.⁹⁶

⁹⁶ Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, ss. 31-32.

Türkiye İkiz Sözleşmeleri imzalamakta çekingen davranmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine katılmakla yükümlülük üstlenme bakımından çok daha fazlasını kabul eden Türkiye'nin bu hususta fazla çekingen davranmayı gerektirecek bir nedeni olmamasına⁹⁷ rağmen İkiz Sözleşmeler Türkiye tarafından 15 Ağustos 2000' de imzalanmış ve sözleşme 4 Haziran 2003 tarih ve 4867 sayılı yasa ile onaylanmıştır.⁹⁸

2.2.2.1. Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Bu Sözleşmede genellikle Evrensel Bildiride yer alan insan kişiliğine bağlı klasik hakları ve temel özgürlükleri kapsamaktadır. Sözleşmeye taraf olan devletler sözleşmeye uymak zorundadırlar. Bu sözleşmeye ek olarak hazırlanan bir protokol ile imzacı devletlere, sözü geçen hükümlerin uyulmasına özendirici tedbirler getirilmiş, sözleşme ilkelerine uyulmaması halinde neler yapılabileceği, BM örgütü çerçevesinde ne gibi hukuk yaptırımlarının söz konusu olabileceği açıklanmıştır.⁹⁹ Sözleşmede yer alan insan haklarına taraf devletlerce saygı gösterilip gösterilmediğini denetlemeyi amaçlayan bir mekanizma kurulmuştur. Bu görevi yerine getirmek üzere, sözleşmeye taraf olan devletlerce gösterilecek adaylar arasından gene o taraf devletlerin temsilcilerince dört yıl için seçilecek 18 kişilik bir İnsan Hakları Komitesi kurulmuştur.¹⁰⁰

Sözleşmede, yaşama hakkı, işkence ve insanlık dışı aşağılatıcı ceza yasağı, kölelik yasağı, kişi güvenliği, savunma hakkı, kanun önünde eşitlik, özel hayatın korunması, din, vicdan, düşünce ve anlatım özgürlükleri, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü, yönetime katılma hakkı, seçme ve seçilme hakkı gibi birinci kuşak ve bazı temel haklar yer almaktadır.¹⁰¹

⁹⁷ Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, a.g.e.**, s.38.

⁹⁸ Mumcu ve Küzeci, s.99.

⁹⁹ Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri**, İkinci Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2000, ss.70-75.

¹⁰⁰ Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, s.33.

¹⁰¹ TBMM, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşme, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf>, (09.10.2013).

2.2.2.2. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde sadece altı maddeye sığdırılmış olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bu sözleşmede daha geniş ve ayrıntılı olarak ele alınmakta ve açıklanmaktadır.¹⁰²

Sözleşme, “sağlık hakkı, eğitim hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sendika kurma hakkı, kültürel haktan yararlanma hakkı, ailenin korunması” gibi haklar içermektedir. Sözleşme az gelişmiş ülkelere esneklik tanıyarak ülkelerin imkânları doğrultusunda bu hakları aşamalı bir şekilde uygulamasını öngörmüştür. Ayrıca 1985 yılına kadar Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’deki gibi bir denetim mekanizması bulunmamaktadır. Ancak yinede ülkeler bu konudaki haklara ilişkin ilerlemeleri hakkında BM’ye bir rapor sunmakla yükümlüdür. 1985 yılından sonra kurulan komite ile denetim mekanizması işlemeye başlamıştır.¹⁰³

2.2.3. BM’ nin İnsan Haklarıyla İlgili Diğer Sözleşmeleri

İnsan Evrensel Beyanname, Birleşmiş Milletler bünyesinde çeşitli konuları şekillendirilen 80’e yakın sözleşme ve beyannameye ilham kaynağı olmuştur. Bunlardan 7’sinin taraf devletlerce uygulanışı denetlenmektedir. Devletler bu antlaşmalara taraf olduklarında, insan haklarına dair kendi yasal düzenlemelerinin ve uygulamalarının bağımsız uzmanlar heyetleri tarafından incelenmesine onay vermiş olmaktadır. Bu sözleşmeler aşağıda sıralanmıştır:¹⁰⁴

- ❖ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (1965)
- ❖ Kurumsallaşmış Irk Ayrımcılığının (Apartheid) önlenmesi ve Cezalandırılması Uluslararası Sözleşmesi (1973)
- ❖ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi(1979)

¹⁰² Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, s.35.

¹⁰³ Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, BM İkiz Sözleşmeler, <http://www.ihb.gov.tr/dosyagoster.ashx?id=314> (20.10.2013).

¹⁰⁴ Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, BM’nin İnsan Hakları Konusundaki Diğer Sözleşmeleri, <http://www.unicankara.org.tr/today/4.html> , (23.10.2013).

- ❖ Evlilik Oluru, En Az Evlilik Yaşı ve Evliliklerin Yazımı Sözleşmesi (1962)
- ❖ İşkence ve Başkaca Zalimce İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Sözleşme (1984)
- ❖ Tutuklulara En Azından Uygulanması Gereken Davranış Standardı Kuralları (1955)
- ❖ Tutuklu ve Gözaltında Olanları İşkence ve Başka Zalimlerce, İnsanlık Dışı yada Onur Kırıcı Davranış yada Cezaya Karşı Korumada Sağlık Personelinin, Özellikle Hekimlerin Rolüne İlişkin Tıp Ahlakı İlkeleri (1962)
- ❖ Yasa Uygulayan Görevlilerin Davranış Kuralları (1979).
- ❖ Kölelik, Köle Ticareti ve Köleliğe Benzeyen Kurum ve Uygulamaların Kaldırılması Ek Sözleşmesi (Cenevre 1956)
- ❖ İnsan Ticaretinin, Başkalarının Fahişeliğinin Sömürülmesini Önleme Sözleşmesi (1949).
- ❖ Soykırım Suçunun Önlenmesi ve İnsanlığa Karşı Suçlara Zamanaşımının Uygulanmazlığı Sözleşmesi (1968).
- ❖ Savaş Suçlarıyla İnsanlığa Karşı Suç İşleyenlerin Aranması, Tutuklanması, Geri Verilmesi ve Cezalandırılması Konusunda Uluslararası İşbirliği İlkeleri (1973).
- ❖ Çocuk Hakları Bildirisi (1959).
- ❖ Gençlerde Barış Ülküleri ve Uluslararası Saygı ve Anlayış Geliştirme Bildirisi (1965).
- ❖ Sığınanların Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951).
- ❖ Sığınanların Statüsüne İlişkin Protokol (1966).
- ❖ Sığınma Bildirisi (1967).
- ❖ BM Sığınanlar Yüksek Komiserliği Statüsü (1950).
- ❖ Uyuksuz Kimselerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1954)

- ❖ Uyuksuzluğun Azaltılması Sözleşmesi (1961).
- ❖ Eğitimde Ayrıcalığa Dair Sözleşme (1954).
- ❖ Uluslararası Kültürel İşbirliği İlkeleri Bildirisi (1966).
- ❖ Din yada İnanca Dayalı Her Türlü Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Kaldırılması Bildirisi (1981).
- ❖ Uluslararası Çalışma Örgütünün Hedef ve Amaçlarına İlişkin Bildiri (1944).
- ❖ Toplumsal Politika (Temel Amaçlar ve Standartlar) Sözleşmesi (1962).
- ❖ Çalışma Politikası Sözleşmesi (1964).
- ❖ Çalışma Hakkının ve Özellikle Çalışanların Durumlarının Sağlamlaştırılması Bu Arada Örgütsel Hakların Geliştirilmesiyle İlgili Çeşitli Sözleşmeler (1921), (1948, 1949, 1971, 1975, 1978)
- ❖ Zorla Çalıştırılmanın Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (1957).
- ❖ Çalışmada Fırsat ve Davranış Eşitliğiyle İlgili Sözleşmeler (1958, 1951,1981).
- ❖ Uluslararası Düzeltme Hakkı Sözleşmesi (1952). (Yanlış ve Yalan Haberlerin Düzeltmesi Konusunda)
- ❖ Sömürge Ülkeleri ve Halklara Bağımsızlık Bildirisi (1960).
- ❖ Halkların Barış Hakkı Bildirisi (1984).
- ❖ Toplumsal Gelişme ve Kalkınma Bildirisi (1969).
- ❖ Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenliğe İlişkin Genel Kurul Kararı (1962).

2.2.4. Dünya İnsan Hakları Konferansı

Dünya İnsan Hakları Konferansı, 14-25 Haziran 1993 tarihleri arasında Viyana'da Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından düzenlenen bu konferans 1948' deki konferanstan sonraki ilk

insan hakları konferansıdır. Konferansın ana sonucu Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programının kabul edilmesi olmuştur.¹⁰⁵

Konferansa 171 devlet katılmıştır. Bu 171 devlet 1948’deki konferansa katılan 56 devletten daha homojen olduğu için konferans sonunda ortak bir bildirgenin benimsenebilmesi, insan hakları alanında ciddi bir gelişme sayılabilir.¹⁰⁶ Beş bölümden oluşan ve yüzden fazla maddesiyle, hemen hemen her alandaki insan haklarını kapsayan bildirmede, bütün devletler çağın ruhuna uygun olarak, insan haklarının korunmasına ve bu haklardan evrensel olarak herkesin yararlanmasına kendilerini adamaya ve bu alanda uluslararası işbirliği ve dayanışmaya davet edilmişlerdir.¹⁰⁷

2.3. BÖLGESEL NİTELİKTEKİ İNSAN HAKLARI ÇALIŞMALARI

2.3.1. Avrupa Konseyi

2.3.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrası insan haklarını uluslararası düzeyde güvenlik altına almak için Birleşmiş Milletlerdeki çalışmalar devam ederken Avrupa’da meydana gelen siyasal, toplumsal ve ekonomik çöküntü, yeni bir Avrupa’nın kurulması düşüncesinin benimsenmesine yol açmıştır.¹⁰⁸ Avrupa’da yeni savaşların ve yıkımların yaşanmaması, yeni diktatör rejimlerinin kurulmaması düşüncesi içinde Avrupa’nın ilk siyasal kuruluşu olan Avrupa Konseyi’ne ilişkin statü 05.05.1949 tarihinde 10 ülkenin katılımı ile Londra’da imzalanmış ve 03.08.1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁹

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konsey üyesi devletlerin dışişleri bakanlarınca 4 Kasım 1950’de Roma’da imzalanmış ve on devletin

---

¹⁰⁵ Ünal, s.88.

¹⁰⁶ Şebnem Oğuz, “İnsan Haklarında Gelişmeler: Uluslararası Toplantılar”, İnsan Hakları Yıllığı, **TODAİE Dergisi**, s.195.

¹⁰⁷ Ünal, s.88

¹⁰⁸ Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, İstanbul: Beta Yayınları, 2007, s.437.

¹⁰⁹ Bireysel Başvuru Rehberi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, <http://www.bireyselbasvuru.info/Belgelerim/Belge/Basvuru-Rehber-kitapcik.pdf>, (29.09.2013).

onaylamasından sonra sözleşme, 3 Eylül 1953' te yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise 1954 tarihinde bir kanunla sözleşmeyi onaylamıştır.¹¹⁰

Sözleşmeye ek olarak değişik tarihlerde kadar 14 ek protokol eklenmiştir. Ek protokollerde yer alan haklar listesini İnsan Hakları Evrensel Bildirgesindeki haklarla karşılaştırılacak olursa iki önemli fark bulunduğu görülür: Sözleşmedeki haklar Evrensel Bildirgedeki haklara göre daha dar tutulmuştur. Burada sadece <<klasik haklar>> olarak anılan kişi hakları ve siyasal haklara yer verilmiş, sosyal ve ekonomik haklar hiç ele alınmamıştır. Diğer fark ise sözleşmede, Evrensel Bildiride olduğu gibi hak ve özgürlüklerin sadece genel formüller halinde açıklanmasıyla yetinilmeyerek, bunların mümkün olduğunca somut ve geniş bir biçimde tanımlanması yoluna gidilmiştir.¹¹¹ Sözleşmeye ilişkin ek protokoller şunlardır:¹¹²

- ❖ 20 Mart 1962 tarihli 1 numaralı protokolle mülkiyet ve eğitim hakları düzenlenmiştir.
- ❖ 16 Mayıs 1963 tarihli 2 numaralı protokolle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' nin danışma yetkisi kabul edilmiştir.
- ❖ 6 Mayıs 1970 tarihli 3 numaralı protokolle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nin 29,30 ve 34. maddeleri değiştirilmiştir.
- ❖ 16 Eylül 1963 tarihli 4 numaralı protokolle kişilerin uyrukluk ve yabancılık durumları insan hakları açısından güvencelere bağlanmıştır.
- ❖ 20 Ocak 1966 tarihli 5 numaralı protokolle sözleşmenin 22 ve 40. maddeleri değiştirilmiştir.
- ❖ 28 Nisan 1983 tarihli 6 numaralı protokolle ölüm cezalarının kaldırılması ilke olarak kabul edilmiştir.
- ❖ 22 Kasım 1984 tarihli 7 numaralı protokolle kişi dokunulmazlığının yargısal güvenceleri arttırılmıştır.

---

¹¹⁰ Mumcu ve Küzeci, s.117.

¹¹¹ Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, s.45.

¹¹² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek Protokollerin Metinleri İçin Bkz: Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri**, ss.199-201; Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutu**, ss.182-184; Sencer, **Belgelerle İnsan Hakları**, ss.414-415.

- ❖ 19 Mart 1985 tarihli ve 8 numaralı protokolle İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi'ne başvurulara bazı düzenlemeler getirilmiştir.
- ❖ 6 Kasım 1990 tarihli ve 9 numaralı protokolle Sözleşmenin bazı maddelerinde değişiklik öngörülmüştür.¹¹³
- ❖ 25 Mart 1990 tarihli 10 numaralı protokolle imzaya açılmış ancak hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir.
- ❖ 1 Kasım 1998 tarihli 11 numaralı protokolle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin çalışma biçimi düzenlenmiştir.
- ❖ 4 Kasım 2000 tarihli 12 numaralı protokolle Sözleşmeye bir genel ayrımcılık yasağı eklenmiştir.
- ❖ 1 Temmuz 2003 tarihli 13 numaralı protokolle ölüm cezasının her durumda kaldırılması öngörülmektedir.
- ❖ 1 Haziran 2010 tarihli 14 numaralı protokolle Sözleşmenin denetim mekanizması yenilenmek istenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin en önemli özelliği kurduğu denetim mekanizmasıdır. Öngördüğü koruma mekanizması bakımından bu sözleşmenin hükümlerinin iç hukukta etki doğurabilmesi için, ulusal makamların onları iç hukuk kuralı haline dönüştürmek üzere ek yasama işlemi yapmalarına gerek olmaması ve sözleşme'ye taraf devletlerin yetki alanında bulunan kişiler, o devletin mahkemelerinde doğrudan doğruya bu sözleşme'nin hükümlerine dayanarak hak talebinde bulunabilmesi, sözleşme'nin uluslararası hukukta önemli bir dönüm noktası teşkil ettiği genellikle kabul edilmektedir.¹¹⁴ Ayrıca Türkiye'nin taraflarından biri olması nedeniyle, bu sözleşme'nin bizim açıımızdan da özel bir önemi bulunduğu şüphesizdir.

AİHS şu temel haklar ile ilgili düzenlemeleri kapsamaktadır;¹¹⁵

¹¹³ 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe giren 11 numaralı protokol, 6 Kasım 1990 tarihli protokolü yürürlükten kaldırmıştır.

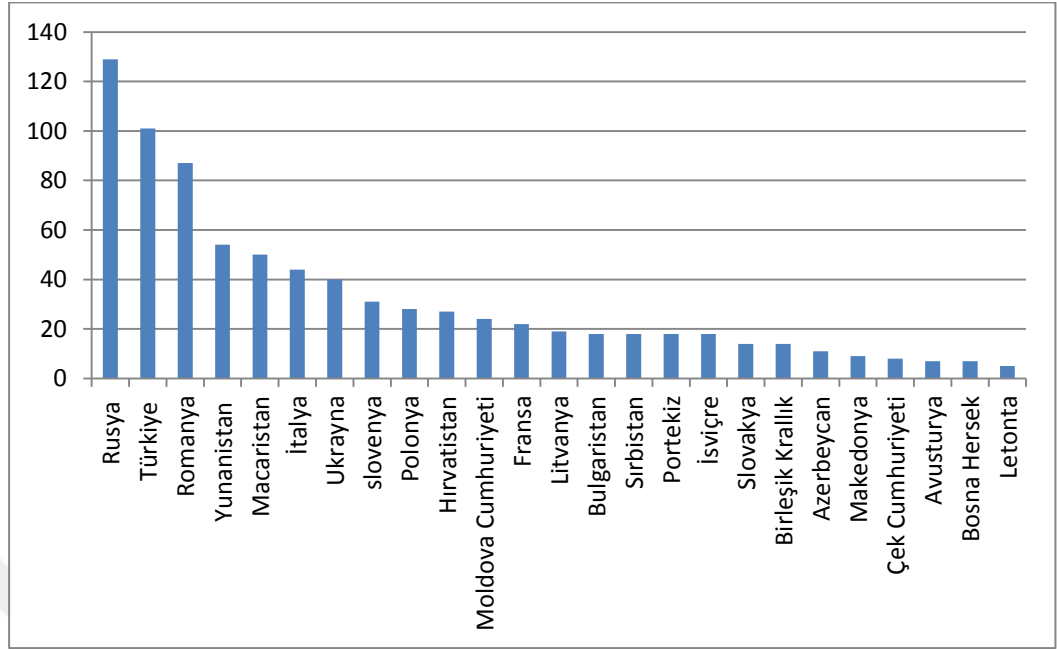
¹¹⁴ Ömer Anayurt, **Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004, s.55.

¹¹⁵ Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri**, s.198; Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutu**, ss.44-45.

- ❖ Yaşama ve yasadışı şiddete karşı korunma hakkı
- ❖ İşkence yasağı
- ❖ Kölelik, kulluk ve angarya yasağı
- ❖ Özgürlük ve kişi güvenliği
- ❖ Bağımsız mahkemelerde adil yargılanma hakkı
- ❖ Suç ve cezaların kanuniliği
- ❖ Özel hayatın korunması, aile yaşamına saygı
- ❖ Konut ve haberleşme özgürlüğü
- ❖ Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü
- ❖ İfade özgürlüğü
- ❖ Toplanma, dernek ve sendika kurma özgürlüğü
- ❖ Evlenme ve aile kurma özgürlüğü
- ❖ Bağımsız mahkemelerde hak arama hakkı
- ❖ Ayrımcılık yasağı
- ❖ Hak ve özgürlüklerin başkalarının hak ve özgürlüklerini ortadan kaldıracak şekilde kullanılması yasağı
- ❖ Hakların kısıtlanmasının sınırları

Yukarıda sayılan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki haklara ilişkin yapılan ihlallerin 2014 yılı ülke sıralaması aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 2.1. İlk 25 Ülke İçin 2014 Yılı AİHS İhlal Karar Sayısı Sıralaması

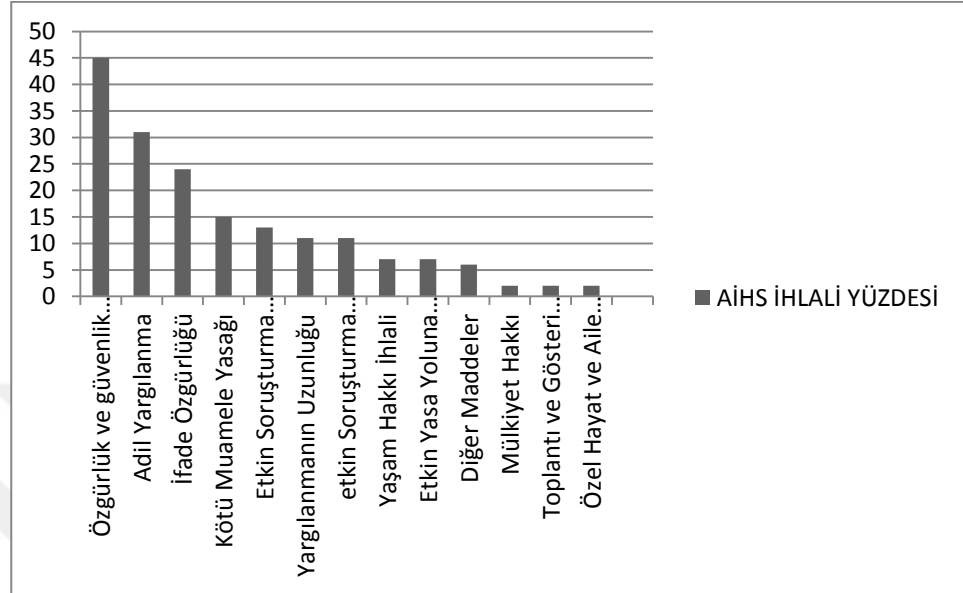
Kaynak: <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2014.html>.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Rusya 2014 yılında hak ihlali karar sıralamasında birinci olmuştur. Genelde, ilk sırayı uzun süredir hiçbir ülkeye bırakmayan Rusya'nın ardından ikinci sırada yer alan Türkiye, AİHM verilerine göre 2014'te hakkında en çok karar açıklanan ikinci ülke olmuştur. Rusya hakkında 129 karar açıklayan AİHM, Türkiye için ise 101 karar açıklamıştır.

Açıklanan kararlarda Türkiye'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) en az bir maddesini ihlal ettiği belirlenmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmesinin 66. yıldönümü dolayısıyla İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı basın toplantısı düzenlenmiş ve Türkiye'nin bir yıllık insan hakları karnesinde 2014 yılında yaşanan insan hakları ihlallerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. BM'nin raporunda; "2014, Türkiye'de ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı bir yıl olmuştur. İnsan hakları ihlallerinde görülen tüm çeşitliliğe ve yoğunluğa karşın başta maden ocaklarında olmak üzere yaşanan iş kazaları/cinayetleri, Suriye ve Ortadoğu'da sürmekte olan savaş nedeniyle yaşanan kitlesel göçler ve sığınmacı sorunları, Kobanê direnişi ve bu direnişi sahiplenmeye çalışan toplumsal kesimlere yönelik

gösterilere müdahale sırasında yaşanan polis şiddeti bu yılın öne çıkan insan hakları sorunları olmuştur.”¹¹⁶ vurgulanmıştır.

Şekil 2.2. 2014 Yılı Türkiye'nin AİHS Hak İhlalleri Sıralaması

Kaynak: <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2014.html>.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 2014 yılı içinde açıklanan 101 kararda Türkiye için en çok ihlal kararı verilen AİHS maddelerini ise özgürlük ve güvenlik hakkı ile adil yargılanma ile ilgili olanlar oluşturmaktadır. Özellikle son yıllarda ihlal sıralamasının değiştiği gözlenmektedir. Daha önceki dönemlerde Türkiye için ağırlıklı olarak yaşam hakkı ile işkence ve kötü muameleyle ilgili maddeler öne çıkarken sıralamadaki bu değişim Türkiye'nin “ihlalleri” konusunda da bir transformasyona işaret ediyor. AİHM kararları ile hayat bulan insan hakları açısından Türkiye'nin iç hukuk düzenlemelerinin yetersizliğinden ziyade uygulamada görülen yanlışlar nedeni ile Türkiye AİHS' de düzenlenen insan haklarını ihlal ettiği sonucuna varılmaktadır.¹¹⁷

2.3.1.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Avrupa Konseyi'nin üyesi devletlerin sayısı kadar yargıçtan kuruludur. Konsey üyesi her devletten mutlaka bir yargıç

¹¹⁶ Türkiye'nin İnsan Hakları Karnesi, **T24 Bağımsız İnternet Gazetesi**, 10 Aralık 2014.

¹¹⁷ Behiye Eker Kazancı, “AİHS ve AİHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri ile Kişi Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması”, **TBB Dergisi**, 2012, s.99.

bulunmaktadır. Sözleşme'nin 1 Kasım 1998'de yürürlüğe giren 11 nolu ek protokolü ile AHİM tam zamanlı çalışan tek yargı organı olmuştur.¹¹⁸

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin denetimi ulusal makamların yerine geçmek üzere oluşturulmamıştır. İnsan haklarını korumada ve özel olarak ihlalleri önlemede ilk görev ulusal makamlara düşmektedir. Avrupa Mahkemesi'nin yaptığı, sadece, ulusal düzeydeki denetimi tamamlayıcı bir denetimdir. Bu nedenle, Mahkeme'de bireysel başvurunun kabul edilebilmesi, iç hukuk yollarının tüketilmiş olmasına bağlıdır. Ayrıca başvurunun iç hukuka göre verilen kesin karardan sonra ve en geç altı ay içinde yapılmış olması şartı bulunmaktadır.¹¹⁹ Yapılan başvuruların, sözleşme hükümleri ile bağdaşmadığı, açık dayanaklarının olmadığı, dilekçe hakkının kötüye kullanıldığı durumlarda reddedilmektedir.¹²⁰

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında, hükmedilen tazminatlar mutlaka ödenmekte ve hemen bütün Konsey üyesi ülkelerde, tazminatla giderilemeyen ihlal hallerinde yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilmektedir. Ayrıca, anayasal dahi olsa, sözleşmeye aykırılığı tespit edilen iç hukuk normları değiştirilmektedir.¹²¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' ne uymayan bir devletin, Avrupa Konseyi'nde temsil hakları askıya alınabilir ve Bakanlar Komitesi tarafından Konsey'den çekilmesi istenebilir. Avrupa Konseyi üye ülkesi bu isteğe uymadığı takdirde, Bakanlar Komitesi, Konsey üyeliğinin sona ermesine karar verebilir.¹²²

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Komiteler, Daireler ve Büyük Daire şeklinde örgütlenmiştir. Komiteler, ön incelemeyi yapar, daireler kabul edilebilirlik kararı vererek, işin esasına bakar ve bireysel başvurulara karar verir. Büyük Daire, sözleşme ile protokollerin yorumu ile temyiz mercii olarak görev yapar. Kararları kesindir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi de mahkeme kararlarını yerine getirmekle görevlidir. AHİM' in kararları özgürlüklerin kısıtlanmasını değil asgari özgürlüklerin sağlanmasını teminat altına alan kararlar olmaktadır. AHİM' in almış

---

¹¹⁸ Kalabalık,ss.253-254.

¹¹⁹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 14. No'lu Protokol,m.12, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, m 35\3.

¹²⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, m. 37\1-C.

¹²¹ Ankara Barosu, **Hukuk Kurultayı 2000**, Ankara, 2000, s. 231.

¹²² Avrupa Konseyi Statüsü, m.8.

olduğu kararların daha ötesinde, ülkeler dilediğinde vatandaşlarına yönelik özgürlükleri daha fazla geliştirebilmektedir.¹²³

2.3.2. Amerikan Devletleri Örgütü ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Kıtasında da bölgesel bir yapılanma gerçekleştirilmiştir. İnsan haklarının Amerika Kıtasında korunması iki temel antlaşmaya dayanmaktadır.¹²⁴ 30 Nisan 1948 tarihinde Kolombiya'nın Bogota şehrinde yapılan ve 21 Amerikan devletinin katılımıyla gerçekleştirilen 9. Uluslararası Amerika Devletleri Konferansı'nda imzalanan sözleşme ile Amerikan Devletleri Örgütü kurulmuştur. Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Kıtasında da bölgesel bir yapılanma gerçekleştirilmiştir. Kolombiya'nın başkenti Bogota'da toplanan 21 Amerikan Devleti'nin katılımıyla 30 Nisan 1948 günü "Amerikan Devletleri Örgütü Şartı" imzalanmış ve 13 Aralık 1951 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Aynı toplantı da bir de Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi imzalanmıştır. Ayrıca bir İnsan Hakları Komisyonu ile de Bildirinin uygulanması denetlenmektedir. 22 Kasım 1969 tarihinde Costa Rika'nın başkenti San Jose'de imzalanan Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi birinci kuşak hakları düzenlemektedir. İkinci kuşak haklara dair ise 17 Kasım 1988 tarihinde San Salvador Protokolü imzalanmıştır. Protokol bireysel başvuru olanağını da sağlayacak şekilde bir yargısal mekanizma ile denetim sağlanmaktadır.¹²⁵

2.3.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Şartı

Uluslararası alanda insan haklarına saygı gösterilmesini sağlamaya yönelik yeni bir anlaşma olarak, önce 1 Ağustos 1975'te Helsinki'de imzalanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı sonuç belgesi, Batı ve Doğu Bloklarına dahil ve onların dışında kalan tarafsız 33 Avrupa ülkesiyle, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın da katıldıkları toplam 35 devlet tarafından imzalanan bu belge daha önce insan hakları konusunda imzalanan bildiri ve sözleşmelerden farklı bir belgedir. Şöyle ki: Helsinki Sonuç Belgesi, hukuki nitelik bakımından bir sözleşme

---

¹²³ Tezcan, vd., s.122

¹²⁴ Kabaoğlu, **Özgürlükler Hukuku**, s.289.

¹²⁵ Amerikan Devletleri İnsan Hakları Komisyonu, 2001, http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/ictihat_hukuku/ictihat_hukuku (10.09.2013).

veya anlaşma değildir. Dolayısıyla tarafları bağlayıcı gücü yoktur. Belgenin asıl konusunda insan hakları değil insan hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesine ilişkin hükümler yer almaktadır.¹²⁶

Helsinki sonuç belgesinde, doğrudan doğruya kişilere tanınan haklara değil, insan hakları konusunda devletlere düşen bir takım ödevlerden bahsedilmiştir.¹²⁷ Belgenin birinci bölümünde 10 ilkeden sadece 7. ilke insan haklarıyla ilgilidir. Bu 7. ilke dışındaki ilkeler ülkeler arasında sosyal ve siyasal sistem farkı gözetilmeksizin, insanların, haberlerin ve fikirlerin serbestçe dolaşımının kolaylaştırılması amacına yöneliktir.

2.3.4. Afrika Birliği Örgütü ve Afrika Şartı

25 Mayıs 1963 tarihinde Addis Ababa’da imzalanan Şart ile Afrika Birliği Örgütü kurulmuştur. 27 Haziran 1981’ de ise insan haklarına ilişkin Afrika Şartı kabul edilmiş ve 21 Ekim 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. “Halkların hakları” kavramını getiren Şart, İnsan ve Halkların Hakları Komisyonunca denetlenmektedir.¹²⁸ Devlet başvurusu ve bireysel başvuru olanakları bulunmakla birlikte etkin değildirler. Afrika Şartı 4 bölüm ve 68 maddeden oluşur. Medeni ve siyasi haklar; ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve grupların ve halkların hakları başlıkları altında üç ayrı kuşak hakkı bünyesinde barındırır. Şartta, Afrika kıtasının tarihinde maruz kaldığı talihsiz durumların tekrar yaşanmaması için; ayrımcılık yasağı, vatandaş olmayanların kitle halinde sınır dışı edilmesi yasağı, self-determinasyon hakkı, kendi kaynaklarına sahip olma (ekonomik self-determinasyon) hakkı gibi bazı haklar özellikle vurgulanmıştır.¹²⁹

2.4. İNSAN HAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ VE KORUNMASI İÇİN ULUSAL KURUMLAR* HAKKINDAKİ PRENSİPLER

2.4.1. 20.12.1993 Tarih ve 48/134 Sayılı Bm Genel Kurul Kararı

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesiyle görevli ulusal kurumlarla ilgili ilk çalışması 7-9 Ekim 1991 tarihlerinde Paris’te gerçekleştirilmiştir.¹³⁰ İnsan

¹²⁶ Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, s.71-73.

¹²⁷ Kabaoğlu, **Özgürlükler Hukuku**, s.283.

¹²⁸ Giritli ve Güngör, ss. 85-86.

¹²⁹ Kabaoğlu, **Özgürlükler Hukuku**, ss.289-290.

* Bu kararın çevirisi A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi’nden, öğretim elemanları Yrd.Doç.Dr Kerem Altıparmak ve Arş. Gör. Hasan Sayim Vural tarafından yapılmıştır.

¹³⁰ İnsan hakları Ortak Platformu, 20.12.1993 tarih ve 48/134 sayılı BM Genel Kurul Kararı, İnsan

Hakları Komisyonu bu çalışmanın sonuçlarını 1992/54 sayılı kararıyla ulusal kurumların statüsüne ilişkin ilkeler (Paris Prensipleri) olarak kabul etmiştir. Bu sonuçlar Genel Kurul tarafından 20 Aralık 1993 tarihli ve 48/134 sayılı kararlar kabul edilmiştir.¹³¹

BM Genel Kurulu bu kararları alırken İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmeleri ve insan haklarına ve temel hürriyetlere karşı saygıyı ve bunların gözetilmesini geliştirmeye yönelik diğer uluslararası belgelerin önemini vurgulamış, uluslararası insan hakları standartlarının ulusal düzeyde etkin biçimde hayata geçirilmesini temine yönelik uygun düzenlemelerin geliştirilmesine öncelik verilmesi gereğini tekrarlamıştır. İnsan haklarını ve temel hürriyetleri geliştirmede ve korumada ve bu haklara ve hürriyetlere ilişkin kamusal duyarlılığı geliştirmede ve güçlendirmede ulusal düzeyde kurumların oynayabileceği önemli role kanı olarak; Birleşmiş Milletler'in, bilgi ve deneyim alışverişinin gerçekleşeceği bir takas merkezi gibi hareket ederek, ulusal kurumların geliştirilmesine yardımcı olan bir iletken rolü oynayabileceği düşüncesini benimsenmiştir.¹³²

Ulusal kurumların statüsü hakkında "Paris Prensipleri" olarak bilinen ilkelerin belirlendiği 20.12.1993 tarihli ve 48/134 sayılı BM Genel Kurul Kararında, ulusal kurumların bu ilkeler doğrultusunda kurulması ve geliştirilmesi teşvik edilmektedir.¹³³ Söz konusu kararda, ulusal insan hakları kurumlarının kurulması konusunda ulusal düzeyde kendi ihtiyaçlarına en uygun çerçeveyi seçmenin her devletin kendi hakkı olduğu tanınmaktadır. Kararda insan haklarını ve temel hürriyetleri geliştirmede ve korumada ve bu haklara ve hürriyetlere ilişkin kamusal duyarlılığı geliştirmede ve güçlendirmede ulusal düzeyde kurumların oynayabileceği rolün önemi vurgulanmaktadır. İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunması için ulusal mevzuatla uyum içinde, etkili ulusal kurumların geliştirilmesinin ve bu kurumların üyeliklerinde çoğulculuğun ve kurumun bağımsızlığının temin edilmesinin önemi teyit edilmektedir. Üye devletler, insan

---

Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Ulusal Kurumlar,
http://www.ihop.org.tr/dosya/uihk/paris_ilkeleri.pdf (02.09.2013), s.1.

¹³¹ İnsan hakları Ortak Platformu, **a.g.e.**, ss 1-2.

¹³² İnsan hakları Ortak Platformu, **a.g.e.**, s.2.

¹³³ İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Ulusal Kurumlar, 20.12.1993 tarih ve 48/134 sayılı Genel Kurul Kararı, (Bu kararın çevirisi AÜSBF İnsan Hakları Merkezi'nden, öğretim elemanları Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak ve Ar. Gör. Hasan Sayım Vural tarafından yapılmıştır.) <http://ihm.politics.ankara.edu.tr/Belgeler/Metinler/Paris%20Ilkeleri.pdf>, (03.09.2013).

haklarının geliştirilmesi ve korunması için ulusal kurumlar kurmaya, kurmuş olanlarsa bunları güçlendirmeye davet edilmektedir. Bu kurumların insan haklarına yönelik bütün ihlalleri önlemeye çalışması ve bunlara karşı mücadele etmesi teşvik edilmektedir. Kararda ayrıca, İnsan Hakları Dünya Konferansı Viyana Bildirgesi ve Eylem Programının, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasında ulusal kurumların oynadığı önemli ve kurucu rolü, özellikle yetkili makamlara tavsiyede bulunma kapasitelerini, insan hakları ihlallerinin giderilmesinde, insan hakları eğitiminde ve insan hakları bilgilerinin yayılmasındaki rollerini teyit ettiği de hatırlatılmaktadır.¹³⁴

2.4.2. Paris Prensipleri (Ulusal Kurumların Statüsüne İlişkin İlkeler)

Paris Prensipleri, BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 3 Mart 1992 tarihli 1992/54 sayılı ve BM Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararlarıyla kabul edilmiştir.¹³⁵

1993 tarihli İnsan Hakları Dünya Konferansı sonrası kabul edilen Viyana Bildirgesi ve Eylem Programında, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasında, özellikle yetkili makamlara tavsiyede bulunma, insan hakları ihlallerini giderme, insan hakları eğitimi üzerinde durarak, ulusal kurumların önemi ortaya konmuştur. Paris Prensiplerine uygun ulusal kurumlar kurma ya da kurulmuş kurumları bu ilkelere uygun hale getirilmesi tavsiye edilmiştir. İnsan Hakları Dünya Konferansı Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı, Paris ilkelerinin dikkate alınması gerekliliğine dikkat çekmekle birlikte, “her devletin kendi ihtiyaçlarına en uygun yapıyı seçme hakkına” sahip olduğunu kabul etmiştir.¹³⁶

Paris Prensiplerine göre Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının etkin olabilmesi için şu özellikler taşıması gerekir:¹³⁷

- ❖ İnsan Haklarını koruma ve geliştirme yetkisi
- ❖ Bağımsızlık

¹³⁴ Fatih Aydın, “İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesiyle Görevli Ulusal kurumlar”, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, SBE, 2010), s.27.

¹³⁵ İnsan Hakları Ortak Platformu, **a.g.e.**, ss. 1-2.

¹³⁶ Kerem Altıparmak, “Türkiye’de İnsan Haklarında Kurumsallaşamama”, Bürokrasi ve İnsan Hakları, Açık Oturum, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi Yayınları**, No:121, 2006, s. 61.

¹³⁷ Abdurrahman Eren, **Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2007, s.827.

- ❖ Anayasa ve yasa ile yetkilerin açıkça tanımlanmış olması
- ❖ Üye personel seçiminde çoğulculuk
- ❖ Üyelerin yasayla ve yasada öngörülen süreyle atanması
- ❖ Yetkilerini gerçekleştirecek ve görevlerini yerine getirebilecek mali kaynaklar
- ❖ İnsan hakları mağdurları tarafından kolayca anlaşılabilir olma
- ❖ Hükümetle ve diğer insan haklarıyla ilgili örgüt ve kişilerle işbirliği içinde olması.

2.4.2.1.Yetki ve Sorumlulukları

Ulusal kurum, nitelik ve nicelik açısından, görevlerini sorunsuz bir şekilde yerine getirebilecek derecede idari ve mali altyapıya, daha açık bir ifadeyle bütçe ve personele sahip olmalıdır. Kaynak tahsisi ve kullanımı ile mali kontrole ilişkin hususlar, kurumun görevini bağımsızca yerine getirmesini engellemeyecek şekilde düzenlenmelidir.¹³⁸

Ulusal kurum insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin yetkilerle donatılmalıdır. Kurumlar olabildiğince geniş ve açıkça belirlenmiş görevlerle görevlendirilmeli ve bu görevleri, oluşturulmaları ve yetki alanları Anayasa'da yer almalı veya hukuksal geçerliği olan bir metinle saptanmalıdır. Ulusal kurumlar özellikle şu görevleri yerine getirirler:¹³⁹

- ❖ Hükümete, parlamento ve diğer ilgili bütün organlara, bunların talebi üzerine veya kendi inisiyatifleriyle, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin konularda görüş bildirir, tavsiyelerde bulunur, öneriler ve raporlar sunar.
- ❖ Ulusal kuruluşlar bunları kamuya açıklamaya karar verebilir; ulusal kuruluşların bu görüşleri, tavsiyeleri, önerileri ve raporlarının ilgili oldukları alanlar ve yetkili oldukları konular şunlardır: İnsan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması konusundaki yasama ve yürütme

---

¹³⁸ Aydın, s.28

¹³⁹ İnsan Hakları Ortak Platformu, **a.g.e.**, s.3.

hükümleri ile yargının düzenlenmesiyle ilgili hükümler; bu amaçla ilgili olarak ulusal kuruluşlar, yürürlükteki yasaları, mevzuatı ve yasa tasarıları ile yasa önerilerini incelerler ve metinlerin, insan haklarının temel ilkeleriyle uyumlu hale getirilmeleri için uygun gördükleri tavsiyeleri yaparlar; gerek gördükleri takdirde, yeni yasaların kabul edilmesini, yürürlükteki yasaların uyumlu hale getirilmesini ve idari önlemlerin alınmasını veya değiştirilmesini tavsiye ederler; Uygun gördükleri insan hakları ihlalleri vakalarına el koyarlar; İnsan haklarının ulusal düzeydeki genel durumu ve daha özel sorunlar üzerine raporlar hazırlarlar; Ülkede olup biten insan hakları ihlalleri vakalarına hükümetin dikkatini çekerler, bu ihlallerin son bulması için hükümete her türlü girişimi önerirler ve gerektiği takdirde hükümetin tavır ve tepkilerine ilişkin görüş bildirirler.

- ❖ Ulusal düzeyde yürürlükte olan yasaların, mevzuatın ve uygulamaların, insan haklarına ilişkin uluslararası belgeler ve mekanizmalarla uyumlu hale getirilmesini ve hayata geçirilmesini teşvik ederler ve sağlarlar.
- ❖ Bu belge ve mekanizmaların onaylanmasını veya bu sözleşmelere girmeyi teşvik ederler ve bunların hayata geçirilmesini sağlarlar.
- ❖ Devletlerin, sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeleriyle ilgili olarak Birleşmiş Milletler' in organlarına ve komitelerine veya bölgesel kuruluşlara sundukları raporların hazırlanmasında katkıda bulunurlar, gerektiğinde de, bağımsızlıklarına bağlı kalarak bu konuda görüş bildirirler.
- ❖ Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve bütün alt kuruluşlarıyla, bölgesel kuruluşlarla ve diğer ülkelerin insan haklarını geliştirme ve koruma konusunda yetkili ulusal kuruluşlarıyla işbirliği yaparlar.
- ❖ İnsan hakları eğitimi-öğretimi ve araştırma programlarının geliştirilmesi için (ilgili kuruluşlarla) işbirliği yaparlar ve bu programların okul, üniversite ve meslek çevrelerinde uygulanmasına katılırlar.
- ❖ İnsan haklarını ve ayrımcılığı -özellikle de ırk ayrımcılığına- karşı mücadeleyi, bilgilendirme ve eğitim yoluyla kamuoyunu duyarlı hale getirerek ve bütün kitle iletişim araçlarına başvurarak tanıtırlar.

2.4.2.2.Çalışma Biçimleri

Hükümetin sunduğu veya kendi üyelerinin ya da onlara başvuranların önerdiği, veya kendi inisiyatifleriyle, yetki alanlarına giren bütün konuları özgürce araştırmalıdır ve kendi yetkileriyle ilgili durumları değerlendirmek için gerekli bütün kişileri dinlemeli, bütün bilgi ve belgeleri edinmelidirler; görüşlerini ve tavsiyelerini kamuoyuna doğrudan doğruya veya basın aracılığıyla bildirmelidirler; düzenli bir şekilde ve ayrıca ihtiyaç duyulduğu zaman, usulüne uygun olarak davet edilen bütün üyeleriyle toplanmalıdır; gerekirse, kendi bünyelerinde çalışma grupları oluşturmalı ve işlevlerini yerine getirmede yardımcı olacak yerel ve bölgesel seksyonlar kurmalıdır; yargı gücü olsun-olmasın insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasıyla yükümlü diğer organlarla (özellikle de ombudsman, arabulucu ve buna benzer organlarla) karşılıklı olarak danışma ilişkileri sürdürülmelidirler; sivil toplum kuruluşlarının, ulusal kuruluşların yaptıklarını güçlendirmede oynadığı önemli rol göz önüne alınarak, insan haklarının geliştirilmesi ve korunması, ekonomik ve sosyal gelişme, ırkçılığa karşı mücadele, (çocuklar, yabancı işçiler, sığınmacılar, bedensel ve zihinsel özürlüler gibi) güçsüz grupların korunması için çalışan veya uzmanlaşmış alanlara yönelen sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkilerini geliştirmelidirler.¹⁴⁰

2.4.2.3.Yargı Yetkili Kuruluşlara İlişkin Düzenleme

Ulusal kuruluşlara, kişisel durumlarla ilgili şikâyetleri dinleme ve başvuruları kabul etme yetkisi verilebilir. Kişiler, temsilcileri ve üçüncü kişilerden, sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve temsil gücüne sahip diğer her türlü kuruluşlardan yapılan başvuruları kabul edebilirler. Bu durumda, ulusal kuruluşların yukarıda belirtilen yetkileriyle ilgili ilkeler zedelenmeksizin, kendilerine verilen işlevlerde şu ilkelerden esinlenebilirler:¹⁴¹

- ❖ Uzlaştırma yoluyla veya yasaların belirlediği sınırlar içinde bağlayıcı kararlarla, yada, gerekli görüldüğü takdirde, gizlilik içinde dostane çözümler arama

¹⁴⁰ İnsan hakları Ortak Platformu, **a.g.e.**, s.5.

¹⁴¹ İnsan hakları Ortak Platformu, **a.g.e.**, s.5.

- ❖ Başvuru sahibini hakları konusunda, özellikle de kendisi için açık olan yollar hakkında bilgilendirme ve onun bu yollara ulaşmasını kolaylaştırma
- ❖ Şikâyetleri ve başvuruları kabul etme veya yasayla belirlenmiş sınırlar içinde yetkili diğer mercilere aktarma
- ❖ Yetkili mercilere tavsiyelerde bulunma, özellikle de başvuru sahiplerinin haklarını elde etmelerini engelleyen yasa, tüzük ve idari uygulamalar için uyardılar ve değişiklikler önerme.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ ve İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN BİRİMLERİN İNCELENMESİ

3.1.TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ

3.1.1. İnsan Haklarının Gelişiminde Anayasal Belge Dönemi

3.1.1.1.Sened-i İttifak

İnsan haklarında ferman niteliği taşıyan belgelerden kısaca söz edecek olursak; T.C Anayasası' nın tarihsel gelişiminde de önemli yeri olan, 1808 tarihli "Sened-i İttifak" meşruti yönetimin ilk belgesi olarak nitelendirilebilir.¹⁴² Anayasa hukukçuları Sened-i İttifak'ı daha çok devletin merkezi iktidarının sınırlandırılması açısından değerlendirmektedirler ve bunun olumlu bir aşama olduğunu vurgulamaktadırlar. Çünkü Sened-i İttifak, padişahın yetkilerini sınırlayan ve ayana, yani beylere yetkiler tanıyan bir belge niteliği taşımaktadır. Padişah, ayanları bir taraf olarak tanımıştır ve iktidarı sınırlı ölçüde ayanlarla paylaşmıştır. Sened-i İttifak yedi şarttan oluşan bir belge olmasına rağmen, hiçbir zaman yaşama geçirilmemiştir. Bu belgede, hak ve özgürlükleri somut olarak sayma gibi bir yaklaşım söz konusu değildir, ama ilk kez padişah otoritesinin sınırlandırılması açısından önem taşıyan bir belge niteliği taşımaktadır.¹⁴³

3.1.1.2. Tanzimat Fermanı

Türk düşüncesinde bireyin başlı başına bir değer ve toplumsal yaşantının bir ögesi olarak ele alınması 19. yüzyılın ilk yarısında, özellikle Tanzimat dönemiyle birlikte söz konusu olmuştur.¹⁴⁴ İnsan hakları konusunda önemli bir anayasal belge olan Tanzimat Fermanı Türk tarihinde de yeni bir dönem noktasıdır. "Gülhane Hattı Hümayunu" olarak da anılan, 3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı Osmanlı Devleti' nde kişi hak ve özgürlükleri bakımından eksik ama derli toplu ilk Osmanlı

¹⁴² Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, ss. 104-105..

¹⁴³ Mesut Gülmez, **İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Ulaştığı Nokta,Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları**, Ankara: APK Yayınları, s.29'dan Cemile Arıkoğlu, "Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları Politikası\Türkiye Örneği Üzerine İnceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), s. 57.

¹⁴⁴ Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (der), "**Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Siyasal Değişme**", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, İstanbul: Beta Yayınevi, 1986, s.22.

temel haklar ve özgürlükler listesini ortaya koymuş ve insan haklarının tanınması yolunda atılan ilk önemli adım olmuştur.¹⁴⁵

Tanzimat Fermanında; padişah, o güne kadar kendisine tanınan ceza verme hakkından vazgeçmiştir; cezalar, mahkemelerce, açık ve ayrıntılı görülecek davalar sonucunda verilecektir; herkesin canı, malı, namusu, ırzı güvence altına alınacaktır; bu sayılan hususlara aykırı davrananların cezalarını saptamak için, bir ceza yasası yapılacak, suç işleyenler kim olursa olsunlar hatır, gönül ve rütbeye bakılmaksızın cezalandırılacaktır; devlet işlerinde danışarak karar almak esas olduğundan II. Mahmut tarafından daha önce kurulan “ Meclis-i Ahkâm-ı Adliye” nin yetkileri arttırılacak, kurulun hazırladığı kararlar padişahça onaylandıktan sonra yasalaşacaktır; vergi ve askerlik işlerindeki eşitsizlik giderilecektir.¹⁴⁶

Tanzimat Fermanı' nın önemi, ilk kez padişah kendi yetkilerini ve kendi iktidarını tek yanlı olarak kendi iradesiyle sınırlamasında yatmaktadır. Bu sınırlama, kişi haklarıyla yargılama alanında kendisini göstermektedir. Tanzimat Fermanı'nda da kişi haklarını bir liste olarak bulmak ve görmek mümkün değildir ve hatta kişilerin devlete karşı ileri sürebileceği, dokunulmaz, devredilmez kişi hakları anlayışı yoktur. Verginin yasaya göre alınması, askerliğin yasa ile düzenlenmesi, kimseye açıkça yargılanmaksızın idam ve ceza uygulanmaması, ceza sorumluluğunun kişisel olması gibi bazı kişi hakları yer almış olmasına karşın düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü, dernek ve toplanma özgürlüğü gibi diğer kişi hakları, Tanzimat Fermanı'na henüz yansıyabilmiş değildir. Yasa önünde eşitlik ilkesi kabul edilmiştir ama bu sadece batılılara verilmiş bir ödül niteliği taşımaktadır ve bu Tanzimat Fermanı'nın en önemli yeniliklerinden birini oluşturmaktadır. Pek çok konuda eleştirilere uğrasalar bile Tanzimatçılar en temel hakları sağlama da büyük başarı göstermişlerdir.¹⁴⁷

3.1.1.3. Islahat Fermanı

Tanzimat fermanı ile çok önemli temel insan haklarının en başta gelişenlerinin bazıları tanınmış ve uygulanması için ciddi girişimlerde

---

¹⁴⁵ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul: AFA Yayınları, 1996, s. 67.

¹⁴⁶ Mumcu ve Küzeci, s.158

¹⁴⁷ Mumcu ve Küzeci, **a.g.e.**, s.159.

bulunulmuştur. Tanzimat Fermanında bütün Osmanlı yurttaşlarının bütün yasalar karşısında eşitliği tanınmamıştı.¹⁴⁸ Islahat Fermanı, Kırım Savaşı'ndan sonra Osmanlı topraklarında yaşayan müttefiklerin isteklerini karşılamak ve Osmanlı Devleti içindeki yurttaşlarını bahane ederek müdahalelerini engellemek amacıyla ilan edilmiştir. Fermanda, 1839 Gülhane Hattı Hümayun'unda vaadedilen temel haklar tekrar teminat altına alınmış; her şeyden önce bu hakların kullanımında Müslüman halk ile Hıristiyan halk arasında öteden beri süregelen farklar ortadan kaldırılarak, "eşitlik" sağlanmak istenmiştir. Islahat Fermanı, iki ay gibi çok kısa süre içerisinde hazırlanmıştır. Böylece 1856 Mart'ında başlayan Uluslararası Paris Sözleşmesi' ne yetiştirilmesi sağlanmıştır.¹⁴⁹

1856 tarihinde yabancıların baskısıyla ilan edilen Islahat Fermanı' nın hem olumlu hem olumsuz yanları vardır: olumlu yan, Tanzimat Fermanı'nın eşitlik konusunda tamamlanmasıdır. Artık din ve mezhep farkı kalkmış ve bütün Osmanlılar eşit duruma getirilmiştir: yani gayrimüslimlerde devlet hizmetine alınacak, vergileri adil duruma getirilecektir. İslam âlemin de bir hukuk devrimi sayılacak bu hükümler yanında, Osmanlı gayrimüslim yurttaşlarına cemaat işlerinde bazı yeni haklar tanınması, yabancıların Osmanlı ülkesinde yargılanmaları işine yargı bağımsızlığı ile bağdaşmayan hükümler getirilmesi, gene yabancılara Osmanlı ülkesinde taşınmaz mal sahibi olmaları gibi aykırı haklar verilmesi Islahat Fermanı' n olumsuz yanlarıdır. Ama Türk insan hakları ve kamu özgürlükleri tarihinde Islahat Fermanı yasalar karşısında mutlak eşitlik getirmesi açısından son derece önemli bir belge niteliği taşımaktadır.¹⁵⁰

3.1.2. İnsan Haklarının Gelişiminde Anayasal Dönem

3.1.2.1. 1876 Anayasası'nda İnsan Haklarının Gelişimi

Türk hukuk tarihinde anayasal dönemde insan hakları alanında ilk önemli gelişme olarak gösterilen Kanun-i Esasi, modern anlamıyla ilk anayasa olması, halk iradesinin çok kısıtlı bir ölçüde de olsa devlet yönetimine girmiş olması ve ilk kez, insanların devlete karşı ileri sürebilecekleri hakları bulduğunun kabul edilmiş

¹⁴⁸ Mumcu ve Küzeci, a.g.e., ss.159 -160.

¹⁴⁹ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri I.Kitap**, 4. Baskı, Ankara: Beta Yayınları, 1995, ss.53-54.

¹⁵⁰ Mumcu ve Küzeci, s.160.

olması gibi özellikleriyle anılmaktadır.¹⁵¹ Hatta 1876 Anayasası, gerçek bir güvence altında olmamasına karşın Osmanlı yurttaşlarına bazı klasik haklar verilmiş olması açısından da değerlendirilmektedir.¹⁵²

1876 Anayasası ve bu Anayasa' da yapılan 1909 değişiklikleri insan hakları alanında güvencesiz anayasal haklar dönemidir. 1876 Anayasası ile devletin monarşik ve teokratik yapısında bir değişiklik söz konusu değildir, egemenlik tanrısal kökenlidir ve Osmanlı Hanedanı tarafından kullanılmaktadır. Padişahın kişiliği kutsaldır ve padişah sorumsuzdur. Böyle bir anlayış çerçevesinde çağdaş insan hakları düşüncesinin doğması ve gelişmesini beklemek olanaksızdır. Ama bu anayasal alanda önemli bir dönüşümü simgelemektedir. Çünkü bu Anayasa ile mutlak monarşi sınırlandırılmıştır ve şarta bağlanmıştır. Egemenlik henüz ulusun değildir. Bu Anayasa, padişahın tek yanlı iradesiyle yayımlandığı bir belgedir ve ilk kez kişilere, devlete karşı ileri sürebileceği haklar tanıyan bir belgedir. Bu açıdan önem taşımaktadır. Tebaa-i Devleti Osmaniye'nin Hukuki Umumiyesi başlıklı bölümünde, kişi haklarını eksikleri olmakla birlikte oldukça geniş bir liste halinde, soyut bir anlatımla sayılmıştır. 1876 tarihli 1. Meşriyet Anayasası ile, insan hak ve özgürlükleri açısından, kişi özgürlüğü (m.9), kişi dokunulmazlığı (m.10), basın özgürlüğü (m.12), ticaret serbestisi (m.13), dilekçe hakkı (m. 14), eğitim özgürlüğü (m.15), kanun önünde eşitlik (m. 17) memuriyete girme hakkı (m. 18-19), mülkiyet hakkı (m.21), konut dokunulmazlığı (m.22), doğal hâkim güvencesi (m. 23), müsadere, angarya ve cerime (para cezası) yasağı (m.24), işkence ve kötü muameleye maruz kalmama hakkı (m. 26) gibi soyut bazı güvencelelere yer verilmiştir.¹⁵³

Kanunu Esasi de o dönemin diğer anayasaları ile karşılaştırıldığı zaman içerik bakımından oldukça geniş hakların yer aldığı görülür. Fakat söz konusu haklar güvence altına alınmadığı için çok uzun ömürlü olmamıştır. Şöyle ki : İlk Osmanlı Parlamentosu 19 Mart 1877'de toplanmıştır. Ancak Rusya Nisan 1877'de Osmanlı

---

¹⁵¹ Oktay Uygun, “İnsan Hakları Kuramı, İnsan Hakları”, **Yapı Kredi Yayınları**, İstanbul, 2000, s.13.

¹⁵² Suna Kili, “1876 Anayasasının Çağdaşlaşma Sorunları Açısından Değerlendirilmesi”, Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yasar Sarıbay (der), **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, İstanbul: Beta Yayınevi, 1996,s.27.

¹⁵³ Tezcan vd, s.45.

Devletine savaş açması ve beraberindeki kayıplarla nedeniyle Abdülhamit Parlamentoyu süresiz kapatarak Meşrutiyete son vermiştir.¹⁵⁴ Bu nedenle Kanun-u Esasi'nin ve I. Meşrutiyet'in ömrü kısa bir zaman sürmüştür.

3.1.2.2. 1921 Anayasası'nda İnsan Haklarının Gelişimi

Yeni bir Türk Devletinin kurulmakta olduğunun habercisi olan, temel kuruluş anlamındaki Teşkilat-ı Esasiye, devletin temel kuruluşunu, örgütlenişini ve işleyişini düzenleyen kuralların bütününe ifade etmek için kullanılmıştır. 20 Ocak 1921 tarihli Anayasayı adlandırmak için kullanılan bu terim, 1924'te yapılan ve 27 Mayıs 1960'a kadar yürürlükte kalan daha sonraki anayasa için de kullanılmıştır.¹⁵⁵

Teşkilat-i Esasiye Kanunu¹⁵⁶ kısa bir anayasadır. Bu metin 23 maddeden ve bir ek maddeden oluşmaktadır. Ancak hak ve özgürlükler bölümü yoktur.¹⁵⁷ Bu konuda 1909 Anayasa değişikliği hükümleri yürürlükte kalmıştır.¹⁵⁸ 1909 Anayasa değişikliğinin temel hak ve özgürlükler hakkındaki hükümleri: kişi özgürlüğünün güvence altına alınmış, basına sansür yasaklanmış, haberleşmenin gizliliği ve toplanma özgürlüğü, özgürlükler arasında sayılmıştır. Bunlara ek olarak mahkeme kararı olmadan mektupların açılmayacağı esası getirilmiş, toplanma ve dernek kurma özgürlüklerinin sınırları 1909 Anayasası'nda belirtilen kayıtlarla sınırlandırılmıştır.

1921 Anayasası, insan haklarına ilişkin kurallar içermese de, "egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur" sözüyle, ulusal egemenlik ve ulus devleti kavramlarını getirmiş ve demokrasinin bir yönetim biçimi olarak gerçekleşmesi yönünde önemli bir adım atmıştır.¹⁵⁹ Halkın etkin bir biçimde yönetime katılmasını sağlama amacı güden bu madde Kurtuluş Savaşı döneminde bir özlem olmaktan öteye gidememiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara: Pegem Yayıncılık, 2004, s.204.

¹⁵⁵ Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1986, s.22.

¹⁵⁶ 20 Ocak 1921 tarihli ve 85 sayılı Kanun.

¹⁵⁷ Taha Parla, **Türkiye'de Anayasalar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s.12.

¹⁵⁸ Orhan Aldıkaçtı, **Anayasa Hukukunun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, İstanbul: Özdemir Basımevi, 1968, s.106.

¹⁵⁹ Uygun, s.19.

¹⁶⁰ Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, s.122.

3.1.2.3. 1924 Anayasası'nda İnsan Haklarının Gelişimi

1924 Anayasası, Osmanlı Kanun-i Esasisi gibi klasik temel hak ve özgürlükleri sıralamak ve kısaca açıklamada bulunmakla yetinmiştir. Anayasada, ekonomik ve sosyal haklar açıkça yer almamıştır. Temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması yönünde bir düzenlemeye gidilmemiştir. Anayasada sıralanan temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi, sınırlarının belirlenmesi yasama organının takdirine bırakılmıştır. 1924 Anayasası'nın özgürlük anlayışı Fransız Devrimi döneminin özgürlük anlayışını andırmaktadır.¹⁶¹

1924 Anayasası'nın Beşinci Bölümü "*Türklerin Hukuk-i Ammesi \ Türklerin Kamu Hakları*" başlığını taşır. Bu haklar ve özgürlükler artık, padişah iradesine değil ulusun kendi temsilcileri tarafından Türklere verilmiştir.¹⁶² 1924 Anayasası'nda tıpkı 1876 Kanun-i Esasi de olduğu gibi insan hakları kuramına uygun, sınırlanamaz kesin özgürlükler ile sınırları yasalarca belirlenecek hak ve özgürlükler vardır. Kesin sınırlanamaz haklar: kanun karşısında eşitlik (m.69), Türklerin doğal hakları; kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz yayım, yolculuk, çalışma, mülk edinme, malını ve hakkını kullanma, dernek kurma, ortaklık kurma ve hürriyetleri (m.70), can, mal, ırz, konuta "hiçbir türlü" dokunulamayacağı (m.71), işkence, eziyet, zoraltım (müsadere) ve angarya yasağı (m.73). Kanun yolu ile sınırlanabilecek hak ve özgürlükler ise şunlardır: hiç kimsenin kanunda yazılı hal ve şekilden başka yakalanamaması ve tutuklanamaması (m.72), kamulaştırma gereğı olmadan ve malın değeri peşin olarak ödenmeden kimsenin malına dokunulamaz ancak olağanüstü hallerde bazı para ve çalışma ödevleri yükletilebilir (m.74), basın kanun çerçevesinde serbesttir ancak bu serbestlik "seferberlik, sıkıyönetim, salgın hastalık durumlarında" kanun gereğince sınırlandırılabilir.¹⁶³

Özetle, 1924 Anayasası'nın birinci temel eksiğı; sosyal haklardan bahsetmemiş olması, ikinci eksiğliğı ise tanımış olduğu hakların da güvence altına alınmamış olmasıdır. Kişilere yargı organları önünde haklarını savunma, dava açabilme yetkileri tanımıştır. Ama insan haklarını koruma ve geliştirme

¹⁶¹ Gözübüyük, **Anayasa Hukuku a.g.e.**, s.127.

¹⁶² Mumcu ve Küzeci, s.188.

¹⁶³ Mumcu ve Küzeci **a.g.e.**, ss.190-191.

mekanizmaları çerçevesinde, güvenceye alma yönünde bir düzenlemeye yer verilmemiştir.¹⁶⁴

3.1.2.4. 1961 Anayasası'nda İnsan Haklarının Gelişimi

1961 Anayasası 6 kısım, 157 madde ve 22 geçici madde ile yenilikler getirmiştir. “ Temel Hak ve Özgürlükler” ikinci kısımda yer almakta olup 52 maddeden oluşmaktadır.¹⁶⁵

1961 Anayasası'nda “İnsan Hakları” kavramı “insan” ve “hak” kelimelerinden oluşan gerçek adının Türk Anayasa Hukukunda ilk kez kullanılması bakımından da büyük önem taşımaktadır.¹⁶⁶

1961 Anayasası'nda demokrasinin en önemli araçları olan siyasi partiler, örgütler, kurumlar, dernekler ve sendikalar, 1876 Anayasası'ndan sonra bu anayasayla anayasal düzenin içine yerleştirilmiştir.¹⁶⁷

1961 Anayasası'nın getirdiği en önemli yeniliklerden biri de çağdaş özgürlük anlayışı olmuştur. Klasik özgürlükler yanında kişilere sosyal ve ekonomik haklar tanınmış, devlete de bu hakları yerine getirmesi ve uygun ortamı yaratması için görevler vermiştir.¹⁶⁸ 1961 Anayasası'nda yer alan, ekonomik ve sosyal haklar listesi, anayasanın amaç gösterici, program çizici yönünü oluşturmaktadır. 1961 Anayasası'nda yer alan amaçların içinde “ekonomik ve sosyal hakların devlet için birer ödev haline sokulup anayasada belirtilmesi”¹⁶⁹ bile başlı başına bir aşama sayılabilir. Böylece 1961 Anayasası'yla, bireyin hak ve özgürlükleri kurumsal düzeyde garanti altına alınmaya çalışılmış, olumsuz uygulamaları denetleyecek bağımsız ve tarafsız yargı organları kurularak devlet teminatı getirilmiştir.¹⁷⁰ 1961 Anayasası'nın, güvence açısından attığı adımlar aslında çok önemlidir. İktidar olan

¹⁶⁴ Mehmet Altuntaş, “Türk Anayasalarında İnsan Hakları”, (Uzmanlık Tezi, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, 2002), s.97.

¹⁶⁵ Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi**, II. Basım, 2001, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/tcao-2001-258.pdf>, (18.12.2013).

¹⁶⁶ Mumcu ve Küzeci, s.204.

¹⁶⁷ Ömer Faruk Gençkaya, “**Türk Siyasi Tarihi, Siyasi Partiler, Liderler ve Seçim Sistemi**”, **Demokrasi ve Türk Siyaseti Bilinçli Birey Eğitim Programı**, Ankara: Türkiye Demokrasi Vakfı Yayınları, 2004, s.19.

¹⁶⁸ Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s.125.

¹⁶⁹ Soysal, **Anayasaya Giriş**, s.22.

¹⁷⁰ Gençkaya, s.19.

çoğunluğun iradesinin sınırlandırılabilceği anlayışını açıkça düzenlemiş, yasama ve yürütmenin insan haklarına aykırı işlemlerine karşı yargı güvencesi getirmiştir. Bu güvenceyi de hem yönetsel yargı, hem de Anayasal yargı ile somutlaştırmaya çalışmıştır.¹⁷¹

Açıkça sosyal haklara yer vermiş olması ve güvence altına almış olması 1961 Anayasasının belki de en önemli özelliklerinden bir tanesidir. Temel hak ve özgürlüklerin korunması için güvenceler alınmış bu nedenle Anayasa Mahkemesi kurulmuştur.¹⁷² Bunun kadar önemli ve yeni bir özellik de "Sosyal Devlet" anlayışıdır. 1961 Anayasası sosyal devleti somutlaştırarak sosyal ve ekonomik haklara ayrı bir başlık altında ve ayrıntılı biçimde yer vermiştir. Sosyal haklara yer vermekle sadece özgürlük düşüncesini tanımak ve güvence altına almakla yetinmemiş, aynı zamanda özgürleştirme yaklaşımını da benimsemiştir. Ekonomik ve sosyal yönden güçsüz olan kişileri, başkalarına bağımlı olarak iş yapan kişileri, başta işçiler olmak üzere iktisadi yönden başkasına bağımlı olan ve korunması gereken güçsüz kişileri korumayı amaçlayan bir sosyal devlet anlayışını açıkça benimsemiştir.¹⁷³

1961 Anayasası, temel hak ve özgürlükler bakımından, bireyi esas almıştır. "Herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz devredilmez, vazgeçilemez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu" belirtilmek suretiyle, siyasal iktidarın arzu ve takdirine göre yok edilmeyecek tabii hak ve özgürlüklerin var olduğu düşüncesi benimsenmiştir. Ayrıca, hangi sebeple olursa olsun özgürlüğün özünü zedeleyecek aşırı sınırlamayı önlemek amacıyla; "Kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunulamayacağı" hükmüne yer verilmiştir.¹⁷⁴

1961 Anayasası Türk tarihindeki o döneme kadar en özgürlükçü anayasa olarak kabul edilmektedir.¹⁷⁵

---

¹⁷¹ Altuntaş, ss.104-105.

¹⁷² Soysal, ss.81-82.

¹⁷³ Arıkoğlu, ss. 62-63.

¹⁷⁴ Mumcu ve Küzeci, ss.205-206.

¹⁷⁵ Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, s.173.

3.1.2.5. 1982 Anayasası'nda İnsan Haklarının Gelişimi

1982 Anayasası 12 Eylül 1980 müdahalesi sonucunda oluşturulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bugün yürürlükte olan anayasasıdır. 1982 Anayasası'nın ikinci maddesinde Cumhuriyet'in temel nitelikleri sayılırken "insan haklarına saygılı" ilkesi vurgulamakla beraber temel hak ve özgürlükler üç farklı kategoride toplanarak güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın ikinci bölümünde kişinin hakları ve ödevlerini kapsayan 17.-40. maddeleri "Koruyucu Haklar"ı" içermektedir. Anayasa'nın üçüncü bölümünde sosyal ve ekonomik hak ve ödevleri başlığını taşıyan kısımda 40.-66. maddeleri "İsteme Hakları'nı" içermektedir. 1982 Anayasası'nın dördüncü bölümünde 66.-74. maddeleri siyasal hak ve ödevler başlığı altında kişilerin "Katılma Hakları'nı" içermektedir.

1982 Anayasası temel hakları düzenlerken AİHS ile güvence altına alınan hak ve hürriyetleri esas almakla birlikte, hakların kısıtlanması bakımından kendine özgü bazı düzenlemelere gitmiştir. Örneğin, temel hakların kötüye kullanılmaması kuralı 1961 Anayasasına 1971 yılında yapılan değişiklikle eklenmiş ve 1982 Anayasası ile benimsenmiş bir kuraldır. 1982 Anayasasının 14. maddesinde kötüye kullanma nedeni olarak belirttiği durumlar, esas itibarıyla genel ve özel sınırlamalarla önlenebilecek durumlardır. Böyle bir düzenlemeye gidilmesi, Anayasayı yapanların belli konularda gösterdikleri hassasiyetin bir sonucu olarak yorumlanabilir.¹⁷⁶ Anayasa'nın özüne uygun davranma ve ölçülülük ilkesine uygun olma, sınırlanma ile amaçlanan gayenin dışına çıkmama gibi kıstaslardır.¹⁷⁷ Yapılacak sınırlandırmalar " Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmak zorundadır. Ayrıca sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmayacağı gibi, öngörüldüğü amaç dışında da kullanılamayacaktır."¹⁷⁸

Türkiye'de insan hakları merkez olarak Anayasa ve yasalarda düşünce ve ifade hürriyeti, dernek kurma, adil yargılanma hakkı, konut dokunulmazlığı, haberleşme hürriyeti, gözaltı süresi ve ölüm cezası gibi önemli konularda yapılan 34 değişikliğin 27'si (insan haklarını doğrudan ilgilendiren düzenlemeler) 17 Ekim

¹⁷⁶ Gözübüyük, **Anayasa Hukuku, a.g.e.**, ss.173-174.

¹⁷⁷ Zafer Gören, **Anayasa Hukukuna Giriş**, İzmir: Barış Yayınları,1997, s. 445; Soysal, **Anayasaya Giriş**, s.193.

¹⁷⁸ Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, ss.170-171.

2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren Yeni Medeni Kanun: Kadın-erkek eşitliği, dernek kurma özgürlüğü, çocuk hakları gibi insan haklarının temel öznelerini ilgilendiren alanlarda düzenlemeler hayata geçirilmiştir. 3 Ekim 2001 tarihinde Anayasa'da yapılan reform niteliğindeki değişikliklere paralel olarak 8 adet uyum kanunu çıkarılmıştır. AB uyum müktesebatı çerçevesinde 6 Şubat 2002 tarihinde çıkarılan Birinci Uyum Paketi ve 30 Temmuz 2003 tarihinde çıkarılan Yedinci Uyum Paketi ile Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 159 ve 312. maddeleri, Devlet Memurları Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Basın Kanunu, Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, İdam cezası, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ile Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu gibi insan haklarının temel değerleri olan konularda önemli düzenlemelerde değişiklik yapmıştır. 1 Haziran 2005 tarihinde 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) yürürlüğe girmiştir. Yeni yapılan yasal düzenlemeler insan haklarını merkeze alınarak hazırlanmıştır. CMK'nın 91 inci maddesinde gözaltı süresi 24 saat olarak düzenlenmiştir. "Gözaltı süresi, yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi zorunlu süre hariç yakalama anından itibaren yirmi dört saati geçemez".¹⁷⁹ şeklindedir.

1982 Anayasasının 14. maddesinde, hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmayacakları öngörülmüştür. Bir hak ve özgürlüğün anayasada yer almış bulunması buna sahip kişiye, temel hak ve özgürlükleri yok etme amacıyla etkinlikte bulunmaya ve bu etkinliklerin de meşru sayılmasına olanak vermez. Bu kuralla, hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılması yasağı güçlendirilmektedir. Anayasanın 15. maddesinde temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulması düzenlenmiştir. 15. maddenin uygulanabilmesi için, savaş, sıkıyönetim ve olağanüstü halin usulüne uygun yani anayasanın ve yasanın gösterdiği biçimde ilanı gerekir. Anayasa, olağanüstü durumlara ilişkin olağanüstü yetkileri bizzat düzenlemiş, hukuki bir rejim olarak görmüş, ayrıntıyı düzenlemeyi özel yasalara bırakmıştır.¹⁸⁰ "Kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının

¹⁷⁹ T.C. Anayasası, Adalet Yayınları, Ankara, 2005, s.569.

¹⁸⁰ Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, ss.170-171.

bütünlüğüne dokunulamaz; kimse, din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğunu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz” hakları ise çekirdek haklar olup kısıtlanamayacak haklardır.

Sonuçta 1982 Anayasası bir önceki anayasasının özgürlükçü yönünü ve insan değerine verilen önemi büyük ölçüde zedelerken, özgürlükler karşısında otorite yönü ağır basan bir devlet düzeni getirmiştir¹⁸¹

3.2. TÜRKİYE’DE İDARE İÇİNDEKİ İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN BİRİMLER

İnsan haklarının ulusal idari mekanizmalarla korunması, desteklenmesi ve geliştirilmesi Türkiye için yeni bir konu değildir. Türkiye, Dünyada idari yapılanması içinde insan hakları birimlerine sayıca en çok yer veren ülkelerden biridir. ¹⁸² Ulusal insan hakları kurumlarının yaygınlaşmaya başladığı 1990’lı yıllarda, Türkiye’de de, insan hakları kurumları oluşturma yönünde çabalar başlamıştır. Bu kurumlardan bazıları yasama organı bünyesinde, bazıları ise yürütmeye bağlı olarak oluşturulmuştur. Yürütme organı içinde yer alan kurumlardan bazıları doğrudan Başbakanlığa bağlı iken, bazıları bakanlıklara bağlıdır. Ancak hükümete bağlı tüm bu kurumlar bakımından ortak özellik hiçbirinin Paris Prensiplerinde belirtilen “bağımsızlık” niteliğini taşımasıdır. ¹⁸³ Dolayısıyla Türkiye daha özerk bir insan hakları kurumuna olan ihtiyacını giderme konusunda yasal çalışmalara yapmış ve idare içinde yeni yapılanmalar oluşturmuştur.

3.2.1. Türkiye İnsan Hakları Kurumu

Ulusal insan hakları kurumu kavramına ilişkin üzerinde uzlaşmaya varılmış, genel geçer bir tanımlama bulunmamaktadır. Böyle bir tanımlama yapmanın ilk zorluğu, ulusal kurumların birbirinden farklı hukuk sistemleri içerisinde ve birbirinden farklı modellerde kurulmuş olmasıdır. Ulusal kurumlar niteliği gereği,

¹⁸¹ Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1986, s 23.

¹⁸² “Vahit Bıçak veda ediyor”, **Radikal**, 8 Eylül 2005, (10.05.2015).

¹⁸³ Türkiye’de İdare İçindeki İnsan Hakları Birimleri, [www.tihk.gov.tr/www/files/\(2\).docx](http://www.tihk.gov.tr/www/files/(2).docx), (10.05.2015)

ulusal yasalarla kurulmaktadır. Ülkelerin hukuk sistemlerinin çeşitliliği göz önünde bulundurulursa, ortak bir model üzerinde uzlaşmanın zorluğu kendiliğinden anlaşılacaktır. Ülkeler bu kurumları oluştururken, tarihsel nedenler yanında, yaşanan insan hakları sorunlarının çeşitliliği, ekonomik ve sosyal farklılıklar da etkili olmaktadır. Bu kapsamda, bazı ülkelerde insan hakları komisyonları, bazılarında insan hakları danışma komiteleri, bazılarında Ombudsman ve diğer bir kısmında ise uzmanlık kurumları şeklinde karşımıza çıkan yapılara genel manada “ulusal insan hakları kurumları” denilmektedir.¹⁸⁴

3.2.1.1. Kuruluşu ve Görevleri

21 Haziran 2012 tarih ve 6332 sayılı İnsan Hakları Kurumu Kanunu¹⁸⁵ ile kamu tüzel kişiliğine haiz, idari ve mali özerkliğe sahip ve özel bütçeli Türkiye İnsan Hakları Kurumu kurulmuştur. Başbakanlıkla ilişkili olan kurum, yurt içinde ve sayısı ikiye geçmemek üzere yurt dışında büro açabilir. Kurum, bu kanunla ve diğer mevzuatla verilen görev ve yetkilerini kendi sorumluluğu altında, bağımsız olarak yerine getirir ve kullanır. Görev alanına giren konularla ilgili olarak hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Kurula emir ve talimat veremez, tavsiye ve telkinde bulunamaz (m. 3).

İnsan Hakları Kurumu, insan haklarının korunmasına, geliştirilmesine ve ihlallerin önlenmesine yönelik çalışmalar yapmak; işkence ve kötü muameleyle mücadele etmek; şikâyet ve başvuruları incelemek ve bunların sonuçlarını takip etmek; sorunların çözüme kavuşturulması konusunda girişimlerde bulunmak; bu amaçla eğitim faaliyetlerini yürütmek; insan hakları alanındaki gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek amacıyla araştırma ve incelemeler yapmakla görevli ve yetkilidir. Ayrıca bu kanun ve diğer mevzuatla kuruma verilen inceleme, araştırma, ziyaret ve başvuruları inceleme esnasında bir suçun işlendiğini öğrenmesi halinde genel hükümlere göre işlem yapılabilmesi için gerekli gördüğünde ihbar veya şikâyette bulunabilir (m. 4).

¹⁸⁴ Suat Dervişoğlu, “İnsan Haklarının Korunması Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı:466, 2010, s.98.

¹⁸⁵30.06.2012 tarih ve 28339 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanmıştır.

3.2.1.2. Teşkilat Yapısı

İnsan Hakları Kurumunun teşkilatı İnsan Hakları Kurulu ve başkanlıktan oluşmaktadır. Başkanlık yapısı içinde başkan yardımcısı, hizmet birimleri ve çalışma grupları yer almaktadır. Başkanlık, kurul kararlarını uygulamakla ve diğer konularda başkana ve kurula yardımcı olmakla görevlidir (m.9).

3.2.1.2.1. İnsan Hakları Kurulu

İnsan hakları kurulu kurumun karar organıdır. Kurul, biri başkan ve biri ikinci başkan yardımcısı olmak üzere on bir üyeden oluşmaktadır. Başkan ve üye olabilmek için; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, kamu haklarından mahrum bulunmamak, 26 Eylül 2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmamak, askerlik ile ilişkisi bulunmamak, görevini devamlı yapmasına engel olabilecek akıl hastalığı bulunmamak, üyelik başvurusu yaptığı tarih itibarıyla herhangi bir siyasi partinin yönetim ve denetim organlarında görevli veya yetkili bulunmamak, en az lisans düzeyinde yükseköğrenim yapmış olmak, gerekir (m. 5/1-2).

Bu nitelikleri taşıyanlardan kurul üyesi olmak isteyenler bu taleplerini yazılı olarak kuruma iletirler. İnsan hakları alanında çalışmalar yapan; sivil toplum kuruluşları, sendikalar, sosyal ve mesleki kuruluşlar, akademisyenler, avukatlar, görsel veya yazılı basın mensupları ve alan uzmanları da kurul üyesi olabilecek nitelikteki kimseleri yazılı olarak teklif edebilirler. Kurum, üye olma niteliklerine sahip olanları ilgisine göre Cumhurbaşkanlığı'na, Bakanlar Kurulu'na sunulmak üzere Başbakanlığa, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'na ve baro başkanlarınca seçilecek bir üye için Türkiye Barolar Birliği' ne bildirir.

Kuruldaki on bir üyeden iki üye insan hakları alanında temayüz etmiş kişiler arasından Cumhurbaşkanı tarafından; yedi üye insan hakları alanında temayüz

etmiş kişiler arasından Bakanlar Kurulu tarafından; bir üye üniversitelerin hukuk ve siyasal bilgiler fakültelerinde insan hakları alanında temayüz etmiş öğretim üyeleri arasından Yükseköğretim Kurulu tarafından; bir üye en az 10 yıl avukatlık yapmış ve insan hakları alanında temayüz etmiş avukatlar arasından baro başkanları tarafından seçilir. Başkan ve İkinci Başkan ise Kurul üyeleri tarafından seçilir. Başkan ve üyelerin görev süresi dört yıldır. Süresi bitenler en fazla bir dönem daha yeniden seçilebilirler.

Kurul Başkanı, İkinci Başkan ve üyelerin süreleri dolmadan herhangi bir nedenle görevlerine son verilemez. Ancak, seçilmeleri için gerekli şartları taşımadıkları ya da kaybettikleri Kurulca tespit edilen Başkan ve üyelerin görevlerine Bakanlar Kurulunca son verilir. Kurul tutanak ve kararlarını süresi içinde imzalamayan veya karşı oy gerekçesini süresi içinde yazılı olarak bildirmeyen Başkan ve üyelerin üyeliklerine de aynı usul çerçevesinde son verilir (m. 6\1). Ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçüstü hâlleri dışında, münhasıran insan haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin görevleriyle ilgili olarak suç işlediği ileri sürülen Başkan, İkinci Başkan ve üyeler yakalanamaz, üstleri ve konutları aranamaz, sorguya çekilemez. Ancak, durum Başbakanlığa derhâl bildirilir. Bu fıkra hükümlerine aykırı hareket eden kolluk kuvvetleri amir ve memurları hakkında yetkili Cumhuriyet başsavcılığı tarafından genel hükümlere göre doğrudan doğruya soruşturma ve kovuşturma yapılır (m 6/2). Kurul tarafından kabul edilebilir mazereti olmaksızın bir takvim yılı içinde toplam üç Kurul toplantısına katılmayan; ağır hastalık veya sakatlık nedeniyle iş göremeyecekleri sağlık kurulu raporuyla tespit edilen; görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlardan dolayı haklarında verilen mahkûmiyet kararı kesinleşen; geçici iş göremezlik hâli üç aydan fazla süren veya üç aydan fazla hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkûm edilip de cezasının infazına fiilen başlanan üyelerin üyelikleri düşer (m 6/3).

Kurulun insan haklarıyla ilgili önemli görevlerinden bazıları aşağıda sıralanmıştır (m. 7):

- ❖ Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izlemek. Bu sözleşmeler tarafından kurulan inceleme, izleme ve denetleme mekanizmalarına Devletin sunmakla yükümlü

olduğu raporların hazırlanması sürecinde, ilgili sivil toplum kuruluşlarından da yararlanmak suretiyle görüş bildirmek; bu raporların sunulacağı uluslararası toplantılara, temsilci göndererek katılmak.

- ❖ Kurumun diğer ülkelerin ulusal ya da uluslararası düzeyde faaliyet gösteren benzeri işleve sahip kurumlarıyla ikili ve çok taraflı ilişkiler kurmasına karar vermek. Birleşmiş Milletler ve bölgesel insan hakları kuruluşlarıyla iş birliği yapmak ve ortak faaliyetlerde bulunulmasına karar vermek.
- ❖ Gerek gördüğünde Kurumun kendi alanında çalışan uluslararası kuruluşlara üye olmasına veya bu kuruluşlarda Türkiye'nin temsil edilmesine karar vermek.
- ❖ İnsan hakları alanındaki sorunlar, gelişmeler ile kamu kurum ve kuruluşlarının bu alandaki performanslarını değerlendiren yıllık raporlar hazırlamak, bunları yayımlamak ve ilgili kişi ve kuruluşlara dağıtmak. Düzenli yıllık raporlar dışında, gerek görüldüğünde insan hakları alanına ilişkin özel raporlar yayımlamak.
- ❖ Gerektiğinde üç üyeden müteşekkil heyetler ile özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere ziyaretler gerçekleştirmek.
- ❖ Kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte, insan haklarının geliştirilmesini teşvik eden ve hak ihlallerinin giderilmesini hedefleyen kampanya ve programlar yürütmek.
- ❖ Kurum tarafından insan hakları alanında yapılan inceleme ve araştırmaları, hazırlanan raporları ve benzeri çalışmaları karara bağlamak.

İnsan Hakları Kurumu, insan hakları sorunlarını tartışmak ve insan hakları konularında bilgi ve görüş alışverişinde bulunmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, sosyal ve mesleki kuruluşlar, yükseköğretim kurumları, basın-yayın kuruluşları, araştırmacılar ve ilgili diğer kişi, kurum ve kuruluşlarla en az üç ayda bir düzenli istişareler gerçekleştirir (m.14).

Kurum, 4 üncü maddede sayılan görev ve yetkilere ilişkin olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunu yılda en az bir defa bilgilendirir (m. 14/2).

Kurul kararları tutanakla tespit edilir ve karar tutanağı toplantı esnasında veya en geç toplantıyı izleyen beş iş günü içinde toplantıya katılan tüm üyeler tarafından imzalanır. Kurul kararları, alındığı toplantı tarihinden itibaren en geç on beş iş günü içinde gerekçeleri ve varsa karşı oy gerekçeleri ile birlikte tekemmül ettirilir. Gerekliğinde, Kurul tarafından bu süre uzatılabilir. Başkan ve üyeler kendileri, eşleri, evlatlıkları ve üçüncü derece dâhil üçüncü dereceye kadar kan ve ikinci derece dâhil ikinci dereceye kadar kayın hısımlarıyla ilgili veya kişisel menfaat ilişkisi içinde oldukları konularda müzakere ve oylamaya katılamaz. Bu durum karar metninde ayrıca belirtilir. Aksi kararlaştırılmadıkça Kurulun toplantılarındaki müzakereler gizlidir. İhtiyaç duyulması hâlinde görüşlerinden yararlanılmak üzere ilgili kişiler Kurul toplantısına davet edilebilir. Ancak, Kurul kararları toplantıya dışarıdan katılanların yanında alınamaz. Kurul kararları, tekemmül etmesinden itibaren en geç beş iş günü içinde ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara gönderilir. Kurul, gerekli gördüğü durumlarda kararlarını, kişisel verilerin gizliliği ilkesine bağlı olarak uygun vasıtalarla kamuoyuna duyurabilir (m. 8).

3.2.1.2.2. Başkanlık

Başkanlık; Başkan Yardımcısı, hizmet birimleri ve çalışma gruplarından oluşur. Başkanlık, Kurul kararlarını uygulamakla ve diğer konularda Başkana ve Kurula yardımcı olmakla görevlidir (m. 9/1).

Başkan, Kurumun en üst amiri olup, Kurum hizmetlerini mevzuata, Kurumun amaç ve politikalarına, stratejik planına, performans programına ve hizmet kalite standartlarına uygun olarak düzenler, yürütür ve hizmet birimleri arasında koordinasyonu sağlar. Başkan, kurumun genel yönetim ve temsilinden sorumludur. Bu sorumluluk, kurum çalışmalarının düzenlenmesi, yürütülmesi, denetlenmesi, değerlendirilmesi ve gerektiğinde kamuoyuna duyurulması görev ve yetkilerini kapsar (m. 10/1). Başkanın görev ve yetkileri şunlardır: Kurul toplantılarının gündemini, gün ve saatini belirlemek ve toplantıları yönetmek, kurul kararlarının tebliğini ve kurulca gerekli görülenlerin kamuoyuna duyurulmasını sağlamak ve

uygulanmalarını izlemek, Kurum personelini atamak, hizmet birimlerinden gelen önerilere son şeklini vererek kurula sunmak, Kurumun stratejik planını, performans programını hazırlamak, amaç ve hedeflerini, hizmet kalite standartlarını belirlemek, insan kaynakları ve çalışma politikalarını oluşturmak, belirlenen stratejilere, yıllık amaç ve hedeflere uygun olarak Kurumun yıllık bütçesi ile mali tablolarını hazırlamak, kamu kurum ve kuruluşları için, insan haklarına aykırı uygulamaların giderilmesine yönelik rehberler hazırlamak ve bunların uygulamaya geçirilip geçirilmediğini izlemek, kurul ile Kurumun ve hizmet birimlerinin uyumlu, verimli, disiplinli ve düzenli bir biçimde çalışması amacıyla koordinasyonu sağlamak, bunlar arasında çıkabilecek görev ve yetki sorunlarını çözmek, yıllık faaliyet raporlarını hazırlamak, yıllık amaç ve hedeflere, performans ölçütlerine göre faaliyetlerin değerlendirmesini yapmak ve bunları kurula sunmak, Kurumun diğer kuruluşlarla ilişkilerini yürütmek ve kurumu temsil etmek, kurum başkanı adına imzaya yetkili personelin görev ve yetki alanını belirlemektir.

Başkan, Kuruma ilişkin görevlerinde yardımcı olmak üzere bir başkan yardımcısı atayabilir. Başkan yardımcısının görev süresi dört yıldır. Görevleri sona erenler yeniden görevlendirilebilir. Başkanın görev süresinin herhangi bir nedenle sona ermesi hâlinde başkan yardımcısının görevi de sona erer. Başkan yardımcılığına atananlar, hâkimler ve savcılar dâhil, görevlerinin sona ermesi durumunda, eski kurum veya kuruluşlarına başvurmaları hâlinde atamaya yetkili makamlar tarafından en geç bir ay içerisinde mükteseplerine uygun bir kadroya atanır; başvurdukları tarihten atandıkları tarihe kadar kurumdaki mali, sosyal ve özlük haklarından yararlanmaya ve aylıklarını almaya devam eder. Bunların kurumda geçirdiği süreler özlük ve diğer hakları açısından önceki kurum veya kuruluşlarında geçirilmiş sayılır. Başkan; sınırlarını yazılı olarak açıkça belirlemek şartıyla, kurula ilişkin olmayan görev ve yetkilerinden bir bölümünü başkan yardımcısına devredebilir. Yetki devri, uygun araçlarla ilgililere duyurulur (m. 10/2-3 vd).

Kurumun, ihlal iddialarını inceleme, işkence ve kötü muameleyle mücadele, hukuk, eğitim, dış ilişkiler ve proje, medya ve halkla ilişkiler, strateji geliştirme, bilgi ve dokümantasyon, insan kaynakları ve destek birimi bulunmaktadır (m. 11/1).

3.2.1.3. Hak İhlaline İlişkin Başvurular, İnceleme ve Araştırma

İnsan hakları ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişi Kuruma başvurabilir. Bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir surette engel olunamaz (m.12/1).

17 Mayıs 2014 tarihli Resmi Gazete’de “İnsan Hakları İhlal İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu’nun 12. maddesine dayanarak hazırlanmıştır. İlgili yönetmelikte Kuruma yapılacak başvuruların incelenmesi ve sonuçlandırılmasına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Kuruma verilen inceleme, araştırma, ziyaret ve rapor hazırlama görevleri ile diğer görevler, insan hakları uzman ve uzman yardımcıları ile diğer görevliler tarafından yapılmaktadır. Bunlar, Başkanın yetkilendirmesi hâlinde, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerden ilgili bilgi ve belgeleri istemeye, incelemeye ve bunların örneklerini almaya, ilgililerden yazılı ve sözlü bilgi almaya, özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerleri ziyaret etmeye, buralarda inceleme yapmaya ve gerekli tutanakları düzenlemeye yetkilidir. Kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, Kurumun taleplerini gecikmeksizin yerine getirmek zorundadırlar. Kurumun görev ve yetki alanına giren konularda yerinde inceleme ve araştırma yapmak üzere, Başkanın belirleyeceği Kurum personelinin başkanlığında, ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinin ve kişilerin katılımıyla heyet oluşturulabilir. Heyette görev alacak kamu kurum ve kuruluşları temsilcileri kendi kurum ve kuruluşlarınca, diğer kişiler ise Başkan tarafından belirlenir. Heyetler tarafından yapılan inceleme ve araştırma sonuçları Kurum tarafından bir rapor hâline getirilir.

3.2.2. İdare İçindeki İnsan Haklarına İlişkin Diğer Birimler

3.2.2.1. İnsan Hakları Üst Kurulu

09 Nisan 1997 tarihli ve 1997/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile kurulan İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu, 12 Nisan 2001 tarihli ve 4643 sayılı Kanunla “İnsan Hakları Üst Kurulu” adı altında yeniden yapılandırılmış ve kanuni bir statüye kavuşturulmuştur. İnsan Hakları Üst Kurulunun Kuruluş, Görev ve İşleyişi ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 15 Ağustos 2001 tarihli ve 24494 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.¹⁸⁶

Üst Kurul, 24494 sayılı yönetmeliğin 4. maddesine göre, Başbakan’ın görevlendireceği bir devlet bakanının başkanlığında; Başbakanlık, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı müsteşarlarından oluşmaktadır. Gerekli görüldüğü takdirde ilgili kamu kuruluşları ve özel kuruluşların temsilcileri de üst kurulun toplantılarına katılmaya davet edilmektedir.¹⁸⁷

24494 sayılı yönetmeliğin 5. maddesinde kurulun görevleri 10 madde halinde belirtilmiştir.¹⁸⁸ Üst Kurulun bugüne kadar yaptığı çalışmalar şu şekilde özetlenebilir: İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin konularda idari ve kanuni düzenlemelere ilişkin çalışmalar yapmak, yürürlükteki mevzuatın uluslararası belgeler ve mekanizmalarla uyumlu hale getirilmesi için tavsiyelerde bulunmak ve insan hakları ile ilgili hizmet içi eğitim programlarının uygulanmasını izlemek İHÜK’ un görevleri arasında yer almaktadır. İHÜK aynı zamanda, İnsan Hakları Eğitimi On Yıllı Ulusal Komitesi’nde görev alacak öğretim üyesi ve gönüllü kuruluş temsilcilerini ve İnsan Hakları Danışma Kurulunda görev alacak kurum ve kuruluş temsilcileri dışındaki üyeleri seçmek, çalışmalarını izlemek ve değerlendirmekle de görevlidir.¹⁸⁹

---

¹⁸⁶TBMM, İnsan Hakları Üst Kurulu, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>, (25.11.2013).

¹⁸⁷ İnsan Hakları Üst Kurulu, **a.g.e.**

¹⁸⁸ İnsan Hakları Üst Kurulunun Kuruluş, Görev ve İşleyişi ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 15.08.2001 tarihli ve 24494 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

¹⁸⁹ Tezcan, vd., s.366.

Üst Kurul, uygulamadan kaynaklanan insan hakları ihlallerini önlemek ve buna bağlı olarak idari uygulamaları Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle uyumlu hale getirmek amacıyla faaliyette bulunmaktadır.¹⁹⁰ Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığına bağlı olan Üst Kurul, Türkiye İnsan Hakları Kurumu' nun kurulmasıyla birlikte kaldırılmıştır.

3.2.2.1.1. İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi

İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu, eğitimcilerin ve kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların insan haklarıyla ilgili hizmet içi eğitime tabi tutulmasına ilişkin aldığı karar doğrultusunda Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Eylem Planı'nı (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1995-2004 yıllarını "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi On Yılı" olarak ilan etmiştir.¹⁹¹) Türkiye'de uygulamak ve Türkiye'de İnsan Hakları Eğitimi bir bütün olarak düzenleyip geliştirmek üzere 1998 yılında İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi'ni kurmuştur.¹⁹²

İnsan hakları Eğitimi On Yılı ulusal Komitesi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Eylem Planının Türkiye'de uygulanabilmesi için bir ulusal program önerisi hazırlar; Eylem Planı ve Ulusal Program çerçevesinde yürütülen eğitim çalışmalarını izler, değerlendirmelerini İnsan Hakları Üst Kuruluna bildirmekle görevli idi. Ayrıca bu konularda Üst Kurulca verilen diğer görevleri yerine getirmekte idi.¹⁹³ Ancak Komite Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın kaldırılmasıyla birlikte yürürlükten kalkmıştır.

3.2.2.2. İnsan Hakları Danışma Kurulu

İnsan Hakları Danışma Kurulu, Başbakanlık Teşkilatı Hakkındaki 3056 sayılı Kanuna 12.04.2001 tarihli ve 4643 sayılı Kanunla eklenen ek 5. madde ile kurulmuştur.¹⁹⁴ İHDK anılan maddede; "İnsan haklarına ilişkin olarak ilgili devlet

---

¹⁹⁰ Sait Vakkas Gözlügöl, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Etkisi**, Ankara:Seçkin Yayınları, 2002, s.448.

¹⁹¹ Hikmet Sami Türk, **Türkiye'de ve Dünya'da İnsan Hakları**, Ankara: Başbakanlık Yayını, 1999, s.231.

¹⁹² İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi 2000 Yılı Çalışmaları, İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 2001, ss.1-2.

¹⁹³ Tezcan, vd., s.368.

¹⁹⁴ 12.04.2001 tarihli ve 4643 sayılı Kanun 21.04.2001 tarihli ve 24380 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları arasında iletişim sağlamak ve insan haklarını kapsayan ulusal ve uluslararası konularda danışma organı olarak görev yapmak üzere, Başbakanın görevlendireceği bir Devlet bakanına bağlı olarak İHDK oluşturulmuştur. Danışma Kurulu, insan hakları ile ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları ile meslek kuruluşları temsilcileri, insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları temsilcileri ve bu alanda yayınları ve çalışmaları bulunan kişilerden oluşur. Danışma Kuruluna, kendi üyeleri arasından seçeceği bir başkan başkanlık eder. Danışma Kurulunun sekretarya hizmetleri İnsan Hakları Başkanlığınca yerine getirilir. Danışma Kurulunun giderleri Başbakanlık bütçesinden karşılanır.” biçiminde düzenlenmiştir.

İnsan Hakları Danışma Kurulu (ilgili yönetmeliğin 5. maddesinde); insan haklarına ilişkin uluslararası konularda ilgili bakana ve Üst Kurula görüş bildirmek gibi görevlere sahip idi.¹⁹⁵ Kurul, Türkiye İnsan Hakları Kurumu’ nun kurulmasıyla birlikte kaldırılmıştır.

3.2.2.3. İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyeti

4643 sayılı Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Hakkında Kanunun Ek Madde 6’da insan hakları ihlali iddialarını yerinde incelemek ve araştırmak üzere Başbakanın görevlendireceği bir Devlet Bakanı’na bağlı olarak heyetler oluşturulur, hükmü gereğince, İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyeti kurulmuştur.¹⁹⁶

İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyeti, insan hakları ihlali iddialarını yerinde incelemek ve araştırmakla görevlendirilmiştir (m.5). Heyetler süreklilik arz etmemekte, araştırma yeri ve konusuna göre, beş kişiden az olmamak şartıyla ilgili kişiler ile kamu ve meslek kuruluşları temsilcileri arasından Devlet bakanınca belirlenmektedir. Heyetlerin görevi insan hakları ihlali iddialarının yerinde incelenmesi ve araştırılması ile sınırlıdır. İnceleme ve araştırma Devlet bakanının onayı ile yapılmakta ve sonuca ilişkin rapor ilgili Bakan’a sunulmaktadır. Uzman kişilerden oluşan bir heyetin İhlâl iddialarını yerinde etkin ve hızlı bir

---

¹⁹⁵ Tezcan vd., s.367.

¹⁹⁶ İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyetlerinin Kuruluş, Görev ve İşleyişi ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 15 Ağustos 2001 tarihli ve 24494 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

şekilde inceleyebileceği düşünülebilir. Ancak heyetin ne gibi yetkilere sahip olduğu Kanunda belirtilmemiştir. Bu durumda, heyet üyesi kamu görevlilerinin inceleme ve araştırma sırasında ancak kendi görevlerine ilişkin yetkileri kullanabilecekleri akla gelmektedir. Sonuç olarak İHİİİH de Paris Prensiplerine uygun bir yapılanma değildir. Diğer taraftan, İHİİİH' nin tamamen kâğıt üzerinde kaldığını, uygulamaya hiç geçirilmediğini de belirtmek gerekir.¹⁹⁷ İHİİİH Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun kurulmasıyla ile kaldırılmıştır.

3.2.2.4. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı 5 Ekim 2000 tarihinde KHK ile kurulmuş ve yetki kanununun Anayasa Mahkemesi tarafından iptali üzerine, aynı hükümleri taşıyan 12.04.2001 tarihli ve 4643 sayılı Kanunla Başbakanlık teşkilatı hakkında 3056 sayılı Kanunda değişiklik yapılarak, Başbakanlık merkez teşkilatına, İnsan Hakları Başkanlığı yeni bir hizmet birimi olarak ilave edilmiştir.¹⁹⁸

Başkanlık, Başbakanlık ana hizmet birimi olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunmak üzere kurulmuştur. Başkanlık genel olarak insan hakları ile ilgili konularda görevli kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamak, insan hakları konusundaki mevzuat ve uygulamayı izlemek, aksaklıkların giderilmesine ve ulusal mevzuatın uluslararası belgelerle uyumlu hale getirilmesine ilişkin çalışmalarda bulunmak, kamu kurum ve kuruluşlarının insan hakları eğitim programlarının uygulanmasını izlemek, insan hakları ihlâli iddiaları ile ilgili başvuruları incelemek ve araştırmakla görevlendirilmiştir.¹⁹⁹ Başkanlık ayrıca İHÜK, İHDK, İHİİİH ve İHEUK' un sekretarya hizmetlerini yürütmüştür.²⁰⁰ Hiyerarşik yapı içerisinde müsteşara bağlılığı, Paris Prensiplerine uygun bir yapılanma içinde olmadığı, Başbakanlıktan ayrı hukuki, idari, mali bütçesinin ve personelinin bulunmaması da rolünü icra etmesini olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Bununla birlikte insan hakları eğitimi ve ihlal iddialarının incelenmesi konusunda yürüttüğü çalışmalar önem taşımaktaydı.

---

¹⁹⁷ Eren, s.933.

¹⁹⁸ Tezcan ., s.357.

¹⁹⁹ Dervişoğlu, ss.101-102.

²⁰⁰ Aydın, s.93.

Özellikle İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yönelik geniş kapsamlı eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmekteydi.²⁰¹ Ancak 30.06.2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6332 sayılı Kanunla Türkiye İnsan Hakları Kurumu kurulduğu için Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı kaldırılmıştır.

3.2.2.5. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları

BM Genel kurulunun 20.12.1993'te kabul ettiği "Paris İlkeleri" uyarınca bütün üye ülkelerde insan hakları ihlallerini takiple görevli üst kurullar oluşturulması öngörülmektedir. Söz konusu Paris Prensiplerine göre, bu tür ulusal kuruluşların görev ve yetkileri açık bir biçimde belirlenmeli, sivil toplum kuruluşlarının temsiline izin verilip çoğulcu yapısı sağlanmalı, bağımsızlıklarını tehlikeye düşürmeyecek biçimde bir mali ve idari özerkliğe kavuşturulmalı, yeterli altyapı ve mali olanaklara sahip kılınmalı, yetki alanına giren konularda gerekli araştırmayı yapma ve bilgi ile belgeleri toplama, ilgili kişileri dinleyebilme olanağına sahip olmalı, görüşlerini kamuoyuna aktarabilmelidir.²⁰²

Bu amaçla, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Hakkında Yönetmelik²⁰³ ile toplumda ve kamu görevlilerinde insan hakları bilincini geliştirmek, insan haklarını korumak, ihlal iddialarını incelemek ve araştırmak, insan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasının önündeki engeller ile hak ihlallerine yol açan sosyal, siyasi, hukuki ve idari nedenleri incelemek, araştırmak ve bunların çözümüne ilişkin önerilerde bulunmak üzere illerde "İl İnsan Hakları Kurulu" ile ilçelerde "İlçe İnsan Hakları Kurulu" kurulmuştur (m.1).²⁰⁴

2 Kasım 2000 tarih ve 24218 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelikte kurul üyeleri şu şekilde belirlenmiştir: İnsan hakları il kurulu, belediye başkanı, üniversite rektörü veya görevlendireceği öğretim üyesi, emniyet müdürü, il jandarma komutanı, sağlık müdürü, milli eğitim müdürü, sosyal

---

²⁰¹ Dervişoğlu, s.102.

²⁰² Tezcan vd., s.360.

²⁰³ 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun'un geçici 6. maddesine dayanılarak çıkarılan 2.11.2000 tarih ve 24218 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik gereğince İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları'nın yapısı belirlenmiştir. Daha sonra bu yönetmelik yürürlükten kaldırılarak, hazırlanan yeni yönetmelik 23 Kasım 2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²⁰⁴ İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Hakkında Yönetmelik, 23.11.2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

hizmetler müdürü, kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bir avukat veya hukukçu, baro temsilcisi, tabip odaları temsilcisi, ticaret ve sanayi odası temsilcisi, esnaf ve sanatkârlar birlik başkanlığı temsilcisi ve sivil toplum kuruluşlarından, ilçe insan hakları kurulları ise il insan hakları kurulunda yer alanların ilçeye uyarlanarak elde edilen kişi ve kuruluş temsilcilerinden oluşmaktadır.

23 Kasım 2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan yeni yönetmelikle ise, kuruldun emniyet müdürü, il jandarma komutanı, sağlık müdürü, milli eğitim müdürü ve sosyal hizmetler müdürü çıkarılmıştır. Kuruldun çıkarılan görevlilerin yerine il genel meclisinin bir temsilcisi, TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin il başkanları veya görevlendirecekleri temsilcisi, meslek odaları veya sendikalardan bir temsilci, yerel basından bir temsilci, muhtar, okul-aile birliklerinden bir temsilci ve sivil toplum örgütlerinden en az üç temsilcinin seçilmesi öngörülmüştür.

Kurulların kamu görevlisi ağırlıklı yapısı ortadan kaldırılmış sivil toplum ağırlıklı yeni bir yapı oluşturulmuştur. İllerde en az 17 ilçelerde en az 15 üyeden oluşan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının sadece iki üyesi kamu görevlilerinden, diğer üyeler ise sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve siyasi parti temsilcilerinden oluşmaktadır.²⁰⁵

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları İllerde Vali, İlçelerde Kaymakam başkanlığında bir kamu görevlisi ile birlikte, belediye başkanı, il genel meclisi, üniversite, baro, tabipler odası, sanayi ve ticaret odası, okul aile birliği, muhtar, yerel medya, sendika, sivil toplum kuruluşlarından sivil üyelere oluşmaktadır. Üye sayısı sınırlandırılmamış olup, bazı İHK’nda üye sayısı otuza kadar çıkmaktadır. Bu üye yapısıyla kurulların iki üye dışındaki tüm üyeleri atanmamış kişilerden oluşmaktadır. Kurullar insan hakları eğitimi ve bilinçlenmesine de katkıda bulunmaktadır. Son yıllarda atılan adımlarla kurulların insan hakları ihlalleri olmadan önce “önleyici” faaliyetlere ağırlık vermeleri, örneğin

---

²⁰⁵ Tezcan vd., s.360.

nezarethanelere yaptıkları habersiz ziyaretlerle insan hakları ihlallerini asgari seviyelere indirilmesinde ciddi katkıları olmaktadır.²⁰⁶

81 il ve 957 ilçede kurulan İnsan Hakları İl ve İlçe Kurulları belirlenen görevleri yerine getirmediğinden dolayı birçok eleştirinin de odağı olmuştur.

Arslanel, Efe ve Hamdemir, üyelerin yetki ve görevleri açısından değerlendirme yaparak, “kurulun üzerinde belirleyici etkiye sahip olan valinin, aynı zamanda başkanlığını da yaptığı kurulun çalışmalarını istediği gibi yönlendirmesi de kuvvetle muhtemeldir. Bu ihtimal de kurul başkanının insan hakları anlayışına göre şekillenmesi tehlikesini doğurmakta ve bu durum İl İnsan Hakları Kurulları’nın çalışmalarının ilden ile farklılık göstermesi gibi bir durumun ortaya çıkması ihtimalini de beraberinde getirmektedir.”²⁰⁷ ifadesini vurgulamıştır.

Dervişoğlu, “Kurulların üyeleri arasından insan hakları alanında doğrudan uzmanlık bilgisinden istifade edilebilecek akademisyen, hukukçu, doktor, sendikacı ve STK temsilcileri olmakla birlikte insan hakları alanının kendine özgü ve çok boyutlu özerk bir alan olduğu ve gittikçe artan bir şekilde uzmanlık bilgisi gerektirdiği gözden kaçırılmamalıdır. Yönetmelik hükümlerine göre kurullarda en az üç olması gereken STK’ rı bazı illerde sadece birdir. Bazı illerde STK’ larının az olması, sivil toplum örgütlenmesinin ülkemizde yeterli düzeyde olmamasından kaynaklanmaktadır.”²⁰⁸ demektedir.

Elkatmış bu kurulların işlemediğine örnek göstermek amacıyla: “örnek olarak muhtarlarımız il ve ilçe kurullarının üyesi olmalarına rağmen, ne kendilerinin burada üye olduklarını biliyor, ne onlar ‘sen üyesin’ diye toplantıya çağırıyor, zaten de toplanmıyorlar, dolayısıyla bu iş kâğıt üzerinde kalıyor kanun uygulanmıyor.”²⁰⁹ ifadesiyle kurulun işlevsizliğini vurgulamıştır.

---

²⁰⁶ Dervişoğlu, s.108.

²⁰⁷ Nazan Arslanel, Haydar Efe ve Barkam Hamdemir, “Türkiye’de Devlet Eliyle Oluşturulmuş İnsan Hakları Kurumsal Yapısı Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”, **Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, s.145

²⁰⁸ Dervişoğlu, s.108.

²⁰⁹ Mehmet Elkatmış, “Türkiye ve İnsan Hakları”, Demokrasi Konferansları, **Türk Demokrasi Vakfı Yayınları**, 2003, s.104.

Şengül ise il ve ilçe kurullarında görevli sivil toplum kuruluşlarını eleştirerek; “Sivil Toplum Örgütleri de İl ve İlçe insan hakları kurullarında üye olmalarına rağmen, haydi vatandaşın bilgisi yok ama örgütler de bu kurulların toplanması için herhangi bir mücadele içerisinde değiller. ”²¹⁰ diyerek bu konudaki görüşlerini belirtmiştir.

3.3. TBMM İNSAN HAKLARI İNCELEME KOMİSYONU

1987 yılında Avrupa Birliği’ne²¹¹ yapılan tam üyelik başvurusu sonrasında insan hakları ihlalleri ile ilgili Parlamenter düzeyde çalışma yapmak üzere bir komisyon kurulması gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda 18. yasama döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde temsil edilen tüm siyasi partilerden milletvekillerinin imzalarını içeren yasa teklifi Meclis Başkanlığına sunulmuştur. 05.12.1990 tarihinde 3686 sayılı İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu kabul edilmiştir. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ülkemizde insan haklarının ulusal düzeyde korunması amacıyla kurulan ilk ulusal insan haklarını koruma mekanizmasıdır.²¹² Komisyon’un görevleri istişari ve uyarıcı niteliktedir; icrai yetkisi yoktur.²¹³

Komisyonun görevleri; uluslararası alanda genel kabul görmüş, insan hakları konusundaki gelişmeleri izlemek, Türkiye’nin insan hakları alanında taraf olduğu uluslar arası antlaşmalarla T.C. Anayasası ve diğer milli mevzuat ve uygulamalar arasında uyum sağlamak amacıyla yapılması gereken değişiklikleri tespit etmek ve bu amaçla yasal düzenlemeler önermek, insan haklarının ihlale uğradığına dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek olarak belirlenmiştir.²¹⁴

Komisyon çalışmalarını T.C. Anayasası ile İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası belgelerde

²¹⁰ Murat Şengül, “Türkiye ve İnsan Hakları”, Demokrasi Konferansları, **Türk Demokrasi Vakfı Yayınları**, 2003, s.106.

²¹¹ Belirtilen tarihte Avrupa Birliği’nin adı Avrupa Ekonomik Topluluğu’dur.

²¹² TBMM, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm> , (10.11.2013).

²¹³ Metin Kazancı, “TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ve Ülkemizde İnsan Hakları”, İnsan Hakları Yıllığı, **TODAİE Dergisi**, Cilt:14, 1992, s.50.

²¹⁴ Dervişoğlu, s.100.

belirlenmiş bulunan insan hak ve hürriyetleri ile uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları çerçevesinde yapmaktadır (m.2).²¹⁵

Komisyunun görevleri hakkında değerlendirmeler yapan Kuçuradi; çıkarılan her yasanın insan haklarıyla ilgisinin gözden geçirilmesi gerekliliğine değinerek, “Her yasa tasarısı daha Meclis Genel Kurulu’na gelmeden, milletvekilleri tarafından, insan hakları açısından gözden geçirilmelidir. İnsan haklarını hesaba katarak hukuksal taban oluşturmak, TBMM İnsan Hakları Komisyonu’nun yüklenmesi gereken ana ödevlerden birisi olmalıdır.”²¹⁶ diyerek komisyon’un önemine değinmiştir.

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 3. Yasama Yılı içinde 12 alt komisyon raporunu kabul etmiştir. 24. Dönem başından bu yana görüşülerek kabul edilen inceleme raporu sayısı 22’dir. 3. Yasama Yılında kabul edilen raporlar şunlardır.²¹⁷

- ❖ Sakarya İlinde Serbest İkamete Sahip Sığınmacılar Hakkında İnceleme Raporu (10 Ekim 2012).
- ❖ Edirne, İstanbul ve Kırklareli İllerinde Bulunan Geri Gönderme Merkezleri Hakkında İnceleme Raporu (10 Ekim 2012).
- ❖ Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadırkentler Hakkında İnceleme Raporu -2- (10 Ekim 2012).
- ❖ Mardin E Tipi ve Kızıltepe K1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları İnceleme Raporu (11 Ekim 2012).
- ❖ Şanlıurfa E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu (11 Ekim 2012).
- ❖ Silivri L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları İnceleme Raporu (11 Ekim 2012).

---

²¹⁵ 08.12.1990 tarihli ve 20719 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

²¹⁶ Kuçuradi , s.116.

²¹⁷ TBMM, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Faaliyet Raporu, http://www.tbmm.gov.tr/docs/faaliyet_raporu_24_Donem_3_yy.pdf, (06.03.2014).

- ❖ Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yasam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu (13 Şubat 2013).
- ❖ Aliğa Ceza İnfaz Kurumu Kampüsü İnceleme Raporu (13 Şubat 2013).
- ❖ İzmir Polis Merkezleri İnceleme Raporu (13 Şubat 2013).
- ❖ Şırnak İli Uludere İlçesi Irak Sınırında Yapılan Hava Harekâtı Sonucu Yaşanan Ölüm Olaylarının İncelenmesi Raporu (27 Mart 2013).
- ❖ Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadırkentler Hakkında İnceleme Raporu -3- (2 Mayıs 2013).
- ❖ Kocaeli (Kandıra) Ceza İnfaz Kurumları Kampüsü İnceleme Raporu (2 Mayıs 2013).

3.4. KAMU DENETÇİLİĞİ (OMBDUSMAN) KURUMUNUN, İNSAN HAKLARININ KORUNMASINA KATKISI

İsveç dilinde, murahhas, temsilci, arabulucu ve koruyucu anlamlarına gelen ve idarenin mağdur ettiği kişilerin hiçbir şekilde bağlı kalmaksızın yaptıkları şikâyetler üzerine harekete geçen, geniş bir inceleme, soruşturma, araştırma ve denetim yetkileri ile donatılmış olan Kamu Denetçisi²¹⁸ idarenin yaptığı haksızlıkları ortaya çıkarmak, takdir yetkisinin kötüye kullanılmasını önlemek, hukuk kurallarına saygılı olmayı ve uygun hareket etmeyi sağlamak, icrai niteliklerde olmayan önerilerde bulunmak, kamu hizmetlerinin hakkaniyete uygun ve daha iyi görülmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması önerisinde bulunmak amaçlarını güden bir kurumdur.²¹⁹

Güçlü ve etkin bir denetim sisteminin temel gerekliliği, devletin sorumluluklarının her geçen gün daha fazla artmasında yatmaktadır. Kamu personelinin üzerine düşen yüklerin çoğalması da doğal olarak bürokrasiyi meydana getirmektedir. Kamu personeli görevini yaparken işini önemsememe, maddi çıkar beklentisi içinde olma, dikkatsizlik, yeteneksizlik, işine tam olarak

²¹⁸ Muammer Oytan, “Ombudsman Eli İle İdarenin Denetimi Konusunda Kıyaslamalı Bir İnceleme”, **AÜHF Dergisi**, No:411, 1977, s.596.

²¹⁹ Taykan Ataman, “Ombudsman ve Temiz Toplum”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:3 Sayı:14, s.780.

hâkim olamama ve tamamen niyetinin kötü olması gibi sebeplerden dolayı hatalı işlemler yapabilmektedir.²²⁰

Temel olarak kişilerin idarenin haksız eylemlerinden dolayı zarar görmesi sonucunda başvuru yapabileceği yer yargıdır. Yargı tarafsız bir biçimde ortaya çıkan ihtilafı çözer. Ancak bazen çok uzun zaman geçmesine rağmen herhangi bir karar veremeyebilir. Bu karar sonucunu bekleme süreci kişilere maddi ve manevi olarak zarar getirmektedir. Her vatandaş birer hukukçu veya eğitim seviyesi yüksek olmayacağı için işleyen bu süreç vatandaşa çok karmaşık gelebilmekte ve bu yola başvurmada gözü korkmaktadır.²²¹

Kamu Denetçisi, bireylerin idareye karşı korunması zorunluluğundan doğmuş bağımsız bir denetim şeklidir. Genellikle bireylerin hakkını idareye karşı koruyan, yanlış alınmış karar ve kuralları denetleyerek sonuçlarını ilgili mercilere bildiren, sonuç alınmadığında da toplumu aydınlatıp destek isteyerek toplumu harekete geçiren ve aynı zamanda idarenin hakkını koruyan bağımsız bir denetim mekanizmasıdır.²²²

Türkiye’de, 28 Eylül 2006 tarih ve 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuş; ancak adı geçen Kanun, TBMM’nin Anayasa’da belirtilen görev ve yetkileri arasında Kamu Denetçiliği Kurumuna Başdenetçi ve denetçi seçme görev yetkisi bulunmadığı, adı geçen Kurumla TBMM arasında bu seçime imkân verecek Anayasa’dan kaynaklanan doğal sayılabilecek bir ilişki de söz konusu olmadığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.²²³

12 Eylül 2010 tarih ve 5982 sayılı Kanunla Anayasanın 74. maddesine eklenen fıkra ile kamu denetçiliğine başvurma hakkı düzenlenmiş, aynı maddenin sonuna Kamu Denetçiliği Kurumunun kuruluşu, görevi, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile Kamu Başdenetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri, seçimi ve özlük haklarına ilişkin usul ve esasların kanunla düzenleneceği

---

²²⁰ Victor J. Pickl, “Ombudsman ve Yönetimde Reform”, çev. Turgay Ergun, **TODAİE Dergisi**, Cilt:19, Sayı:4, 1986, s. 38.

²²¹ Ergun, **a.g.m.**, s.38-39.

²²² Kalabalık, s.350.

²²³ Anayasa Mahkemesi Kararı, 2.12.2008, E.2006\140, K. 2008\185, 04.04.2009 tarih ve 27190 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

hükmü eklenmiştir. Bunun üzerine 14 Haziran 2012 tarih ve 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu yürürlüğe girmiştir.²²⁴

Anılan kanunla, TBMM Başkanlığına bağlı, kamu tüzel kişiliğine haiz, özel bütçeli ve merkezi Ankara’ da bulunan Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur. Başdenetçilik ve Genel Sekreterlikten oluşan Kurumda bir Başdenetçi ve beş Denetçi ile Genel Sekreter ve diğer personel görev yapar. Kurum gerekli gördüğü yerde büro açabilir (m.4). Kamu denetçisinin Türk İdare sistemi üzerindeki etkinliği de her şeyden önce yasal çalışma esaslarının iyi belirlenmesiyle, üstleneceği/üreteceği misyon ve çalışma kültürünün iyi oluşturulmasıyla paralel gelişecektir. TBMM’nin desteğini almış, kamuoyunun da desteğini ve güvenini kazanmış bir kamu denetçisi görevini yerine getirirken zorlanmayacaktır. TBMM tarafından seçilme kamu denetçisinin bağımsızlığını sağlamanın yanında gücünün ve otoritesinin de kaynağını oluşturacaktır²²⁵.

6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu’nun 5. maddesinde kamu denetçiliği kurumunun görevi, “idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir” şeklinde ifade edilmiştir. Ancak; “Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile resen imzaladığı kararlar ve emirler, yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler, yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin sırf askerî nitelikteki faaliyetleri” kurumun görev alanı dışında bırakılmıştır. Dünyadaki kamu denetçisi uygulamalarında da İsveç ve Finlandiya örnekleri dışında yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar kurumun görev alanı dışındadır. Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile resen imzaladığı kararların Kamu Denetçiliği Kurumunun denetimine kapalı olması Anayasamızın ruhuna ve Türk siyasi yapısına uygun bir düzenlemedir. Cumhurbaşkanlığı zaten bu yapılan işlemlerden siyasi anlamda bile sorumluluğa sahip değilken Kamu Denetçiliği Kurumunun denetimine açmak ne Anayasaya ne de Türkiye’deki siyasi yapıya uygun bir

²²⁴ 29.06.2012 tarih ve 28338 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

²²⁵ Kadir Aktaş, “Kamu Denetçiliği Kurumunun Anayasal Sistemdeki Yeri ve Etkinliği Sorunu”, **TBB Dergisi**, Sayı:94, 2011, s.373.

düzenleme olacaktır. Öte yandan, Türk Silahlı Kuvvetlerinin idari faaliyetleri kamu denetçisinin yetki alanı içindeyken sırf askerî nitelikteki faaliyetlerin kurumun görev alanı dışında bırakılması, Avrupa Birliği'nin 2011 ve 2012 yılları ilerleme raporlarında eleştiri konusu yapılmıştır.²²⁶

Kamu Baş Denetçiliği Kurumunun çalışmamız açısından üzerinde durulacak nokta insan haklarının korunmasındaki etkisidir. Bu bağlamda vatandaşların hak ve özgürlüklerini kamu erkini kullananlara karşı korumak ombudsmanın en temel görevidir. Ombudsmanlık kurumu, kamu yönetimin adil olmayan ve bir konuda hata yapılması durumunda ya da vatandaşların haklarının açıkça kamu yönetimince ihlal edildiği durumlarda onu koruyucu tedbirlerin alınmasını sağlar. Ombudsman, devlet ile birey arasındaki aracılığını, hem vatandaşlar hem de idarece kabul edilebilecek ortak bir çözüm bulabilmek için kullanır ve ortaya çıkabilecek ihtilafların çözümünde objektif olur.²²⁷ Bir başka deyişle devletin yaptırım tekeline karşı bir önlem olarak bireylerin temel hak ve özgürlüklerine ilişkin olası tehdit ve sınırlandırmalara karşı bir güvence oluşturmayı içerir. Bu yönüyle Ombudsman için klasik hukuksal koruma sisteminin çatlakları arasından sızıp gelebilecek olan insan hakları ihlallerini yakalamak için bir güvenlik ağı işlevi gördüğü söylenmektedir.²²⁸

Bağımsız, tarafsız, güven duyulan, kamu yönetiminin sahip olduğu tüm belge ve bilgilere ulaşip inceleyebilen, parlamento ve kamuoyu desteğine sahip olan ombudsman, çalışmalarıyla temel hak ve özgürlüklerin korunmasında etkili olacaktır.²²⁹

Böylece, yönetenler de yönetilenlerin hak ve özgürlüklerine daha saygılı olma gereğini duyacaklardır.²³⁰

---

²²⁶ Haydar Efe ve Murat Deveci, “Ombudsmanlık Kavramı ve Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumundan Beklentiler”, **Sayıstay Dergisi**, Sayı:90, 2013, s.60.

²²⁷ Ramazan Şahin, “Ombudsman Kurumu ve Türkiye’de Kurulmasının Türkiye’nin Demokratikleşmesi ve Avrupa Birliği Üzerine Etkileri”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 468, Eylül 2000, ss. 140-141.

²²⁸ Müslüm Akıncı, **Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman**, İstanbul: Beta Yayınları, 1999, s.284.

²²⁹ Taykan Ataman, , “İngiltere’de Ombudsman Kurumu” (İdarenin Parlamento Tarafından Denetimi), **Türk İdare Dergisi**, Sayı 400,1993, s. 232.

²³⁰ Ömer Baylan, “Vatandaşın Devlet Yönetimi Hakkında Şikâyetleri ve Türkiye için İsveç Ombudsman Formülü”, **İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Başkanlığı Yayınları** No:12, ss. 44-45.

Hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla yönetsel işlemlerin ombudsmanlar tarafından denetimi, kötü yönetim nedeniyle haksızlığa uğrayan bireylerin şikayeti üzerine yapılan denetimden çok daha kapsamlı bir denetim olmaktadır. Ombudsmanın hak ve özgürlüklerin savunucusu olarak görüldüğü ülkelerde, kötü yönetimden kaynaklanan sorunlarla kendilerini sınırlandırmayan ombudsmanlar, yapılan haksızlıkların nedenlerini sistematik bir araştırmaya girişerek, mevcut yönetimi iyileştirmek amacıyla önerilerde de bulunur.²³¹

Ombudsmanın yıllık rapor ve özel raporlar hazırlaması uygulaması 5548 sayılı kanunda kamu denetçiliği kurumu için benimsenmiş olup raporlar, Kurumun için yönetimi denetlemesinde bir yaptırım aracı niteliği taşıyabilecektir. Kanuna göre raporların Resmi Gazetede yayımlandığı, TBMM Genel Kurulunda görüşüldüğü dikkate alındığında kamuoyu raporlardan haberdar olacaktır. Bu anlamda Kurumun faaliyetlerinin değerlendirildiği yıllık raporların etkili şekilde kullanılması, yönetim üzerinde kamuoyu baskısının sağlanmasına aracılık edecektir.²³²

Türkiye’de ombudsmanlık görevini üstelenen Kamu Denetçiliği Kurumu’nun 2013 yılı raporunda, insan hakları ihlali ile ilgili olan karar örneklerinden bir kaçısı şunlardır:

Karar No:1’de, “Şikayet hem Açıköğretim Fakültesi Adalet Programı hem de Teknik Eğitim Fakültesi mezunu olan şikayetçinin ÖSYM’nin aynı gün ve saatte (21 Temmuz 2013, saat 9:30) yapacağını duyurduğu Dikey Geçiş Sınavı (DGS) ve Teknik Öğretmenler için Mühendislik Tamamlama Programları Giriş Sınavının ikisine de girmek istemesi hakkındadır. Şikâyetçi E. bu iki sınavın farklı tarihlerde yapılmasını talep etmektedir.” denilmektedir.²³³

Kamu Denetçiliği’nin söz konusu şikâyet üzerine yaptığı inceleme ve araştırma sonucunda ilgi raporda aşağıdaki kararı vermiştir:

“Mevzuat hükümleri bakımından başvuranın iki sınavın çakışmasından dolayı fırsat eşitliğinin ihlal edilmesinin yanı sıra eğitim hakkının ihlali de söz konusudur. BM İnsan Hakları

²³¹ Zekeriya Temizel, Z "Yurttaşın Yönetime Karşı Korunmasında Bir Başka Denetim Organı: Ombudsman", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:3, Sayı:14, s.767.

²³² Ramazan Şengül, “Türkiye’de Kamu Yönetiminin Etkin Denetlenmesinde Yeni Bir Kurum: Kamu Denetçiliği Kurumu”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:14, 2007, s.142.

²³³ Kamu Denetçiliği Kurumu, 2013 Karar Örnekleri, http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/pdf/20131_sayilikarar.pdf, (02.01.2014), ss.1-2.

Evrensel Beyannamesinin 26. maddesinde herkesin eğitim hakkına sahip olduğu ifade edilmektedir. Avrupa Konseyinin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) Ek Protokolünün “Eğitim Hakkı” başlıklı 2. Maddesine göre de “hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz.” Buna paralel T. C. Anayasasının “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” başlıklı 42. maddesi “kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz” hükmünü içermektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokolünün 2. maddesindeki “hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz” şeklindeki olumsuz ifadesine rağmen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin görüşüne göre devletlerin söz konusu hakkı güvence altına almak için pozitif yükümlülüğü dışında bırakılmamaktadır. Böylece eğitim hakkı, devlet tarafından sağlanması gereken eğitim kurumlarına giriş hakkının güvence altına alınmasını da kapsar.

Her iki sınava girme hakkı kazanmış adayların, aynı gün ve saatte sınav yapılması sebebiyle sınavlardan birine girerek diğer sınava girme hakkından dolayısıyla da bu programa ilişkin eğitim hakkından vazgeçmeleri yönünde bir seçime maruz bırakılmaları Anayasamızın 42. Maddesinde hem bir hak hem de bir ödev olarak düzenlenen eğitim ve öğretim hakkının ihlali olduğu gibi, BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin yukarıda anılan 26. maddesi ile Avrupa Konseyi’nin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye Ek Protokolü’nün ‘eğitim başlıklı’ 2. maddesinin de ihlalidir.”

Hukuki dayanaklar sonucunda Kamu Denetçiliği Kurumu “DGS için başvuran bir kısım adayların daha sonra aynı tarihte yapılacağı ilan edilen Mühendislik Tamamlama sınavına girmelerinin imkânsızlığı karşısında bu sınava giriş için başvuruda bulunmadıkları, bir kısmının ise her iki sınav için de başvuruda buldukları görülmektedir. Her iki durumda da adaylar sınavların eş zamanlı yapılması sebebiyle girmeye hak kazandıkları iki sınavdan birisini seçmek durumunda bırakıldıkları için mağdur olacaktır. DGS’ ye başvurmuş olmakla beraber, şikayetçi ve onun gibi Mühendislik Tamamlama Sınavına bu sebeple başvuru yapmayanlar ile her iki sınava da müracaat etmelerine rağmen 21.7.2013 tarihinde yapılacak olan iki sınavdan birisini tercih etmek zorunda kalacak olan adayların hak kaybına uğramaması için, sınav tarihlerinin değiştirilmek suretiyle ilgili idarenin (YÖK ve ÖSYM) hatalı işleminin ivedilikle düzeltilmesi yahut iki sınava da girmeye hak kazanmış adayların giremeyecekleri sınavlara eş değerli yeni bir işlemin tesisi hususunda tavsiyede bulunulmasına, 6328 sayılı Kanun’un yukarıda zikredilen 20. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca mercüince (YÖK ve ÖSYM) bu karar üzerine tesis edilecek işlem ya da tavsiye edilen çözümün uygulanabilir nitelikte görülmediği takdirde gerekçesinin otuz gün içinde Kurumumuza bildirilmesinin zorunlu olduğuna, bu kararın şikayetçiye ve ilgili idareye tebliğine” şeklinde karar verilmiştir.²³⁴

²³⁴Kamu Denetçiliği Kurumu, a.g.e., ss.9-10.

Yine Kamu Denetçiliği Kurumu'nun 83 no'lu kararında, “Şikâyetçi, ...yılında (14 yaşında) işlediği üç adet suça ilişkin olarak Adalet Bakanlığı tarafından tutulan adli sicil kayıtlarından bu bilgilerin silindiğini ancak bu bilgilerin hala İçişleri Bakanlığı Yönergesine istinaden tutulmaya devam edildiğini; bu yüzden GBT sorgulamalarında yüzüne karşı bu suçların söylendiğini ve aile fertlerinin önünde kendisine suçlu muamelesi yapıldığını ve havalimanlarındaki pasaport kontrollerinde bekletildiğini belirtmiş, ... yıl önce işlediği suçlara ilişkin olarak İçişleri Bakanlığı tarafından insan haklarına ve hukuka aykırı olarak tutulmaya devam edilen bu kayıtların silinmesi ve mağduriyetinin giderilmesi talebi ile Kişisel bilgilerin kayıtlardan çıkartılması” talep edilmiştir.²³⁵

Kurumun ilgili konu hakkındaki kararı şu şekildedir: “Anayasamızın 20 nci maddesine göre “Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla belirlenir.” Ayrıca Anayasa'mızın “II. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması” başlıklı 13 üncü maddesi “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.” şeklinde düzenlenmiş ve hangi hallerde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılacağı belirlenmiştir.” bahsedilen mevzuat çerçevesinde “Kişisel verilerin işlenmesi hallerinin kanunla düzenlenmesi gerekliliği karşısında bu yönde yasal düzenleme yapılması, yasal düzenleme yapılmaya kadar, gecikmesinde sakınca olabileceğinden kişilerin mağduriyetinin önüne geçilebilmesi bakımından öncelikle ilgili Yönergede belirttiğimiz gerekçeler doğrultusunda değişiklik yapılması ve şikâyet başvurusunun İçişleri Bakanlığı'nda bulunan daha önce yükümlendirildiğine dair kişisel verilerinin GBT kayıtlarından çıkartılma talebinin yeniden gözden geçirilmesi ve mağduriyetlerin giderilmesi konusunda İçişleri Bakanlığına tavsiyede bulunulmasına, karar verildi.” şeklinde olmuştur.

Görüldüğü gibi Kamu denetçiliği kurumunun uygulayacağı herhangi bir müeyyidesi yoktur.²³⁶ Kararlar tavsiye niteliğindedir. Ancak Kamu Denetçiliği Kurumu sayesinde haksızlığa uğrayan vatandaş, idare karşısında kendisini güçsüz

²³⁵ Kamu Denetçiliği Kurumu, 2013 Karar Örnekleri, <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/pdf/2013-83.pdf>, (02.01.2014), ss.1 -2.

²³⁶ Hasan Tahsin Fendoğlu, “Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı:4, 2013, s.44.

görmeyerek hakkını aramakta ve hak arama yollarının kolay ve masrafsız olması mağdur vatandaş sayısında da göz görülür bir azalmaya neden olmaktadır.

3.5. TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI İHALİ DENETİMİNDE BİREYSEL BAŞVURU YOLU

Bireysel başvuru, kamu otoritelerinin ağırlıklı olarak bireysel işlemlerine karşı, anayasal haklarının ihlali iddiasıyla, haklarının ihlal edildiğine inanan bireyler tarafından harekete geçirilen, ihlali gerçekleştiren işlemin anayasallığını denetlemeye yetkili mahkeme’ye başvuru hakkı tanıyan tali nitelikte hukuki çaredir.²³⁷ Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlüklerin ulusal düzlemde korunması amacı ile başvurulabilecek istisnai ve ikincil nitelikte son hukuki çaredir. Bireysel başvuru ile Anayasa mahkemesinde, Anayasaya aykırılığı iddia edilen bir karar veya işlem hakkında önceki yargılamanın devamı olmayan, tarafları ve konusu da önceki yargılamadan farklı olan bir yargılama yapılır. Bireysel başvuru, sadece özel olarak anayasa hukukunun ihlalinin denetlenebileceği istisnai nitelikte bir hukuk yoludur.²³⁸

Türkiye’de 7 Mayıs 2010 tarihinde TBMM tarafından kabul edilip 13 Mayıs 2010 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan, ancak 12 Eylül 2010 tarihli halkoylaması sonucunda geçerli oyların %57,88’ini alarak yürürlüğe giren 5982 sayılı Anayasa Değişikliği Hakkında Kanun ile Anayasamıza eklenen 148. madde ile Anayasa Mahkemesinin görevleri arasına bireysel başvuruları karara bağlamak da eklenmiştir.²³⁹ Böylelikle, Türkiye’ nin hukuk sisteminde daha önce olmayan bir hak arama yolu olan “bireysel başvuru yolu” dâhil edilmiştir.

2010 değişiklikleri ile ilk kez Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkının getirilmiş olması da ilke olarak olumlu bir yeniliktir.²⁴⁰

T.C. Anayasası’nın 148/2. maddesiyle “Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

²³⁷ Öykü Didem Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:4, 2011, s.12.

²³⁸ Özcan Özbey, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012,s.73.

²³⁹ 23.09.2010 tarih ve 27708 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

²⁴⁰ Yusuf Şevki Hakyemez, “2010 Anayasa Değişiklikleri ve Demokratik Hukuk Devleti”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 2010, s.399.

kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.” biçimindeki düzenlemeden bireysel başvuru yoluna gidilebilecek temel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığını anlamaktayız. Paralel bir şekilde 6216 sayılı kanunun 45. maddesinin 1. fıkrası da herkesin, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceğini öngörmüştür. Anayasa Mahkemesi’nin konu yönünden yetkisini düzenleyen bu hüküm, aslında anayasal şikâyet yolunun tüm anayasal haklar için geçerli olmadığını ve bireysel başvurunun AİHS ile paralellik taşıdığı müddetçe kullanılabileceğini açıkça düzenlemektedir. Anayasa’nın bu düzenlemesi karşısında, yapılan sınırlamanın çerçevesinin klasik haklar ile çizildiği, sosyal ve ekonomik haklardan kullanılmalari devletin olumlu bir edimine bağlı olanların, ilke olarak Anayasa şikâyeti kurumu yolu ile korunmaya elverişli olmadığı ve bu hakların bireysel başvuru yolu dışında tutulduğu bugün için hâkim düşüncedir.²⁴¹

AİHM’ nin içtihatlarının genel gelişimi incelendiğinde, AİHM’ nin değişik yorum teknikleri kullanarak AİHS’ nin medeni ve siyasi haklar çerçevesini; konu itibarıyla bazı sosyal, ekonomik ve kültürel hakları da içine alacak şekilde genişlettiği görülmektedir. Bir uluslararası sözleşmenin çerçevesi o düzenlemenin uygulamalarından ayrı değerlendirilmeyeceğine göre, T.C. Anayasası’nın 148. maddesi mevcut düzenleme ile Anayasa Mahkemesi’ne aslında bir anlamda AİHM içtihatlarını da takip ödevi yüklemektedir. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi konu yönünden yetkisini saptarken AİHM’nin Sözleşme’nin “uygulanabilirliği” konusundaki görüşlerini de dikkate almak durumundadır.²⁴² Söz konusu Kanun, Anayasal hükmü daha somutlaştırmış ve temel hak ve özgürlüklerden salt AİHS kapsamındakileri değil, Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındakileri de bireysel başvuru konusu olarak kabul etmiştir.

Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru kurumu, 5982 sayılı kanunla yapılan anayasa değişikliği ile Türk hukuk sistemine 2010 yılında girmesine

---

²⁴¹ Esra Katıman, “Bir İç Hukuk Yolu Olarak Bireysel Başvuru ve Etkinliği Sorunu” **TBB Dergisi**, Sayı:107, 2013, s.37.

²⁴² Katıman, **a.g.m.**, ss.37-39.

rağmen, 5982 sayılı Kanunun geçici 18. maddenin son fıkrasındaki “Bireysel başvuruya ilişkin gerekli düzenlemeler iki yıl içinde tamamlanır. Uygulama kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bireysel başvurular kabul edilir.” şeklindeki hükmü gereği derhal uygulama alanı bulamamıştır. Gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvurular alınmaktadır.²⁴³ 6216 sayılı Kanun’un geçici 1. maddesinin 8. bendine göre ise mahkeme ancak 23 Eylül 2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılan başvuruları inceleme yetkisine sahiptir. Yani bu tarihten önceki nihai karar ve işlemler aleyhine geriye dönük başvuru mümkün olmayacaktır. Başka bir ifade ile Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvurular, mahkemeye 24 Eylül 2012 tarihinden itibaren yapılmaya başlanmıştır.

T.C. Anayasası’nın 148/3. maddesi, “Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.” biçimindeki düzenlemesi ile başvurunun olağan kanun yollarının tüketilmesinden sonra ikincil nitelikte olduğunu belirlemiştir. Madde metninde gereken kanun yollarının olağan kanun yolları olduğu duraksamaya yer vermeyecek biçimde açık olduğundan olağanüstü kanun yollarının tüketilmesinin başvuru için şart olmadığı anlaşılmaktadır. Yine aynı maddede bireysel başvuru yolu “ Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği” iddiasını içerir başvurulara açıktır. AİHM, mahkemeye bireysel başvuru süresini olağan kanun yolları sonucunda alınan nihai karardan başlatmakta ve olağanüstü yolun tüketilmesi esnasında geçen zamanı dikkate almamaktadır.²⁴⁴

Bireysel başvurunun temel hak ve özgürlüklerin korunması yolunda nihai bir ulusal hukuksal çare olması ve bireylerin temel haklarının korunması için en yüksek yargısal düzeyde çaba gösterilmesi bireysel başvurunun subjektif işlevi, anayasal içtihat yaratma konusunda en yetkin organ olan Anayasa Mahkemesinin temel hak ihlallerine ilişkin vereceği kararlar, temel haklar hukukunun tüm ülke içinde

---

²⁴³ Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 76. maddesi uyarınca Bireysel Başvuruyu düzenleyen 45 ile 51. maddeler 23 Eylül 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²⁴⁴ Okan Taşdelen, ”Biri Sizi Gözetliyor: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Penceresinden Bireysel Başvuru Hakkı”, **Hukuk Adamları Birliği Dergisi**, Sayı:2, 2012, s.8.

objektifleşmesine, belirliliğine, aynı biçimde anlaşılmasına ve devletin tüm organları bakımından daha tutarlı ve önceden öngörülebilir bir şekilde uygulanmasına önemli katkılarda bulunacağından objektif işlevi olduğu sonucuna varılacaktır. Ancak objektif işlev, subjektif işlev icra edilirken ortaya çıkması bakımından asli değil, tali niteliktedir. Türkiye açısından bireysel başvuru yolunun kabul edilmesinde, AİHM önüne giden uyuşmazlıkların sayısının azaltılması amacının ön planda rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır, zira 5982 sayılı kanun gerekçesinde bu husus açıkça sayılmıştır.²⁴⁵

Bireysel başvuru sistemi içinde, Anayasa Mahkemesi'nin konu yönünden yetkisi ile AİHM'nin konu yönünden yetkisinin aynı olduğunun kabulü gerekmektedir. Bu nedenle, AİHM içtihatlarının Türk hukukunda dikkatle izlenmesi ve zengin birikiminden özünmesi yoluyla fayda sağlanması artık Anayasa Mahkemesi'nin ödevleri arasına girmiştir.²⁴⁶

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurunun amacı, AİHM'e, Türkiye aleyhine yapılan bireysel başvuruları azaltmak olduğu için bu kurum sayesinde Anayasa'daki hak ve özgürlüklerin kapsamı AİHS ve AİHM içtihatları doğrultusunda belirlenecek;²⁴⁷bu da Türkiye'deki uygulama ile AİHM içtihatları arasındaki anlayış farkının ortadan kalkmasına sebep olacaktır. Böylelikle, Türkiye'de, temel hak ve özgürlükler çağdaş demokrasilerdeki anlamıyla, anlaşılıp uygulanacaktır. Bu da Türkiye'de insan hakları standardının yükselmesine sebep olacaktır.

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru ile Anayasa Mahkemesi'nin vereceği kararların derinliği doğrultusunda, temel hak ve özgürlükler konusunda, Türkiye'deki uygulama ile AİHM içtihatları arasındaki anlayış farkının ortadan kalkması sonucunda, temel hak ve özgürlük ihlallerinden kaynaklanan mağduriyetler, iç hukukta giderilmiş olacaktır. Bu da AİHM'ye Türkiye aleyhine yapılan bireysel başvuruları azaltacağı gibi, doğal olarak Türkiye aleyhine verilen

---

²⁴⁵ Elkatmış, s.48.

²⁴⁶ Elkatmış, a.g.m. ss.48-49.

²⁴⁷ Yargıtay, Bireysel Başvuru,

<http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/kitaplar/BookCCnECTHR.pdf>,
(19.02.2014).

kararların sayısında da bir azalmaya sebep olacaktır.²⁴⁸ Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun, etkili bir yol olması durumunda, temel hak ve özgürlükler, çağdaş demokratik devletlerdekiyle aynı seviyeye yükselecek ve bireylerin temel hak ve özgürlükleri daha iyi korunacak; kamu gücünü kullanan otoritelerin de temel hak ve özgürlüklere karşı daha duyarlı bir şekilde yaklaşmasının yolu açılacaktır.

---

²⁴⁸ Yargıtay, <http://www.turkhukusitesi.com>, (20.02.2014).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİNGÖL İL ve İLÇE İNSAN HAKLARI KURULLARINA İLİŞKİN ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. ALAN ARAŞTIRMASININ KAPSAMI ve YÖNTEMİ

Çalışmanın alan araştırması iki şekilde gerçekleştirilmiştir. İlk olarak Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının son beş yıllık aylık raporları incelenmiş ve Kurul yönetmeliğinde yer alan görevlerin yerine getirilip getirilmediği çalışma düzeninin ne derece yönetmeliğe uygun olduğunun saptaması yapılmıştır. İkinci olarak ise kurul çalışanlarına ve üyelerine anket uygulaması yoluyla bilgi ve veri edinilmesi yöntemi tercih edilmiş ve istatistiksel betimlemeler yapılmıştır. Anketin ana kütesini Bingöl il sınırlarına dâhil olan 7 ilçede görev alan kurul üyeleri ve memurları oluşturmuştur.

Araştırma sırasında ana kütenin hepsine ulaşılması hedeflenmiş ancak bunlardan bir kesimi ankete katılmak istememiştir. Bu nedenle anket 47 kişiye uygulanabilmiştir.

Anketin uygulanması için Bingöl Valiliği'nden izin alınmış, aynı zamanda Valilik anket hakkında Kaymakamlıkları bilgilendirmiştir.

Hazırlanan anket soru kâğıdında başlangıç olarak katılımcılar hakkında bir takım bilgileri derleme amaçlı olgusal sorular yer almış, bunları takiben kanı ve tutum soruları sorulmuştur. Anket kâğıdında olgusal sorular hariç toplam 29 soru yer almıştır. Bu sorular yanında anket kâğıdının sonunda katılımcılara il ve ilçe insan hakları kurulları ve çalışmaları ile ilgili olarak anket soruları arasında yer almayan görüşlerini serbestçe ifade edebilecekleri bir imkân tanınmıştır.

Anketin uygulanması 7 ilçede ve il merkezinde var olan ve ana küteyi oluşturan kişiler ziyaret edilmek suretiyle, yüz yüze görüşme yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada Bingöl ilinde görev alan insan hakları kurul üyelerinin insan hakları konusuna ve kurul faaliyetlerine ilişkin kanı ve tutumları ile değerlendirmeleri saptanmaya çalışılmıştır. Bu yolla Türkiye'de İl ve İlçe İnsan

Hakları Kurullarının çalışmalarının nasıl algılandığına ilişkin lokal veriler elde edilmiştir.

Anketin değerlendirilmesi SPSS programı aracılığıyla yapılmış olup, değerlendirme sırasında ihtiyaç duyulan testler yapılmıştır. Ayrıca sorular arasında kurulan çapraz ilişki yoluyla bazı değerlendirmelerin yapılması yoluna gidilmiştir.

4.2. ALAN ARAŞTIRMASI SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.2.1. Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Örneği

İnsan hakları sorunlarına mahallinde çözüm bulmak amacıyla 2 Kasım 2000 yılında Bingöl’ de oluşturulan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, Bingöl ilinde ve ilçelerinde insan haklarını korumak için gerekli çalışmaları yapmakla görevlendirilmiştir. Bu kurulun çalışmaları, 23 Kasım 2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan “İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları’nın Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” ve yürürlükten kaldırılan 02 Kasım 2000 tarih ve 24218 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları’nın Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” dikkate alınarak incelenmiş ve bu kurul üyelerinin bölgede yaşanan insan hakları sorununun çözümüne ilişkin değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Kurulun amaçları, hukuki dayanağı ve teşkilat yapısı ortaya konurken, Bingöl İl Kurulu ve Genç, Solhan, Karlıova, Yedisu, Adaklı, Yayladere ve Kığı İlçe Kurullarının aylık raporları incelenerek, elde edilen bulgular çerçevesinde, Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının görev alanına giren konularda yürüttükleri faaliyetler bu bölümde ortaya konmuştur. Bu kurulların faaliyetlerinin 01.01.2009–01.06.2014 tarihlerini kapsayan zaman diliminin esas alınarak incelenmesi kararlaştırılmıştır.

4.2.1.1. Kurulların Amaçları

23 Kasım 2003 tarihli İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş Görev ve Çalışma Esasları Hakkındaki Yönetmelikte Kurulların amacı şöyle ifade edilmektedir; “İnsan hakları ile ilgili konularda görevli kuruluşlarla sürekli ilişki kurmak, bu kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, insan hakları konusundaki mevzuat hükümlerinin uygulanmasını izlemek, izleme sonuçlarını değerlendirmek, kamu

kurum ve kuruluşlarında hizmet öncesi ve hizmet içi insan hakları eğitim programlarının uygulanmasını izlemek, insan hakları ihlali iddiaları ile ilgili başvuruları incelemek, araştırmak, alınabilecek önlemlere ilişkin çalışmaları koordine etmek” olarak belirlenmiştir.

4.2.1.2. Yasal Dayanağı

23 Kasım 2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan “İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları’nın Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” yayımlanarak, 2 Kasım 2000 tarih ve 24218 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları’nın Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” yürürlükten kaldırmıştır.

4.2.1.3. Teşkilat Yapısı

23 Kasım 2003 tarihli ve 25298 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik gereği Bingöl İnsan Hakları Kurul Üyeleri; Vali Yardımcısı, Bingöl Belediye Başkanlığı Temsilcisi, Bingöl Üniversitesi Rektörlüğü, Adalet ve Kalkınma Partisi Temsilcisi, Cumhuriyet Halk Partisi Temsilcisi, Milliyetçi Hareket Partisi Temsilcisi, Bingöl Baro Temsilcisi, Ticaret ve Sanayi Odası Temsilcisi, Muhtarlar Derneği Başkanı, Esnaf ve Sanatkarlar Odası Temsilcisi, Türk Eğitim Sen Temsilcisi, Şehit ve Gazi Aileleri ve İnsan Hakları Derneği Başkanı, Bin Kent Girişim Derneği Başkanı, Kuyumcular Derneği Başkanı, Bingöl Gazetesi Temsilcisi, İHL ve AİHL. Okul Aile Birliği Temsilcisi, İl Sağlık Müdürlüğü Temsilcisi, İl Genel Meclisi Temsilcisi, ’nden oluşmaktadır.

23 Kasım 2003 tarihli ve 25298 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik gereği Bingöl İlçe İnsan Hakları Kurul Üyeleri(İlçelerin genelinde aynı üyelikler bulunmaktadır.); Kaymakam, Belediye Başkanı, İl Genel Meclis Üyesi, Ak Parti İlçe Başkanı, Kooperatif Başkanı, Avukat, Sağlık Grup Başkanı, Muhtarlar Derneği Başkanı ’ndan oluşmaktadır.

4.2.1.4. Kurulların Görevleri

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının görevlerine, Yönetmelikte beş başlık altında yer verilmiştir. Bunlar "Genel Görevler", "Halkla

İlişkiler ve İletişim", "Bilgilendirme, Bilinçlendirme ve Eğitim", "Araştırma ve İzleme" ve "İhlal İddialarını İnceleme ve Karara Bağlama"dır.

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, ilgili yönetmeliğin 14 (a) maddesi hükmüne gereğince ayda bir kez toplantı yapmakta ve 19. maddeye göre de kurullar tarafından faaliyetleri ile ilgili aylık raporlar hazırlamakla yükümlüdür. Bu çerçevede Bingöl İl İnsan Hakları Kurulu ve Genç, Solhan, Karlıova, Yedisu, Adaklı, Yayladere ve Kığı İlçe İnsan Hakları Kurullarının, hazırladıkları aylık raporlar dikkate alınarak görevleri çerçevesinde hangi faaliyetleri gerçekleştirdikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.2.1.4.1.Genel Görevler

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurulları ilgili yönetmeliğin 9. maddesinde yer alan alt başlıklar halinde aşağıda belirtilmiş görevleri yapmakla yükümlüdür;

- ❖ **İllerde Bakanlık, Başkanlık, Valilik, İl Masası, İl Kurulu üyeleri ve İlçe Kurulları tarafından İl Kurulunun gündemine getirilen; ilçelerde de Bakanlık, Başkanlık, Valilik, İl Kurulu, Kaymakamlık, İlçe Masası ve İlçe Kurulu üyeleri tarafından İlçe Kurulu gündemine getirilen konuları değerlendirmek,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık raporları incelendiğinde kurula hiç önerinin sunulmadığı tespit edilmiştir. Özellikle son yapılan değişiklikle (23.11.2003 tarihli ve 25298 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik) , 3 kamu görevlisi dışında kurul üyelerinin neredeyse tamamının sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşması, kendi çalışma alanları içerisinde görülen insan hakları sorunlarını kurula taşımadıkları tespit edilmiştir.

Genç, Solhan, Karlıova, Yayladere, Yedisu, Kığı ve Adaklı İlçe İnsan Hakları Kurulları'nda böyle bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir.

- ❖ **İnsan hakları ihlal iddialarını incelemek ve araştırmak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık raporları incelendiğinde kurulun faaliyetleri ile ilgili örnekler şu şekilde belirlenmiştir; İhlal iddiası ile ilgili başvuruların olduğu toplantı raporlarından anlaşılmaktadır.

Raporda ilgili başvuruların incelenerek gerekli mercilere ileildiği belirtilmektedir. Bingöl İl İnsan Hakları Kurulunun aylık raporlarında insan hakları ihlal iddialarını inceleme ve araştırma konusunda çalışma yapmadıkları anlaşılmıştır. İl ve ilçe kurulları üyelerinin bu görevi sadece kurula yapılan başvuruları inceleme olarak yerine getirdiği tespit edilmiştir.

Solhan İlçe İnsan Hakları Kurulu'nun aylık raporları incelendiğinde kurulun faaliyetleri ile ilgili örnekler şu şekilde belirlenmiştir; İhlal iddiası ile ilgili başvuruların olduğu 2012\03 ayına ilişkin toplantı raporlarından anlaşılmaktadır. Raporda ilgili başvuruların incelenerek gerekli mercilere ileildiği belirtilmektedir. Kurula yapılan başvurular dışında bir incele yapılmadığı tespit edilmiştir.

Genç, Karlıova, Yayladere, Yedisu, Kığı ve Adaklı İlçe Kurulları'nda böyle bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir.

- ❖ **İnsan haklarının korunması ve insan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasının önündeki engeller ile hak ihlallerine yol açan sosyal, siyasi, hukuki ve idari sebepleri incelemek, araştırmak ve bunların çözümüne ilişkin valilik veya kaymakamlık makamına önerilerde bulunmak,**

Bingöl İl İnsan Hakları Kurulu'nun aylık raporları incelendiğinde kurulun faaliyetleri ile ilgili örnekler şu şekilde belirlenmiştir; 23 Ocak 2012 tarihli Kurul toplantı tutanağında, 02 Ocak 2012 tarihli başvuruda ilgili şahsın, 24 Eylül 1968 tarihinde meydana gelen depremde babasının evinin ağır hasar gördüğünü ve 19 Ağustos 1991 tarihinde verdiği dilekçeye istinaden hak sahibi olan babasının konutunun yapılıp yapılmadığı konusunda bilgi istemesi üzerine durum İl Afet Müdürlüğü' ne (Şimdiki adıyla "İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü") sevk edilmiş ve konuyla ilgili bilgi arz edilmiştir. Aynı şahsın 5233 sayılı Kanundan yararlanmak istediği belirtilmiş ve durum Zarar Tespit Komisyonuna sevk edilmiştir.

Genç, Solhan, Karlıova, Yayladere, Yedisu, Kığı ve Adaklı İlçe Kurulları'nda böyle bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir.

❖ **Her türlü ayrımcılığın önlenmesi için gerekli çalışmaları yapmak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

❖ **İdarenin uygulamalarında vatandaşlara hoşgörü ve nezaketle yaklaşılmasını sağlamak amacıyla gerekli çalışmaları yapmak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurulları aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

❖ **Ayda bir tüm çalışmaları özet olarak, ilçelerde İl Kuruluna, illerde Başkanlığa bildirmek ile görevlidir.**

Genç, Solhan, Karlıova, Yedisu, Adaklı, Yayladere ve Kığı İlçe Kurulları'nın 2010 yılına kadar bazen 3 aylık bazen iki aylık olarak, 2010 yılından itibaren ise düzenli olarak ayda bir tüm çalışmaları Bingöl İl İnsan Hakları kuruluna bildirme görevini yerine getirmiştir. Ancak aylık çalışma raporlarında bazı ilçe insan hakları kurullarının kuruluşundan itibaren aynı metni tarihlerini değiştirerek gönderdiği tespit edilmiştir.

Bingöl İl İnsan Hakları Kurulu'nun da aylık raporlarını 21 Haziran 2012 tarihine kadar Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'na ve 21 Haziran 2012 tarihinden bu yana ise Türkiye İnsan Hakları Kurulu' na bildirme sorumluluğunu yerine getirdiği anlaşılmaktadır.²⁴⁹

4.2.1.4.2.Halkla İlişkiler ve İletişim

❖ **İl ve İlçe Masaları kurmak,**

İl merkezi ile Genç, Solhan, Karlıova, Yedisu, Adaklı, Yayladere ve Kığı İlçe Masaları bulunduğu tespit edilmiştir.

---

²⁴⁹ 21.06.2012 tarih ve 6332 sayılı Kanun, 30.06.2012 tarihli ve 28339 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

- ❖ **İnsan haklarına ilişkin ihbar, dilek, talep ve şikâyeti olan kişilerin, insan hakları kurullarına başvurularını kolaylaştırmak için, bütün kamu kurum ve kuruluşları ile şehrin önemli noktalarına “İnsan Hakları Başvuru Kutuları” koymak ve bu kutuların valilik ve kaymakamlık tarafından görevlendirilen personel marifetiyle mümkün olan en kısa sürede açılmasını ve içindekilerin bir tutanakla masa başkanlığına teslim edilmesini sağlamak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve Genç, Solhan, Karlıova, Yedisu, Adaklı, Yayladere ve Kığı İlçe İnsan Hakları Kurulları'nda bu görevin yerine getirildiği aylık çalışma raporlarında tespit edilmiştir. Bingöl İline ait İnsan Hakları Başvuruları Kutuları'nın yedi adet olduğu çalışan personel tarafından beyan edilmiştir.

- ❖ **Telefon ve elektronik postayla ihbar imkânını sağlayacak tedbirleri almak, bu amaçla herkesin danışma ve başvuru masalarına ulaşabileceği telefon ve elektronik mektup adreslerini yazılı ve görsel basın aracılığıyla halka duyurmak**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

- ❖ **Kurulların çalışmalarıyla ilgili olarak halkı bilgilendirmek, bu amaçla yazılı ve görsel basın kuruluşlarıyla işbirliği yapmak ve internet imkânından yararlanmak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

- ❖ **Kurulların görev ve çalışmalarında sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğini geliştirmek,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

- ❖ **Sivil toplum kuruluşlarının insan hakları konularında çalışmalar yapmalarını teşvik etmek ve desteklemek ile görevlidir.**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır. 23 Kasım 2003 tarihli ve 25298 sayılı “İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” yayımlanarak, 2 Kasım 2000 tarihli ve 24218 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “İnsan Hakları Kurullarının Görev, Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” yürürlükten kaldırılmış olup, bu yönetmelik değişikliğine neden olan temel unsurlardan birinin, kurulda sivil toplum kuruluşlarının etkililiğini arttırmak olduğu aşikârdır. Ancak Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları örneğinde görüldüğü gibi 3 kamu görevlisi dışında çoğu üyenin sivil toplum kurulusu temsilcilerinden oluşması ve böyle bir teşkilatlanma olduğu halde bu görevin yerine getirilmemesi düşündürücüdür.

4.2.1.4.3. Bilgilendirme, Bilinçlendirme ve Eğitim

- ❖ **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında yer alan insan hakları konularında her türlü çalışmayı yaparak, kurul üyeleri, uygulayıcılar ve vatandaşların bilinçlendirilmesini sağlamak amacıyla etkinlikler düzenlemek,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

- ❖ **Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname metni ve insan hakları konusunda taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeleri kurul üyelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına ve vatandaşlara dağıtmak,**

Bingöl İl İnsan Hakları Kurulu'nun bu görevleri yerine getirdiği toplantı raporlarından anlaşılmaktadır. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı tarafından gönderilen belgelerin kurul üyelerine dağıtılması ve çoğaltılması konusunda çalışmalar yapıldığı raporlardan anlaşılmaktadır. Ancak İlçe Kurulları'nın aylık raporlarında böyle bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir.

- ❖ **İnsan hakları ile ilgili kitap, broşür ve mevzuat metinlerini temin ederek kurul üyelerine, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına ve vatandaşlara dağıtmak,**

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın Bingöl İl ve ilçe İnsan Hakları Kurullarına, afiş ve broşür gönderdiği Bingöl İl İnsan Hakları Kurulu raporlarından anlaşılmaktadır. ve bu broşür ve afişlerin ilgili kurumlara verildiği beyan edilmiştir.

- ❖ **İnsan hakları konusunda, levha, afiş, broşür ve panolar hazırlanarak veya temin edilerek halkın görebileceği yerlere asmak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır

- ❖ **İnsan hakları bilincinin yaygınlaştırılması amacıyla, köy ve mahalle muhtarlıklarıyla diyalogu geliştirmek,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır

- ❖ **İnsan hakları konusunda panel, konferans, seminer, konser, tiyatro, slâyt ve film gösterisi gibi etkinlikler düzenlemek,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili olarak her yıl düzenli olarak tüm ilçe Kurullarında ve İl Kurulunda 10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü kapsamında okullarda, cezaevlerinde ve sevgi evlerinde seminerler, slâyt ve film gösterileri düzenlenmiş ve ilgili gösteriler cd ile aylık raporlara eklenmiştir.

- ❖ **Yerel radyo ve televizyon kanallarında uzmanların katılımıyla insan hakları konusunda programlar düzenleyerek aydınlatıcı bilgiler verilmesini sağlamak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

- ❖ **İlk ve orta dereceli okullarda insan hakları öğrenci kolu kurulmasını ve insan haklarına saygı bilincini yerleştirmek için etkinlikler düzenlenmesini teşvik etmek,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili olarak 10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü kapsamında okullarda bazı yıllarda etkinlik düzenlendiği tespit edilmiştir.

- ❖ **Fakültelerin ve yüksekokulların insan hakları alanındaki faaliyetlerini desteklemek,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır. Ancak İlde bulunan Üniversitenin bu konuda bir çalışması olduğu takdirde Kurulların bu konuda destek verecekleri düşünülmektedir.

- ❖ **Çevre bilincini yaygınlaştırmak amacıyla bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapmak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle İlçe Kurullarının hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır. İl İnsan Hakları Kurulu'na yapılan çevre ile ilgili müracaatlar ise ilgili kamu kuruluşuna sevk edilmiş ve konuyla ilgili bilinçlendirme çalışması söz konusu olmamıştır.

- ❖ **Kütüphanelere insan hakları konulu kitap, dergi ve broşür gibi kaynakları temin ederek halkın kullanımına sunulmasını sağlamak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır. İl İnsan Hakları Kurulunca Türkiye İnsan Hakları Kurumu'ndan temin edilen kitaplar ve dergilerin ise Dünya İnsan Hakları Günü'nde kullandığı tespit edilmiştir.

4.2.1.4.4.Araştırma ve İzleme

- ❖ **İnsan haklarıyla ilgili konularda üniversiteler, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve diğer kurumlarla işbirliği yaparak araştırma yapılması, yaptırılması ve rapor hazırlanmasını sağlamak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

- ❖ **Kadın, çocuk, hasta ve özürlü hakları ile ilgili araştırmalar yapılması ve çözümler üretilmesini teşvik etmek,**

İlçe Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır. İl İnsan Hakları Kurulu'nun aylık raporları incelendiğinde 25 Temmuz 2012 tarihli Kurul toplantısında gündeme alınan, Bingöl Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesinde çalışan bir doktorun bir gün çalışıp üç gün çalışmaması, tahlil sonuçlarının aynı gün çıkmaması nedeniyle farklı bir doktorun tahlil sonuçlarına bakmasından ve başhekimin odasında bulunmamasından şikayetçi olunması üzerine söz konusu durum hakkında Kurul ilgili konu hakkında çözüm üretilmesi yolunu değil, İl Sağlık Müdürlüğü' ne sevk edilmesine karar vermiştir.

- ❖ **İnsan hakları ihlaline neden olan çevre ve trafik sorunları ile ilgili araştırmalar yapılması ve çözümler üretilmesini teşvik etmek,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır

- ❖ **İlköğretim çağına geldiği halde çeşitli sebeplerle okula gidemeyen çocuklarla ilgili araştırmalar yapılmasını sağlamak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır

- ❖ **Sokak çocuklarının sorunlarının çözümüne, çocuk işçiliğinin ve çocuk dilenciliğinin önlenmesine yönelik çalışmalar yapılmasını sağlamak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır

- ❖ **İnsan hakları uygulamalarını yerinde görmek amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlara ziyaretler gerçekleştirmek,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili olarak belirli aralıklarla Cezaevlerine ve Karakollara haberli ve habersiz ziyaretlerin gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

- ❖ **İnsan hakları uygulamalarının teşvik edilmesi amacıyla örnek kurum ve kuruluşlar ile kamu görevlilerinin tespit edilerek ödüllendirilmesini sağlamak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır

- ❖ **Karakol ve nezarethane denetleme formlarını inceleyerek varsa aksaklıkların giderilmesi hususunda ilgililere tavsiyelerde bulunmak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır

- ❖ **Nezarethane koşullarının iyileştirilmesi ve ilgili mevzuata uygun hale getirilmesi hususunda tavsiyelerde bulunmak,**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

- ❖ **Sanık haklarının etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamaya yönelik araştırma ve inceleme yapmak ile görevlidir.**

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporları incelendiğinde bu görevle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

4.2.1.4.5. İhlal İddialarını İnceleme ve Karara Bağlama

- ❖ İnsan hakları ihlali iddiaları ile ilgili başvuruları incelemek ve araştırmak, inceleme ve araştırma sonuçlarını değerlendirmek, ulaşılan sonuçları konusuna göre Cumhuriyet savcılıklarına ya da ilgili idari makamlara iletmek ve sonucunu takip etmekle görevlidir.

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına ait ihlal iddiası ile ilgili başvurular hakkında istatistiksel bilgi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 4.1. 2009-2014 Yılları arasında Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına Yapılan İnsan Hakları İhlal Başvuruları.

İhlal Edilen Hak Türleri	2009	2010	2011	2012	2013	2014	G.TOPLAM
Konut Dokunulmazlığı	1	2	-	-	-	-	3
Kötü Muamele Yasağı	1	-	-	1	-	-	2
Sağlık Hakkı	2	-	3	5	-	-	10
Sosyal Güvenlik Hakkı	1	-	-	-	-	-	1
Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti	1	-	-	1	-	-	2
Mülkiyet Hakkı	-	2	1	6	-	-	9
Tüketici Hakkı	-	-	1	3	-	-	4
Çevre Hakkı	-	2	-	2	-	-	4
Diğer	-	3	2	-	-	-	5
TOPLAM	6	9	7	18	0	0	40

İl İnsan Hakları Kurulu ve İlçe İnsan Hakları Kurulları'na 2009-2014 yılları arasında 40 adet başvuru bulunmaktadır. Söz konusu insan hakları ihlal başvuruları kurulun aylık toplantılarında gündeme alınmış ve ilgili kurumlara sevk edilmiştir. Kurulun aylık raporları neticesinde, İnsan Hakları ihlaline ilişkin başvuruların az sayıda olması ve özellikle son iki yıl herhangi bir başvurunun bulunmaması insan hakları ihlallerinin olmadığı biçiminde yorumlanamaz. Kurula iletilen başvuruların az olması Kurulların ihlal iddialarına çözüm ve cevap noktasında yetersiz olmasıyla da ilişkilendirilebilir.

Örnek alınan Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının kuruluş amaçları, teşkilat yapısı, görev ve işleyişi aylık çalışmalarını özetleyen raporlar eşliğinde incelendiğinde, Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının insan hakları'nın ihlali ve değerlendirmesi kapsamında tam olarak genel bir kanı oluşturmayacaktır. Araştırmada örnekleri verilen kurulların aylık çalışma raporları incelendiğinde, bazı ilçe Kurulları'nın hiç çalışmadığı ve yönetmelikte yer alan görevlerinden çoğunu yapmamış olduğu anlaşılmıştır. İnsan hakları sorunlarını yerinde çözmek amacıyla kurulan bu kurulların İnsan Hakları konusunda öneri ve çözüm arayışı içinde olmadığı görülmektedir. Aylık çalışmalarının özetlendiği raporlarda araştırma ve izleme faaliyetlerindeki yetersizlik bunun bir göstergesidir. Genel görevlerinin dışında, insan hakları konusunda bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları ile de görevli kurulların, oluşturulduğu tarih göz önüne alındığında bu konuda yaptığı çalışmaların da çok yetersiz olduğu açıktır. Kurullara gelen şikâyetlerin azlığı o bölgede insan hakları sorunlarının yaşanıp yaşanmadığıyla değil kurulun halkı bilinçlendirme ve bilgilendirme çalışmalarının yetersiz olmasından ve dolayısıyla halk tarafından bilinip bilinmediği sorunuyla ilişkilendirilebilir.

23 Kasım 2003 tarihli ve 25298 sayılı İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik ile yapılan değişikliklerle sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin kurullarda etkinliği arttırılmış olmasına rağmen her sivil toplum kuruluşunun kendi çalışma alanlarıyla ilgili herhangi bir öneride bulunmaması ve kurulun çalışmalarına ilgisiz olmaları da düşündürücüdür.

Bingöl ilinin yedi ilçesinde bulunan İlçe İnsan Hakları Kurullarının aylık çalışma raporlarını her ne kadar sadece tarih ve sayı değiştirerek, Bingöl İl İnsan Hakları Kuruluna göndermiş olsa da ve Bingöl İl İnsan Hakları Kurulu çalışma raporlarının da (2012\06) Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığına ve (2012\ 07) Türkiye İnsan Hakları Kurumuna göndermesi bu konuda sorumlulukların yerine getirilmesi açısından önemlidir. İlçe Kurullarının işlevselliğinin yeniden sorgulanmasında bu durum önemli bir bulgudur.

Kurul üyeleri, görev sınırları içerisinde olmasına rağmen başvuru olmadığı takdirde hiçbir araştırma ve izleme faaliyetlerine katılmamaktadırlar. Oysa kurul başvuru olmasa bile yetki alanları içerisinde ilgili yönetmelik gereği her ay toplanmalı ve insan hakları konusunda il ve ilçe düzeyinde çalışmalar yürütmelidir. Kurul üyeleri gerek insan hakları kurumları gerekse insan hakları ihlalleri konusunda bilgi sahibi değildir. Dolayısıyla yapılan ihlal başvuruları hakkında sadece ilgili kurumlara yönlendirme şeklinde bir çalışma sürdürmektedir. Oysa kurul var olan başvurular üzerinden insan hakları ihlalleri konusunda çözüm başlatabilir.

4.2.2. Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurul Üyelerine ve Memurlarına Yapılan Anket Uygulaması ve Değerlendirmesi

Tablo 4.2. Katılımcıların Görevi

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Memur	6	12,7
Üye	39	83,0
Yanıtsız	2	4,3
Toplam	47	100

Katılımcıların %83' ünü kurul üyeleri oluşturmaktadır. Kurullarla yapılan görüşmelerde, birebir olarak insan hakları kurul memurunun olmadığı kurula ilişkin işlemlerin, Valilik ve Kaymakamlıkların Hukuk İşleri Müdürlükleri veya Yazı İşleri Müdürlüklerince yapıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.3. Katılımcıların Öğrenim Durumu

Cevaplar	Sayı	Yüzde
İlköğretim	9	19,2
Ortaöğretim	17	36,2
Önlisans	4	8,5
Lisans	15	31,9
Yüksek Lisans	1	2,1
Yanıtsız	1	2,1
Toplam	47	100

Katılımcıların %19,2'si ilköğretim, %36,2' si ortaöğretim, %8,5' i önlisans, %31,9' u lisans, %2,1' i yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların öğrenim seviyesinin düşük olması insan hakları alanında uzman olmadıklarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kurul üyelerine insan hakları alanında eğitim verilmesi uygun olacaktır.

Tablo 4.4. Katılımcıların Kurulda Çalışmaya Başlamadan Önce İnsan Hakları Alanında Çalışma Durumu

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	16	34,0
Hayır	31	66,0
Toplam	47	100

Katılımcıların kurulda çalışmaya başlamadan önce insan hakları alanında çalışan oranı %34 iken çalışmayanların oranı ise %66 olarak tespit edilmiştir. İl ve İlçe İnsan Hakları Yönetmeliği' nin 5. ve 6. maddesinde sayılan seçimli olan üyelerin insan hakları alanında çalışmasının olup olmadığı göz önüne alınmadığı dolayısıyla bilinçli olarak seçilmediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.5. Katılımcıların, İnsan Hakları Kurulunda Çalışmaya Başlamadan Önce İnsan Hakları İle İlgili Hangi Kurumda Çalışmalarının Olduğu

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Türkiye İnsan Hakları Kurumu	1	2,1
İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyeti	1	2,1
Başka bir il veya ilçe İnsan Hakları Kurulu	4	8,5
Diğer	9	19,1
Yanıtsız	32	68,2
Toplam	47	100

Katılımcılardan %2,1' si Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nda, %2,1' si İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyeti' nde %8,5' i başka bir il veya ilçe İnsan Hakları Kurumu'nda çalışmıştır. Ankete katılanların %19,1' diğeri seçeneğini işaretlemiş bulunmakta ve ilgili seçeneğe açıklama olarak dernek başkanlığı görevini yaptıkları beyan edilmiştir. Ankete katılanların %68,2' si ise ilgili soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Tablo 4.6. Katılımcıların Kurulda Çalışmaya Başladıktan Sonra İnsan Hakları Konusunda Eğitim Alma Durumu

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	9	19,1
Hayır	37	78,7
Yanıtsız	1	2,2
Toplam	47	100

Katılımcılardan %19,1' i eğitim aldıklarını, %78,7'si eğitim almadıklarını belirtirken %2,2' si ise soruyu yanıtsız bırakmıştır. Özellikle kurul üyelerinin ve memurlarının öğrenim seviyelerinin düşük olması ve daha önce insan hakları

alanında çalışmalarının da olmadığı göz önüne alındığında söz konusu kişilere insan hakları alanında gerekli eğitimin verilmesi uygun olacağı düşünülmektedir.

Tablo 4.7. Katılımcılar Açısından, Türkiye’de Son Yıllarda İnsan Hakları Alanında Yapılan Reformların İlgili Kuruluşlarda Uygulanıp Uygulanmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	31	66,0
Hayır	9	19,1
Fikrim Yok	7	14,9
Toplam	47	100

Katılımcılardan, %66’sı reformların ilgili kuruluşlarda uygulandığını, %19,1 uygulanmadığını belirtmiş olup %14,9’ u ise konu hakkında görüşlerinin olmadığını beyan etmiştir. Türkiye’de özellikle son yıllarda insan hakları alanında idari reformların yaşandığı çalışmamızın üçüncü bölümünde açıklanmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşme sonrasında birçoğunun yapılan idari reformlar hakkında bilgisinin olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu durum etkin çalışmayı engelleyebilecek ciddi bir düzeydedir.

Tablo 4.8. Katılımcılar Açısından İnsan Hakları Alanında En Çok Sorun Yaşandığını Düşündükleri Kurum

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Valilik	2	4,3
Emniyet	4	8,5
Jandarma	2	4,3
Adliye	9	19,1
Eğitim	4	8,5
Sağlık	9	19,1
Sosyal Hizmetler	2	4,3
Ceza ve Tutuk Evi	9	19,1
Diğer	3	6,4
Yanıtsız	3	6,4
Toplam	47	100

Katılımcıların %19,1' i adliye, sağlık, ceza ve tutuk evi, %8,5' i emniyet, eğitim, % 6,4' ü diğer,%4,3' ü valilik, jandarma, sosyal hizmetler olduğunu belirtmiştir. Ankete katılanların %6,4' ü ise soruyu yanıtızsız bırakmıştır. Kurulların son beş yıllık raporları incelendiğinde de ilgili cevaplarla paralel olarak ihlal başvurusunun yapıldığı gözlenmektedir. Özellikle Bingöl İl İnsan Hakları Kurulu'na sağlık alanında yapılan insan hakları ihlal başvuruları dikkat çekicidir. İlgili soruda katılımcılara birden fazla seçenek işaretleme şeklinde soru sorulmuştur. Ancak katılımcılar bir kurum belirtmişlerdir.

Tablo 4.9. Katılımcılar Açısından İnsan Haklarını, İhlal Sırasına Göre Sıralanışı

Anket verileri incelendiğinde ilgili soruda herhangi bir sıralama yapılmadan belirli şıklar işaretlenmiştir. Söz konusu soruyla herhangi bir veri çıktısı elde edilememiştir. Ancak tarafımca yapılan incelemede özellikle sağlık ve hasta hakkı, mülkiyet hakkı ve adil yargılanma hakkında ihlallerin daha fazla olduğu düşüncesinin hakim olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.10. Katılımcılar Açısından İnsan Haklarını Konu Alan Kurumların Oluşumunda AB'ye Giriş Sürecinin Etkili Olup Olmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	40	85,1
Hayır	4	8,5
Fikrim Yok	3	6,4
Toplam	47	100

Katılımcılardan %85,1' i etkili olduğunu %8,5' i etkili olmadığını belirtirken %6,4' ü ise konu hakkında fikirlerinin olmadığını beyan etmiştir. Kurul üyelerinin ve memurlarının hemen hemen hepsi yapılan düzenlemelerin AB' ye uyum niteliğinde olduğunu düşünmektedir.

Tablo 4.11. Katılımcılar Açısından Türkiye’de Düşünce ve İfade Özgürlüğüne İlişkin Engeller ve İhlaller Daha Çok Neden Kaynakladığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Türkiye’de Düşünce ve İfade Özgürlüğünün Önünde Hiçbir Engel Yoktur	12	25,5
Kanunlardan Kaynaklanıyor	8	17,0
Uygulayıcılardan Kaynaklanıyor	14	29,8
Bireylerin Eğitilmemesinden Kaynaklanıyor	11	23,4
Fikrim Yok	2	4,3
Toplam	47	100

Katılımcıların %25,5’ i Türkiye’de düşünce ve ifade özgürlüğünün önünde hiçbir engel olmadığını %17,0’ ı engellerin Kanunlardan kaynaklandığını, %29,8’ i uygulayıcılardan kaynaklandığını, %23,4’ ü bireylerin eğitilmemesinden kaynaklandığını ve %4,3 ise fikirlerinin olmadığını beyan etmiştir. Katılımcıların çoğunluğu uygulayıcılardan kaynaklandığını düşünmektedir. Uygulanan anketin %12,7’ sini oluşturan kurum memurlarıdır ve dolayısıyla insan haklarını korumakla görevli kişilerin aynı zamanda ihlallere neden olması da düşündürücüdür.

Tablo 4.12. Katılımcılar Açısından Türkiye’de Hukuk Devletinin Güvencelerinin Olup Olmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	27	57,4
Hayır	17	36,2
Fikrim Yok	3	6,4
Toplam	47	100

Katılımcılardan %57,4’ ü Türkiye’de hukuk devleti güvencelerinin olduğunu, %36,2’ si olmadığını ve %6,4’ ü ise bu konuda fikirlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde temel hak ve hürriyetlerin korunması esasını alan hukuk devleti ilkesinin, anayasal ve yasal olarak olduğunu ve bunun neticesinde insan hakları alanında idari bir yapılanmanın gerçekleştiğini

beyan etmişlerdir ancak yine uygulamada aksaklıklar bulunduğu sözlü olarak beyan edilmiştir.

Tablo 4.13. Katılımcılar Açısından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye İle İlgili Kararlarını Adil ve Tarafsız Olup Olmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	14	29,8
Hayır	29	61,7
Fikrim Yok	4	8,5
Toplam	47	100

Katılımcılardan %29,8'i AİHM' in kararların adil ve tarafsız olduğunu, %61,7' si kararların adil ve tarafsız olmadığını ve %8,5' i ise fikirlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu söz konusu AİHM' in kararlarının tarafsız ve adil olmadığı kanısındadır. Görüşmelerde özellikle ilgili soru hakkında kişilerin sözlü beyanlarında anlatılan birtakım durumlar sonucunda bu kanıya sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 4.14. Katılımcılar Açısından Anayasa Mahkemesi'ne Temel Hak ve Özgürlüklerin İhlali Nedeniyle Bireysel Başvuru Yolunun Açılmasını Türkiye Açısından Olumlu Olup Olmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	42	89,4
Hayır	4	8,5
Fikrim Yok	1	2,1
Toplam	47	100

Katılımcıların %89,4' ü Bireysel Başvuru yolunun Türkiye açısından olumlu olduğunu, %8,5' i ise olumlu olmadığını belirtirken %2,1' i ise fikirlerinin olmadığını beyan etmişlerdir. Katılımcıların hemen hemen hepsi Anayasa Mahkemesi'ne temel hak ve özgürlüklerin ihlali nedeniyle bireysel başvuru yolunun açılmasını Türkiye açısından olumlu olduğu kanısındadır. Tablo 13' te

verilen cevaplarda çoğunluğun, AİHM kararlarını Türkiye açısından olumlu olmadığını belirtmeleriyle de ilişkilendirilebilir.

- **Katılımcılar açısından XI. soruya cevabınız hayır ise nedenlerinin belirtilmesi**

Katılımcılardan %8,5'i (4 kişi) hayır cevabını vermiştir. Katılımcılardan 2 kişinin bu konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

“Anayasa Mahkemesi birey için değil toplum için çalışmalıdır”

“Türkiye’de hala vesayetçi anlayışın ağırlığı vardır.”

Tablo 4.15. Katılımcılar Açısından Türkiye’de Demokrasinin Kurum ve Kurallarıyla Tam Olarak Uygulanmakta Olup Olmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	17	36,1
Hayır	24	51,1
Fikrim Yok	6	12,8
Toplam	47	100

Katılımcıların %36,1’ i Türkiye’de demokrasinin kurum ve kurallarıyla tam olarak uygulanmadığını, %51,1’ i uygulandığını ve %12,8’i ise fikirlerinin olmadığını beyan etmiştir. Katılımcıların yarısı Türkiye’de demokrasinin kurum ve kurallarıyla uygulandığı kanısındadır. Görüşmelerde demokrasinin anayasa ve yasalarda tam anlamıyla olduğunu fakat uygulamada eksik kalınan noktalar bulunduğu beyan edilmiştir.

Tablo 4.16. Katılımcılar Açısından Devlet, İnsan Haklarını Kamu Yararını Göz Önüne Alarak Kısıtlayabilir mi?

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	22	46,8
Hayır	21	44,7
Fikrim Yok	4	8,5
Toplam	47	100

Katılımcıların %46,8'i kamu yararı söz konusu olunca Devletin insan haklarını kısıtlayabileceği, %44,7' si kısıtlayamayacağını ve %8,5' i ise fikirlerinin olmadığını beyan etmiştir. Katılımcıların bu konu hakkında görüşleri yüzeyseldir. Temel hak ve özgürlükler konusundaki bilgi eksikliği bu veri sonucunda da tespit edilmiştir ve eğitim verilmesi bu konuda öncelikle kurul çalışanlarının bilinçlendirilmesi gerektiği kanısındayım.

Tablo 4.17. Katılımcılar Açısından Türkiye’de İnsan Hakları Alanında Çalışan Sivil Toplum Örgütlerinin Sorumluluklarını Yerine Getirip Getirmediği

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	6	12,8
Hayır	32	68,1
Fikrim Yok	9	19,1
Toplam	47	100

Katılımcıların %12,8' i Türkiye’de insan hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin sorumluluklarını yerine getirdiğini, %68,1' i getirmediğini ve %19,1' i ise fikirlerinin olmadığını beyan etmişlerdir. Kurulların üyeliklerinin çoğunluğunu oluşturan sivil toplum örgütü temsilcilerinin ilgili soruya vermiş oldukları cevap oldukça dikkat çekicidir. Görüşmelerde kamu görevlilerinin özellikle STK temsilcilerinin olması gereken etkinlikte olmadığı beyan edilmiştir.

Kurul üyelerinin 3 ü dışında tümünün STK temsilcisi olduğu düşünülürse bu bir özeleştirici olarak algılanabilir.

Tablo 4.18. Katılımcılar Açısından Türkiye’de İnsan Hakları İle İlgili Kurumsal Yapının Güçlendirilmesine Yönelik Çalışmalar Hakkında Kamuoyunun Yeterli Bilgisinin Olup Olmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	6	12,8
Hayır	38	80,8
Fikrim Yok	3	6,4
Toplam	47	100

Katılımcıların %12,8’ i Türkiye’de insan hakları ile ilgili kurumsal yapının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar hakkında kamuoyunun yeterli bilgisinin olduğu, %80,8’ i olmadığını ve %6,4’ ü ise fikirlerinin olmadığını beyan etmişlerdir. Yapılan görüşmelerde il ve ilçelerde söz konusu insan hakları ihlallerinin başvuru dışında da olduğu fakat vatandaşların kurullar hakkında bilgisinin olmadığı yani vatandaşların bu konu hakkında bilinçsiz olduğu ve bunun sonucunda da pek bilmedikleri kurumların yapılarının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar hakkında yeterli bilgilerinin olmadığı beyan edilmiştir.

Tablo 4.19. Katılımcılar Açısından Türkiye’de İnsan Hakları İhlallerinin Yeterince Engellenememe Nedeni

Cevaplar	Sayı	Yüzde
İnsan haklarını koruma amacıyla kurulan kurum ve kuruluşların çağdaş düzeye ulaşamaması	19	40,4
Şiddet tehdidiyle korunamama korkusunun yarattığı suskunluk	15	31,9
İnsan haklarını Korumak İçin ayrılan bütçe payının sürekli düşük ve yetersiz kalması	3	6,4
Niteliksiz bilgi düzeyi	8	17,0
Diğer	2	4,3
Toplam	47	100

Katılımcıların %40,4’ ü Türkiye’de insan hakları ihlallerinin yeterince engellenememe nedenini insan haklarını koruma amacıyla kurulan kurum ve

kuruluşların çağdaş düzeye ulaşamaması olduğunu, %31,9' u şiddet tehdidiyle korunamama korkusunun yarattığı suskunluk olduğunu, %6,4' ü insan haklarını korumak için ayrılan bütçe payının sürekli düşük ve yetersiz kalması olduğunu, %17' si niteliksiz bilgi düzeyi olduğunu ve %4,3' ü diğer nedenler olduğunu belirtmiştir. Yapılan görüşmelerde genel olarak şiddet ve korku nedeniyle kişilerin insan hakları konusunda başvurularının yapmadığı ve dolayısıyla engelleme noktasında harekete geçilemediği belirtilmektedir. Kurul üyelerinin önemli bir kesiminin insan haklarıyla ilgili idari yapılanmaları çağdaş düzeyde olmadığını düşünceleri dikkat çekicidir.

Tablo 4.20. Katılımcılar Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Amaçlarını Önem Sırasına Göre Sıralaması

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Yapılan İhlalleri Önlemek	5	14,7
Denetim Mekanizması Oluşturmak	4	11,8
Halkı Bilinçlendirmek	23	67,6
Kamu Görevlilerinin İnsan Hakları alanında Eğitilmesi	2	5,9
Toplam		100

Katılımcıların % 67,6'sı İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları'nın en önemli görevinin halkı bilinçlendirmek olduğunu ve yapılan ihlallerin önlenmesi % 14,7 ile ikinci en önemli amaç olarak düşünülmektedir. Kurulun aylık raporları incelendiğinde kurul çalışanlarının halkı bilinçlendirmek konusunda etkinliğinin sadece 10 Aralık İnsan Hakları gününde gerçekleştirildiği ve bunun dışında fiili olarak çalışmalarının bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.21. Katılımcılar Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının İşlevsel Olup Olmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	22	46,8
Hayır	20	42,6
Fikrim Yok	5	10,6
Toplam	47	100

Katılımcıların %46,8' i il ve ilçe İnsan Hakları Kurullarının işlevsel olduğunu, %42,6' sı olmadığını ve %10,6' sı ise fikirlerinin olmadığını beyan etmişlerdir. Katılımcıların genel olarak kurulların önemini kabul ettiği yüz yüze yapılan görüşmelerden tespit edilmiştir. Kurullarının işlevselliği kurul memur ve üyeleri tarafından başvuru olup olmamasıyla ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Halbuki kurulun başvuru olmadan da kamuoyuna bilgilendirme bilinçlendirme gibi bir takım görevlerinin olduğu bilinmektedir. Kurulların bu doğrultuda çalışma yapması, kurulların işlevselliğini arttıracaktır.

Tablo 4.22. Katılımcılara İnsan Hakları Kurumlarından Hangilerini Bildikleri Sorulmuştur

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Türkiye İnsan Hakları Kurumu	27	35,1
TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu	35	45,4
İnsan Hakları Danışma Kurulu	8	10,3
İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyeti	7	9,1
Toplam		100

Katılımcıların % 45,4' ü TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu hakkında bilgi sahibi olduğu ve Türkiye İnsan Hakları Kurumu hakkında ise katılımcılardan % 35,1'nin bilgi sahibi olduğu anlaşılmıştır. Kurulun aylık raporlarının gönderildiği kurum hakkında yeterli bilgi sahibi olunmaması ve il ve

ilçe insan hakları kurul çalışanlarının diğer insan hakları alanındaki kurumları bilmemesi düşündürücüdür.

Tablo 4.23. Katılımcılar Açısından İnsan Hakları İhlal İddiası Bireysel Başvuru Formu'nun Veri Elde Etmede Yeterli Olup Olmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	10	21,3
Hayır	20	42,6
Fikrim Yok	17	36,2
Toplam	47	100

Katılımcıların %21,3ü Bireysel Başvuru formunun veri elde etmede yeterli olduğunu, %42,6' sını yeterli olmadığını, %15,5' i ise fikirlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu bireysel başvuru formunun yeterli olmadığını kanısındadır. Bireysel başvuru formu tarafınca incelendiğinde veri elde etmede başarılı olan bir form olduğu kanısına varılmıştır.

Tablo 4.24. Katılımcılar Açısından İnsan Hakları İhlal İddiası Bireysel Başvuru Formu'nun Sağlıklı Bir Şekilde Değerlendirilip Değerlendirilmediği

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	15	31,9
Hayır	20	42,6
Fikrim Yok	12	15,5
Toplam	47	100

Katılımcıların %31,9' u Bireysel Başvuru formunun sağlıklı bir şekilde değerlendirildiğini, %42,6' sını değerlendirilmediğini, %15,5' i ise fikirlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılar tarafında başvuru formlarının sağlıklı değerlendirmede görüşünün hâkim olması koordineli bir şekilde çalıştıkları üst kurumun çalışmalarını yetersiz buldukları biçiminde yorumlanabilir.

Tablo 4.25. Katılımcılar Açısından Başvuru Masalarında Görevli Personelin, Yönetmelikte Yer Alan Hukuki Formasyona Sahip ve Halkla İlişkiler Konusunda Uzman Niteliklere Sahip Olup Olmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	13	27,7
Hayır	22	46,8
Fikrim Yok	12	25,5
Toplam	47	100

Katılımcıların %27,7' si başvuru masalarında görevli personelin, yönetmelikte yer alan hukuki formasyona sahip ve halkla ilişkiler konusunda uzman niteliklere sahip olduğunu, %46,8' i olmadığını, %25,5' i ise fikirlerinin olmadığını belirtmiştir. Kurul üyeleri ve memurlarının büyük çoğunluğu bu konuda olumsuz düşünceye sahiptir. Başvuru masalarında görevli kişilerce bunun bir öz eleştiri olduğunu söyleyebilir. İlgili sorunun genel olarak olumsuz cevaplanması Tablo 5' te görüldüğü gibi öğrenim durumuyla da ilişkilendirilebilir. Ayrıca yapılan görüşmelerde başvuru masalarındaki çalışanların asıl olarak farklı görevlerinin olduğu belirtilmiştir. Örneğin Karlova İlçe İnsan Hakları Kurulunda ilgili işlemi yapanlar yazı işleri müdürlüğü personeli olduğunu beyan etmiştir.

Tablo 4.26. Katılımcılar Açısından Kurula Yapılan Başvuruların Sonuçlarının Etkin Bir Şekilde Takip Edilip Edilmediği

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	37	78,7
Hayır	10	21,3
Toplam	47	100

Katılımcıların %78,7' si ü kurula yapılan başvuruların sonuçlarının etkin bir şekilde takip edildiğini, %21,3' ü ise takip edilmediği belirtmişlerdir. Yapılan başvuruların takip edilmesi kişilerin hak arama konusundaki ciddiyetini göstermektedir.

Tablo 4.27. Katılımcılar Açısından Kurulun, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığına/Türkiye İnsan Hakları Kurumuna Sunduğu Aylık Raporlarının Gerekli Titizlikle Düzenlenip Düzenlenmediği

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	37	78,7
Hayır	9	19,1
Yanıtsız	1	2,2
Toplam	47	100

Katılımcıların % 78,7' si aylık raporların titizlikle düzenlendiğini, %19,1'i düzenlenmediğini belirtirken, %2,2' si ise yanıt vermemiştir. Kurul üyeleri ve memurlarının çoğunluğu ilgili raporların Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'na/Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na düzenli olarak gönderildiği kanısındadır. Yapılan araştırmada da ilçe insan hakları kurullarının aylık raporları düzenli olarak il insan hakları kuruluna gönderdiği ve İl insan hakları kurulunun da Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'na/Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na gönderdiği aylık raporlardan tespit edilmiştir.

Tablo 4.28. Katılımcılar Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Yönetmeliğinde Yer Alan, 'Masaya Gelen Tüm Başvurular En Kısa Sürede İlgili Kurul Başkanına İletilir' Maddesi Kurulun İşlevine Etkisi Olup Olmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	17	36,2
Hayır	21	44,7
Fikrim Yok	9	19,1
Toplam	47	100

Katılımcıların %36,2' si İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Yönetmeliğinde yer alan, 'Masaya gelen tüm başvurular en kısa sürede ilgili kurul başkanına iletilir' maddesinin kurulun işlevine etkisi olduğunu, %44,7' si olmadığını, %19,1' i ise fikirlerinin olmadığını belirtmiştir. Kurul üye ve memurlarınca tüm başvuruların

kurul başkanına iletilmesinin kurulun işlevselliğini azaltacağı düşüncesiyle hareket ettiklerini ve illerde ve ilçelerde bulunan başvuru kutularındaki insan haklarıyla ilgili olmayan başvuruların aylık toplantıda gündeme alınmadığı belirtilmiştir. Hâlbuki İl ve İlçe İnsan Hakları Yönetmeliği'nin 18. maddesinin (b) bendinde “her başvurunun kurul gündemine alınması” ifadesi bulunmaktadır. Yapılan işleme yönetmelik arasında çelişki olduğu belirtilebilir.

Tablo 4. 29. Katılımcılar Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Yönetmeliğin İçerdiği Düzenlemelerin Yerel Düzeyde İnsan Haklarının Korunmasında Yeterli Olup Olmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	17	36,2
Hayır	18	38,3
Fikrim Yok	12	25,5
Toplam	47	100

Katılımcıların %36,2' si İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Yönetmeliğin içerdiği düzenlemelerin yerel düzeyde insan haklarının korunmasında yeterli olduğunu, %38,3' ü olmadığını, %25,5 i ise fikirlerinin olmadığını belirtmiştir. Yapılan görüşmelerde de bir kısım üyeler yine genel olarak yasal düzenlemelerle ilgili bir sorunun olmadığı sadece uygulamalarda sıkıntı yaşandığı dile getirilmiştir.

Tablo 4.30. Katılımcılar Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Bingöl İlinde Yeterince Tanınıp Tanınmadığı

Cevaplar	Sayı	Yüzde
Evet	13	27,7
Hayır	24	51,1
Fikrim Yok	10	21,2
Toplam	47	100

Katılımcıların %27,7' si İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Bingöl İlinde yeterince tanındığını, %51,1' i tanınmadığını, %21,2' si ise fikirlerinin olmadığını

belirtmiştir. Kurulların il genelinde yeterince tanınmadığı kanısında olan kurul üye ve memurları bu durumu halkın eğitim seviyesinin düşüklüğü ile ilişkilendirmiştir. Kanaatimce kurullarında yeterince etkin olmaması halkı bilgilendirme çalışmalarının yapılmaması kurulların yeterince tanınmamasıyla sonuçlanmıştır.

- **Katılımcıların Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları ve Çalışmalarına İlişkin Söylemek İstediklerini Başka Bir Şey Varsa Belirtmeleri**

Katılımcıların ilgili soruya verdiği cevaplar aşağıda sıralanmıştır;

- ❖ *“Kurulun düzenli olarak toplanması sağlanmalı ve kurul etkin bir şekilde çalışmalar yapmalı”*
- ❖ *“Kurulun yeterince aktif çalıştığını düşünmüyorum, aktif olarak çalışmadığı içinde vatandaşlar tarafından bilinmemektedir. Kurulun halka tanıtımı yapılmalıdır. Kurul üyelerinin insan hakları konusunda eğitilmesi gerekmektedir.”*
- ❖ *“Kurul çalışmaları ile ilgili seminerler düzenlenmeli ve okullarda bu konuda eğitim verilmeli”*
- ❖ *“Kurulun tüm kişilere aynı duyarlılığı göstermesi gerekir.”*
- ❖ *“İnsan hakları kurulunda çalışanların hak ihlali yapmaması gelen tüm başvuruları alması gerekmektedir.”*

SONUÇ ve ÖNERİLER

İnsan hakları onurlu, eşit ve özgür bir yaşamın vazgeçilmez koşullarını ifade eden ve günümüzde tüm dünyanın kabul ettiği ahlaki bir değerler bütünüdür. İnsan hakları, insanlık ailesinin bütün üyelerinin özden saygın oluşlarının; eşit ve vazgeçilmez hakların bütünüdür. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın başlangıç bölümünde ifade edildiği üzere, tüm dünyada özgürlük, adalet ve barışın temelini insan hakları oluşturur.

Günümüzde “insan haklarının içeriği” kadar, özellikle temel hakların “hangi yöntem ve mekanizmalar ile korunabileceği” konusu da aynı derecede önem taşımaktadır. Çünkü yaşanan tecrübeler, insan hakları teorisinde sağlanan gelişmelerin uygulamaya hızlı ve doğru biçimde yansıtılmadığını, çoğu durumda geleneksel güvence mekanizmalarının yetersiz kalabildiğini göstermiştir. Türkiye’de de teoride yer alan insan hakları kurumlarının bazıları hiç faaliyet göstermemiştir. Ancak özellikle 1990 yılında önemli bir ivme kazanan insan haklarını kurumsal bir temele oturtma girişimleri içerisinde Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı bünyesinde kurulan İnsan Hakları İl ve İlçe Kurulları da insan haklarının korunması ve ihlallerin önlenmesi sürecinde önemli görevlerle bu sürece dâhil edilmiştir.

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, AB üyeliği sürecinde ulusal programda yer alan, sivil toplumun geliştirilmesi taahhüdüne binaen, 1 Aralık 2000’den itibaren tüm yurt genelinde 81 il ve 957 ilçede, oluşturulmuş kurullardır.²⁵⁰

Araştırmada Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Örneği’nden yola çıkılarak aşağıdaki bulgular tespit edilmiş ve bu bulgular ışığında öneriler sunulmuştur.

Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının örgütsel yapısı temel anlamda yeterlidir denebilir. Ancak Türkiye’deki İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları kurumsal açıdan yeterince tanınmamaktadır. Kurul öncelikle isleyişini topluma tanıtmalı, yaygınlaştırmalı ve bilgi toplantılarına öncelik vermelidir. Ancak bunun sonucunda insan hakları ihlalinin ne olduğu tam olarak toplum tarafından kavranabilecek ve

---

²⁵⁰ Aslanel, Efe ve Handemir, s.144.

ihlallerin önlenmesi işlevi ihlal oluşmadan engellenebilecektir. Bu durum, ihlalin ortadan kaldırılmasından daha çok önem taşımaktadır.

Kurul üyeleri bu çalışmalarını sonucunda herhangi bir ücret almamaktadırlar. Bu durum, üyelerin görevlerini isteksizce yapmalarını belki de yapmamaları sonucunu doğurmaktadır. Kurul üyeleri görevleri gereği performans ve isteklendirme açısından ücretlendirilmeli böylece verimlilik tesis edilmelidir.

Kurul başkanı gerekli görmediği takdirde kurul üyelerinin tekliflerini dikkate almama yetkisine sahiptir. Bu durum, kurulların kurumsal yapısının özgürlüklerin en üst düzeyde olması gerekliliğine ters düşmektedir. Ancak olması gereken koşulsuz eşitlik olmalıdır.

Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları üyeleri insan hakları konusu üzerinde yeterli bilgiye sahip uzman kişilerden oluşmamaktadır. Daha çok üyeliklerin boş kalmaması için atamalar söz konusudur. Bu üyeler hem insan hakları ile ilgili hem de kurulun işleyişi üzerine hiçbir eğitime tabi tutulmamıştır. Üstelik kurulun görevleri arasında toplumu bilinçlendirme ve bilgilendirme maddesi yer alırken, insan hakları konusunda hiçbir eğitim almamış kurul üyelerinin bu görevleri üstlenmesi çok dikkat çekicidir. Sonuçta kurul üyelerinin de bilgilendirme ve bilinçlendirme görevini yerine getirmediği görülmektedir. Kurullarda üyelik görevi alacak kişiler arasında insan hakları konusunda uzman sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin sayısının artırılması da kurulun işlevselliğini ve niteliğini arttıracaktır.

Kurulların üyeleri yine görev sınırları içerisinde olmasına rağmen başvuru olmadığı takdirde hiçbir araştırma ve izleme faaliyetlerine katılmamaktadırlar. Oysa kurul başvuru olmasa bile yetki alanları içerisinde bu tür ihlallerin olup olmadığını sürekli araştırmalıdır.

Kurulların üyeleri insan hakları ihlallerini tespit etmiş olsalar bile bir yaptırım gücünün ellerinde olmadığı konusunda şikâyetçilerdir. Bununla ötesinde üyesi oldukları kurulun, insan hakları ihlallerini engellemede etkili olamayacağını da düşünmektedirler. Üyelerin belirttiği gibi kurullar; yaptırım gücüne kavuşturulmalıdır. Paris Prensipleri' nin öngördüğü şekilde idari ve mali bağımsızlığa sahip, yetkileri ve çoğulculuğu güvence altına alınmış bir insan hakları

kurumu oluşturma yönünde çalışmalar sürdürülse bile henüz tam anlamıyla tamamlanmamıştır. Bu kurulların yeterli araştırma ve inceleme yapacak düzeyde bir ödeneğe kavuşturulması gerekmektedir. Aksi halde bu kurulun işleyişi de kağıt üzerinde kacaktır.

Kurul üyeleri neyin insan hakları ihlali olup olmadığı konusunda bilgi sahibi değildir. Özellikle bu durum aylık raporların sonuçlarında görülmektedir. Dolayısıyla Kurul üyelerine insan hakları konusunda yeterli eğitimin verilmesi yerinde olacaktır.

Kurul üyeleri bölgede yaşanan insan hakları sorunlarına karşı ilgisiz davranmaktadırlar. Başvurular aylık raporlarda rutin olarak belirlenmiştir. Oysa kurul, bu sorunları tespit ettiğinde çözümünü de sağlamak için çalışmalar başlatmalıdır. Bu durum yine ilgili üyelerin görevlerini isteksizce yerine getirmeleri ile ilişkilendirilebilir.

Kurul üyeleri insan haklarını korumak ve ihlalleri önlemek amacıyla kurulan diğer kuruluşlar hakkında da bilgi sahibi değildir. Dolayısıyla kurul üyelerinin bu konuda da bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Yapılan araştırma sonucunda Bingöl İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının 5 yıllık süreç içerisinde sağlıklı çalışmamakta olduğu ve görevlerini yerine getirmediği anlaşılmaktadır. Bu anlamda görevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmeleri için yukarıda bahsedilen önerilerin dikkate alınması gerekmektedir.

Türkiye’de genel olarak insan hakları kurumlarının etkinliğinde büyük açıklıklar görülmektedir. Dolayısıyla bu konuda hem yasama hem yürütme hem idari birimler hem de sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. İnsan haklarının en uygun bir biçimde korunması ve ihlallerin önlenmesi için yeniden yasal düzenlemeler yapılmalı ve ilgili kurumlara bu konuda gerekli bilgi donanımı ve yetki verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akad, Mehmet, **Genel Kamu Hukuku**, İstanbul: Filiz Kitabevi,1997.
- Akıllıoğlu, Tekin, **İnsan Hakları**, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995.
- Akın, İlhan, **Kamu Hukuku**, İstanbul: İÜHF Yayınları, 1980.
- Akıncı, Müslüm, **Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman**, İstanbul:Beta Yayınları, 1999.
- Aktaş, Kadir, “Kamu Denetçiliği Kurumunun Anayasal Sistemdeki Yeri ve Etkinliği Sorunu”, **TBB Dergisi**, Sayı:94, 2011.
- Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara:Pegam Yayıncılık, 2004.
- Aldıkaçtı, Orhan, **Anayasa Hukukunun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, İstanbul: Özdemir Basımevi, 1968.
- Aliefendioğlu, Yılmaz, “İnsan Hakları ve Sivil Toplum Örgütleri”, **Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kuruluş Bildirgesi**, Ankara: 2000.
- Alsan, Zeki Mesud, “ Cenevre Sözleşmeleri”, **Ankara Dergisi**.
- Altıparmak, Kerem, “Türkiye’de İnsan Haklarında Kurumsallaşamama”, Bürokrasi ve İnsan Hakları, Açık Oturum, **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, No:121, Ankara: 2006.
- Altuntaş, Mehmet, “Türk Anayasalarında İnsan Hakları”, (Uzmanlık Tezi, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, 2002), Ankara.
- Anayurt, Ömer, **Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004.
- Ankara Barosu, Hukuk Kurultayı 2000, Ankara.
- Arıkoğlu, Cemile,“Avrupa Birliği’nin İnsan Hakları Politikası\Türkiye Örneği Üzerine İnceleme” (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi).
- Arslanel, Nazan, Efe Haydar ve Hamdemir Barkam, “Türkiye’de Devlet Eliyle Oluşturulmuş İnsan Hakları Kurumsal Yapısı Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”, **Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2.

- Ataman, Taykan, “ ‘İngiltere’de Ombudsman Kurumu’(İdarenin Parlamento Tarafından Denetimi)”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 400, 1993.
- Ataman, Taykan, “Ombudsman ve Temiz Toplum”, **Yeni Türkiye**, Yıl:3 Sayı:14.
- Atar, Yavuz, **Hukuk Bilimine Giriş**, Konya: Mimoza Yayınları, 1997.
- Atay, Aytekin, **Medeni Hukukun Genel Teorisi**, Temel Bilgiler-Genel Kavramlar, İstanbul: 1980.
- Aydın, Fatih, “İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesiyle Görevli Ulusal Kurumlar”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010), Ankara.
- Aydın, Öykü Didem, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:4, 2011.
- Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, **İnsan Hakları Nedir?**, Ankara, 2006.
- Baylan, Ömer, “Vatandaşın Devlet Yönetimi Hakkında Şikâyetleri ve Türkiye için İsveç Ombudsman Formülü”, Ankara: **İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Başkanlığı Yayınları**, No:12.
- Çeçen, Anıl, “İnsan Haklarının Düşünsel Boyutları”, İnsan Hakları Yıllığı, **TODAİE Dergisi**, 1983.
- Coşkun, Vahap, “Daha Fazla İnsan Hakları, Daha Değerli Dünya”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 433, 2001.
- Dervişoğlu, Suat , “İnsan Haklarının Korunması Açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı:466, 2010.
- Efe, Haydar ve Murat Deveci , “Ombudsmanlık Kavramı ve Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumundan Beklentiler”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 90, 2013.
- Elkatmış, Mehmet, “Türkiye ve İnsan Hakları”, **Demokrasi Konferansları**, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2003.
- Erdoğan, Mustafa, **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001.

- Eren, Abdurrahman, **Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması**, Ankara:Turhan Kitabevi,2007.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin, “Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı”, **Ankara Barosu Dergisi**,Sayı:4, 2013.
- Gemalmaz, Mehmet Semih, “Tarihselliği Bağlamında İnsan Hakları”, Ankara: **TODAİE Dergisi**,1985-1986.
- Gemalmaz, Mehmet Semih, **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Legal Yayıncılık, 2007.
- Gemalmaz, Mehmet Semih, **Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri**, İstanbul: Beta Yayınları, 2000.
- Gençkaya, Ömer Faruk, “Türk Siyasi Tarihi, Siyasi Partiler, Liderler ve Seçim Sistemi”, Demokrasi ve Türk Siyaseti Bilinçli Birey Eğitim Programı, Ankara: **Türkiye Demokrasi Vakfı Yayınları**, 2004.
- Giritli, İsmail ve Hasan Atilla Güngör, **Günümüzde İnsan Hakları**, İstanbul: DER Yayınları, 2002.
- Gordon, Paul, The Evolution Of International Human Rights, University Of Pennsylvania Press, Philadelphia, Second Edition, 2003.
- Gören, Zafer, **Anayasa Hukukuna Giriş**, İzmir: Barış Yayınları,1997.
- Gözlügöl Sait Vakkas, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzun Etkisi**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2002.
- Gözübüyük, Şeref , **Anayasa Hukuku**, Ankara:Turhan Kitabevi, 2000.
- Gözübüyük, Şeref , **Hukuka Giriş**, Ankara:Turhan Kitabevi, 2006.
- H.V. Wiseman, “ Manga Carta Efsanesi”, (Çev. Münci Kapani), Ankara: **AÜHF Yayınları**, No: 210,1966.
- Hakyemez, Yusuf Şevki, “2010 Anayasa Değişiklikleri ve Demokratik Hukuk Devleti”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 2010.

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Hakkında Yönetmelik.

İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi, **İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi 2000 Yılı Çalışmaları**, , Ankara: Başbakanlık Basımevi, Ankara, 2001.

Kabaoğlu, İbrahim, **Özgürlükler Hukuku**, AFA Yayınları, İstanbul, 1994.

Kabaoğlu, İbrahim, **Kollektif Özgürlükler**, DÜHF Yayınları, Diyarbakır, 1994.

Kahraman, Mehmet, “Türkiye'de İnsan Hakları Kurumlarının Yapılaşması ve Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı”, 2006.

Kalabalık, Halil, **İnsan Hakları Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.

Kalaycıoğlu, Ersin, Ali Yasar Sarıbay, “ **Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Siyasal Değişme**’, **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**”, İstanbul: Beta Yayınevi, 1986.

Kapani,Münci, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996.

Kapani, Münci, **İnsan Haklarının Evrensel Boyutları**, Bilgi Yayınevi, 1991.

Kapani, Münci, **Kamu Hürriyetleri**, Ankara: Yetkin Yayınları, 1994.

Karluk Rıdvan, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, İstanbul: Beta Yayınları, 2007.

Katıman, Esra, “Bir İç Hukuk Yolu Olarak Bireysel Başvuru ve Etkinliği Sorunu” **TBB Dergisi**, Sayı:107, 2013.

Kazancı, Behiye Eker, “AİHS ve AİHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri ile Kişi Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması”, **TBB Dergisi**, 2012.

Kazancı, Metin, “TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ve Ülkemizde İnsan Hakları”, **TODAİE Dergisi**, Cilt:14, 1992.

- Kili, Suna, “1876 Anayasasının Çağdaşlaşma Sorunları Açısından Değerlendirilmesi”, **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yasar Sarıbay (drl), İstanbul: Beta Yayınevi, 1996.
- Kubalı, Hüseyin Nail , **Anayasa Hukuku Dersleri**, İÜHF Yayınları, İstanbul, 1971.
- Kuçuardi, İoanna, **Uludağ Konuşmaları**, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1988.
- Kuçuradi, İoanna ve Bülent Peker, **50 Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünya’da İnsan Hakları**, I. Baskı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1999.
- Mumcu, Ahmet ve Elif Küzeci, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2012.
- Mumcu, Ahmet, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara: Savaş Yayınları, 1994.
- Oğuz, Şebnem, “İnsan Haklarında Gelişmeler: Uluslararası Toplantılar”, **TODAİE Dergisi**, Ankara.
- Oytan, Muammer , “Ombudsman Eli İle İdarenin Denetimi Konusunda Kıyaslamalı Bir İnceleme” **AÜHF Yayını**, No:411, 1977.
- Öğütçü, Muhlis, “Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanında Bazı Kavramlar” , **DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2005.
- Özbey, Özcan, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012.
- Özdek, Yasemin, “Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı”, **TODAİE Dergisi**, Ankara.
- Özsunay, Ergun, **Medeni Hukuka Giriş**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1978.
- Parla, Taha, **Türkiye’de Anayasalar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri I.Kitap**, 4. Baskı, Ankara: Beta Yayınları, 1995.

- Pacteau, Bernard, Cours de Libertes publiques, Amicale Corporative de Droit
Universite Bordeaux I p. 3, 6, 1992-1993.
- Rousseau, Jean Jacques , **Toplumsal Sözleşme**, (Çev: Vedat GÜNYOL),İstanbul:
1982.
- Sarıpek, Doğa Başar, Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif
Vatandaşlık (Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme), **Çalışma ve
Toplum Dergisi**, Sayı :2, 2006.
- Sencer, Muzaffer, “Hak ve Özgürlük”, Ankara: **TODAİE Dergisi**,
Cilt:14,Sayı:1.
- Sencer, Muzaffer, “İnsan Hakları ve Savaş”,**TODAİE Dergisi**, Ankara.
- Sencer, Muzaffer, **Belgelerle İnsan Hakları**, Beta Yayınları, İstanbul, 1988.
- Serin, İsmail (ed), **Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik**, Birinci Uluslararası Felsefe
Kongresi, Bursa, 2010.
- Soysal, Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul:Gerçek Yayınevi,
1986.
- Soysal, Mümtaz , **Anayasaya Giriş**, Ankara:İmge Yayınevi, 2011.
- Şahin, Ramazan, “Ombudsman Kurumu ve Türkiye’de Kurulmasının Türkiye’nin
Demokratikleşmesi ve Avrupa Birliği Üzerine Etkileri”, **Türk İdare Dergisi**,
Sayı 468, Eylül, 2000.
- Şengül, Murat, “Türkiye ve İnsan Hakları”, **Demokrasi Konferansları**, Ankara:
Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 2003.
- Şengül, Ramazan, “Türkiye’de Kamu Yönetiminin Etkin Denetlenmesinde Yeni
Bir Kurum: Kamu Denetçiliği Kurumu”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:14, 2007.
- T.C. Anayasası, Adalet Yayınları, Ankara: 2005.
- Tanör, Bülent, **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, May Yayınları, 1978.
- Tanör, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul: AFA
Yayınları,1996.

- Taşdelen, Okan , "Biri Sizi Gözetliyor: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Penceresinden Bireysel Başvuru Hakkı", **Hukuk Adamları Birliği Dergisi**, Sayı:2, 2012.
- Taşkan, Yusuf Ziya, **İnsan Hakları –Temel Bilgiler ve Belgeler**, Tokat:2000.
- Temizel, Zekeriya, "Yurttaşın Yönetime Karşı Korunmasında Bir Başka Denetim Organı: Ombudsman", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:3, Sayı:14.
- Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem vd., **İnsan Hakları El Kitabı**,Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006.
- Tezcan, Durmuş, "Türk İdari Yargı sisteminin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Değerlendirilmesi", **2000 Yılı İdari Yargı Sempozyumu**.
- Teziç, Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları, 1997.
- Tikveş, Özkan, **Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku**, İzmir: SÜHF Yayınları, 1982.
- Tunaya, Tarık Zafer, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, Araştırma Eğitim-Ekin Yayınları, İstanbul.
- Türk, Hikmet Sami, **Türkiye’de ve Dünya’da İnsan Hakları**, Ankara: Başbakanlık Yayını, 1999.
- Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1994.
- Uygun, Oktay, "İnsan Hakları Kuramı", İnsan Hakları, İstanbul: **Yapı Kredi Yayınları**, 2000.
- Uygun, Oktay, **1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi**, İstanbul: Kazancı Yayını, 1992.
- Uzak, Ahmet ve Mehmet Altuntaş (ed.), İnsan Hakları Nedir?, **Başbakanlık Yayınları**, Ankara, 2007.
- Ünal, Şeref, İnsan Hakları Tarihi, Felsefi ve Hukuki Temelleri, **Ankara Barosu Dergisi**, 1994.
- Victor, J. Pickl , "Ombudsman ve Yönetimde Reform", (Çev. Turgay Ergun), **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:19, Sayı:4, 1986.

Yüksel, Mehmet , “İnsan Haklarının Sosyo-Tarihsel Temelleri”, **TODAİE Dergisi**,
Ankara, Cilt:25, 2007.

08.12.1990 tarihli ve 20719 sayılı Resmi Gazete.

23.09.2010 tarih ve 27708 sayılı Resmi Gazete.

23.11.2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazete.

29.06.2012 tarih ve 28338 sayılı Resmi Gazete.

30.06.2012 tarihli ve 28339 sayılı Resmi Gazete.

İNTERNET SİTELERİ

<http://www.ansiklopedim.info/?p=3502>

<http://www.barobirlik.org.tr>.

<http://www.basbakanlik.gov.tr>

<http://www.danistay.gov.tr>

<http://www.ihb.gov.tr>

<http://www.ihop.org.tr>.

<http://www.ombudsman.gov.tr>

<http://www.tbmm.gov.tr>.

<http://www.todaie.edu.tr>

<http://www.turkhukusitesi.com>.

<http://www.unicankara.org.html>

<http://www.yargitay.gov.tr>.

EKLER

EK1: Anket Soru Formu

MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Anket Formu

Sayın Katılımcı,

Bu anket kâğıdı, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında yürütülen "Türkiye' de İdare İçindeki İnsan Haklarına İlişkin Birimlerin İncelenmesi " adlı tez kapsamında hazırlanmıştır. Anket uygulamasıyla elde edilen bilgiler sadece bilimsel amaçla kullanılacaktır. Sizlerin objektif değerlendirmeleri ve katkısı bu bilimsel çalışmanın amacına ulaşmasını sağlayacaktır.

Lütfen cevaplarınızı şıkların karşısında yer alan kutucuklara işaretleyiniz.

İlgi ve katılımınız için teşekkür ederiz. Saygılarımızla,

Prof. Dr. Bayram COŞKUN – Sinem ALABAY

Anketi Dolduran Kişinin:

Görevi:

Sayısı:

Öğrenimi:

Kıdem yılı:

İnsan Hakları Kurulu Personel Durumu:

Memur Statüsünde Görev Yapan Kişi

I- İnsan Hakları Kurulunda çalışmaya başlamadan önce insan hakları alanında herhangi bir çalışmanız var mıydı?

(1) Evet

(2) Hayır

II- Eğer İnsan Hakları Kurulunda çalışmaya başlamadan önce insan hakları alanında çalışmanız bulunmakta ise hangi kuruluştaki çalıştınız?

(1) Türkiye İnsan Hakları Kurumu.

(2) İnsan Hakları Danışma Kurulu.

(3) İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyeti

(4) Başka Bir İl veya İlçe İnsan Hakları Kurulu

(5) Diğer (lütfen belirtiniz) ... ..

III- Kurul üyeliğine başladıktan sonra insan hakları alanında bir eğitim aldınız mı?

(1) Evet

(2) Hayır

IV- Türkiye' de son yıllarda İnsan Hakları alanında yapılan reformların ilgili kuruluşlarda uygulanabildiğini düşünüyor musunuz?

(1) Evet

(2) Hayır

(3) Fikrim Yok

V- İnsan Hakları alanında en çok sorun yaşandığını düşündüğünüz kurumlar hangisidir?

(1) Valilik

(2) Emniyet

(3) Jandarma

(4) Adliye

(5) Eğitim.

(6) Sağlık

(7) Sosyal Hizmetler

(8) Ceza ve Tutuk Evi

(9) Diğer (lütfen belirtiniz) ... ..

VI- Aşağıda sıralanan insan haklarını, ihlal sırasına göre sıralayınız?

(1) Adil Yargılanma Hakkı

(2) Ailenin Korunması Hakkı

(3) Çevre Hakkı

(4) Dilekçe Hakkı

(5) Din ve Vicdan Hürriyeti

(6) Eğitim ve Öğretim Hakkı

- (7) Haberleşme Hürriyeti
- (8) İfade Hürriyeti
- (9) Kişi Hürriyeti ve Güvenliği
- (10) Konut Dokunulmazlığı
- (11) Mülkiyet Hakkı
- (12) Örgütlenme Hürriyeti
- (13) Özel Hayatın Gizliliği
- (14) Sağlık ve Hasta Hakkı
- (15) Seçme, Seçilme ve Siyasi Faaliyet
- (16) Sosyal Güvenlik Hakkı
- (17) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı
- (18) Vatandaşlık Hakkı
- (19) Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü
- (20) Zorla Çalışma Yasağı
- (21) Bilgi Edinme Hakkı
- (22) Diğer

VII- İnsan Haklarını Konu alan kurumların oluşumunda AB' ye giriş sürecinin etkili olduğunu düşünüyor musunuz?

- (1) Evet
- (2) Hayır
- (3) Fikrim Yok

VIII-Türkiye' de Düşünce ve İfade özgürlüğüne ilişkin engeller ve ihlaller daha çok neden kaynaklanıyor?

- (1) Türkiye'de düşünce ve ifade özgürlüğünün önünde hiçbir engel yoktur
- (2) Kanunlardan kaynaklanıyor.
- (3) Uygulayıcılardan kaynaklanıyor.
- (4) Bireylerin eğitilmemesinden kaynaklanıyor.
- (5) Diğer (lütfen belirtiniz)... ..
- (6) Fikrim yok

IX- Sizce Türkiye' de Hukuk Devletinin güvenceleri var mıdır?

- (1) Evet
- (2) Hayır
- (3) Fikrim Yok

X- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye ile ilgili kararlarını adil ve tarafsız buluyor musunuz?

- (1) Evet
- (2) Hayır
- (3) Fikrim Yok

XI. Anayasa Mahkemesi'ne Temel Hak ve Özgürlüklerin ihlali nedeniyle Bireysel Başvuru yolunun açılmasını Türkiye açısından olumlu karşılıyor musunuz?

- (1) Evet
- (2) Hayır
- (3) Fikrim Yok

XII. XI. soruya cevabınız hayır ise nedenlerini belirtir misiniz?

.....

.....

.....

.....

XIII- "Türkiye' de Demokrasi kurum ve kurallarıyla tam olarak işletilmektedir" görüşüne katılıyor musunuz?

- (1) Evet
- (2) Hayır
- (3) Fikrim Yok

XIV- "Devlet , insan haklarını kamu yararını göz önüne alarak kısıtlayabilir" görüşüne katılıyor musunuz?

- (1) Evet
- (2) Hayır
- (3) Fikrim Yok

XV-Türkiye' de İnsan Hakları alanında çalışan Sivil Toplum Örgütlerinin sorumluluklarını yerine getirdiklerini düşünüyor musunuz?

- (1) Evet

- (2) Hayır
(3) Fikrim Yok

XVI-Türkiye’ de insan hakları ile ilgili kurumsal yapının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar hakkında kamuoyunun yeterli bilgisi var mı?

- (1) Evet
(2) Hayır
(3) Fikrim Yok

XVII-Türkiye’de insan hakları ihlallerinin yeterince engellenememe nedeni nedir?

- (1) İnsan haklarını korumak amacıyla kurulan kurum ve kuruluşların çağdaş düzeye ulaşamaması
(2) Şiddet tehdidi ve korunamama korkusunun yarattığı suskunluk
(3) İnsan haklarını korumak için ayrılan bütçe payının sürekli düşük ve yetersiz kalması
(4) Niteliksiz bilgi düzeyi
(5) Diğer.

XVIII- İl ve İlçe İnsan hakları kurullarının aşağıda sıralanan amaçlarını önem sırasına göre sıralayınız?

- (1) Yapılan ihlalleri önlemek
(2) Denetim mekanizması oluşturmak
(3) Halkı bilinçlendirmek
(4) Kamu Görevlilerinin insan hakları alanında eğitilmesi

XIX- İl ve İlçe insan hakları kurullarının işlevsel olduğunu düşünüyor musunuz?

- (1) Evet
(2) Hayır
(3) Fikrim Yok

XX-İnsan haklarını konu alan kurumlardan hangisini biliyorsunuz?

- (1) Türkiye İnsan Hakları Kurumu.
(2) TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu.
(3) İnsan Hakları Danışma Kurulu
(4) İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyeti

XXI-İnsan Hakları İhlal İddiası Bireysel Başvuru Formu’nun veri elde etmede yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- (1) Evet
(2) Hayır
(3) Fikrim Yok.

XXII- İnsan Hakları İhlal İddiası Bireysel Başvuru Formu’nun sağlıklı bir şekilde değerlendirildiğini düşünüyor musunuz?

- (1) Evet
(2) Hayır
(3) Fikrim Yok.

XXIII- Başvuru masalarında görevli personelin, yönetmelikte yer alan ” Hukuki formasyona sahip ve halkla ilişkiler konusunda uzman” niteliklere sahip olduğunu düşünüyor musunuz?

- (1) Evet
(2) Hayır
(3) Fikrim Yok

XXIV- Kuruluza yapılan başvuruların sonuçları etkin bir şekilde takip ediliyor mu?

- (1) Evet
(2) Hayır

XXV- Kurulunuzun , Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığına/Türkiye İnsan Hakları Kurumuna sunduğu aylık raporlarının gerekli titizlikle düzenlendiğini düşünüyor musunuz?

- (1) Evet
(2) Hayır

XXVI-“İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Yönetmeliğinde yer alan, ‘Masaya gelen tüm başvurular en kısa sürede ilgili kurul başkanına iletilir’ maddesi kurulun işlevini azaltmaktadır.” görüşüne katılıyor musunuz?

- (1) Evet
(2) Hayır
(3) Fikrim Yok

XXVII- İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Yönetmeliğin içerdiği düzenlemelerin yerel düzeyde insan haklarının korunmasında yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- (1) Evet
(2) Hayır
(3) Fikrim Yok

XXVIII- İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Bingöl İlinde yeterince tanındığını düşünüyor musunuz?

(1) Evet

(2) Hayır

(3) Fikrim Yok

XXIX.İl ve İlçe İnsan Kurulları ve çalışmaları ile ilgili söylemek istediğiniz başka bir şey varsa lütfen belirtiniz.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Ek 2: 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi

1. İnsanlar sahip oldukları haklar yönünden özgür ve eşit doğarlar, özgür ve eşit yaşarlar. Toplumsal farklılıklar ancak ortak yararlarından doğabilir.
2. Her siyasi topluluğun ana amacı, hukuksal güvence altındaki doğal insan haklarını korumaktır. Bu haklar; baskıya karşı direnme, özgürlük, mülkiyet ve güvenlidir.
3. Her egemenliğin kökeni millettir. Hiçbir birey ve hiçbir kurul, millettен açıkça gelmeyen herhangi bir otoriteyi kullanamaz.
4. Özgürlük; başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmektir. Böylece, her insanın doğal haklarını kullanması, toplumun diğer üyelerinin aynı haklardan yararlanmalarını sağlayan çerçeveye sınırlanmıştır. Bu sınırlar yalnızca yasalarla belirlenebilir.
5. Yasa ancak topluma zararlı olan eylemleri yasaklayabilir. Yasanın yasaklamadığı hiçbir şey engellenemez ve hiç kimse yasanın emretmediği bir şeyi yapmaya zorlanamaz.
6. Yasa, genel iradenin ifadesidir. Tüm yurttaşların, genel iradenin oluşumuna şahsen ve temsilcileri aracılığı ile katılma hakkı vardır. Yasalar ister koruyucu isterse cezalandırıcı olsun, herkes için aynıdır. Yasa önünde herkes eşit olduğundan her yurttaş; her unvana, her mevkiye, her memurluğa adaylığını koyabilir. Seçimde, adayın yetenekleri, erdemleri ve uygunluğu dışında herhangi bir ölçü gözetilemez.
7. Hiç kimse yasanın belirlediği durumlar ve öngördüğü biçimler dışında itham edilemez, gözaltına alınamaz ve tutuklanamaz. Keyfi emirlerin verilmesini isteyen, bu emirleri veren, uygulayan ya da uygulanmasını sağlayan kişiler cezalandırılacaktır.
8. Yasa sadece kesin ve açıkça gerekli olan cezalar koymalıdır. Bir kimse ancak suçun işlenmesinden önce kabul ve ilân edilmiş olan ve usulüne göre uygulanan bir yasa gereğince cezalandırılabilir.
9. Her birey suçlu olduğu kanıtlanana kadar suçsuz sayılır.
10. Hiç kimse, kamu düzenini bozmadıkça dinsel inanç ve görüşler de dâhil olmak üzere düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemelidir.
11. Düşünce ve görüşlerin özgürce ifade edilmesi, insanın sahip olduğu en değerli haklardan biridir. Her yurttaş; düşünme, yazma ve yazdıklarını yayımlama hakkına sahiptir; fakat kanunlarla belirlenen özgürlüklerin kötüye kullanılmaması için yurttaşların sorumluluk duymaları gerekir.
12. İnsan ve yurttaş haklarının güvence altında olması için askerî güçlerin bulunması gerekir. Güvenlik güçleri, güvensizliğe yol açmamalı ve kişisel çıkar gözetmemelidirler.
13. Kamu gücünün korunması ve sürdürülmesi ile idarenin giderleri için ortak bir vergi toplanması zorunludur. Bu vergi, yurttaşlar arasından ekonomik güçleri ile orantılı ve eşit biçimde toplanmalıdır.
14. Bütün yurttaşlar, zorunlu vergileri ya kendileri ya da temsilcileri aracılığıyla gözlemek ve saptamak; bu vergilere serbestçe razı olmak; nasıl kullanıldıklarını izlemek; miktarını, toplanış tarzını ve sürelerini saptamak hakkına sahiptir.

- 15.** Toplum, her kamu görevlisinden, yönetimleri ile ilgili hesap sorma hakkına sahiptir.
- 16.** Anayasaya sahip olmayan toplumlarda, haklar güvence altına alınamaz ve kuvvetler ayrılığı gerçekleştirilemez.
- 17.** Mülkiyet hakkı kutsal ve dokunulmaz bir haktır. Hiç kimse, kamu yönünden gerekliliği yasa ile belirtilmeden ve tam karşılığı önceden ödenmeden bu hakkından yoksun bırakılamaz.

Ek 3: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

1. Bütün insanlar özgürlük; onur ve hakları yönünden eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşçe davranmalıdırlar.
2. Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasi ya da her hangi bir başka inanç, ulusal ya da toplumsal köken, varlıklılık, doğuş ya da herhangi bir başka ayırım gözetilmeksizin bu Bildirge'de açıklanan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Bundan başka, ister bağımsız ülke uyruğu olsun, isterse bağımlı, özerk olmayan yada başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke uyruğu olsun, bir kişi hakkında, uyruğu bulunduğu devlet ya da ülkenin siyasi, adli ya da uluslararası durumu bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.
3. Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.
4. Hiç kimse köle ya da kul olarak kullanılamaz; kölelik ve köle alım satımı her türlü biçimiyle yasaktır.
5. Hiç kimse işkenceye ya da acımasız, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ya da muameleye uğratılamaz.
6. Herkes, nerede olursa olsun, kişiliğinin tanınması hakkına sahiptir.
7. Yasa önünde herkes eşittir ve herkes ayırım gözetilmeksizin yasanın koruyuculuğundan eşit olarak yararlanma hakkını taşır. Herkesin, bu Bildirge'ye aykırı her türlü ayırma ve bu tür ayırım gözetici işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.
8. Her kişinin, kendisine Anayasa yada yasa ile tanınan temel haklara aykırı işlemlere karşı ilgili ulusal mahkemelerin etkin koruyucu önlemlerinden yararlanma hakkı vardır.
9. Hiç kimse, keyfi olarak tutuklanamaz, alıkonulamaz, sürülemez.
10. Herkes, haklarının ve ödevlerinin ya da kendisine yöneltilen ve ceza niteliği taşıyan herhangi bir suçlamanın saptanmasında, davanın bağımsız ve tarafsız bir mahkemece, tam bir eşitlikle, adil ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.
11. Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün güvencenin sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile yasaca suçlu olduğu saptanmadıkça, suçsuz sayılır. Hiç kimse, gerçekleştiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan eylem ya da ihmalden dolayı mahkûm edilemez. Yine hiç kimseye, suçun işlendiği sırada uygulanan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.
12. Hiç kimse, özel yaşamı, ailesi, konutu ya da yazışması konularında keyfi müdahaleye, onuruna ve adına karşı saldırıya uğrayamaz. Herkesin, bu müdahale ve saldırılara karşı yasa ile korunmaya hakkı vardır.
13. Herkes, herhangi bir devletin sınırları içinde özgürce dolaşma ve oturma hakkına sahiptir. Herkes, kendi ülkesi dâhil herhangi bir ülkeden ayrılma yada kendi ülkesine yeniden dönme hakkına sahiptir.

14. Herkesin, zulüm karşısında, başka ülkelere sığınma hakkı vardır. Bu hak, adi bir suçla yada Birleşmiş Milletler ilke ve amaçlarına aykırı eylemlerle ilgili kovuşturmalar halinde, ileri sürülemez.
15. Herkesin bir yurttaşlık hakkı vardır. Hiç kimse, yurttaşlığından yada yurttaşlığını değiştirme hakkından keyfi bir biçimde yoksun bırakılamaz.
16. Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, ırk, uyruk ya da din bakımından hiçbir sınırlamaya bağlı olmaksızın evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir. Söz konusu kişiler, evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit haklara sahiptirler. Evlenme ancak, evleneceklerin özgür ve tam rızası ile gerçekleştirilebilir. Aile toplumun doğal ve temel ögesidir ve toplum ve devletçe korunur.
17. Herkesin, tek başına ya da başkalarıyla birlikte mal ve mülk edinme hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılamaz.
18. Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak din yada inanç değiştirme; dinini yada inancını tek başına ya da topluca, açık yada özel olarak öğretim, uygulama, tapınma ve anma bağlamında açığa vurma özgürlüğünü içerir.
19. Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır; bu özgürlük düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve düşünceleri her araçta arama, elde etme ve yayma hakkını içerir.
20. Herkesin barışçıl biçimde toplanma ve dernek kurma özgürlüğü vardır. Hiç kimse bir derneğe girmeğe zorlanamaz.
21. Herkesin, doğrudan yada özgürce seçilmiş kişiler aracılığıyla ülkesinin kamu yönetimine katılma hakkı vardır. Herkes ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Halkın iradesi, hükümet erkinin temelidir; bu irade, gizli yada buna denk bir yöntemle yapılacak ve genel ve eşit oy verme yoluyla gerçekleştirilecek olan dönemsel ve dürüst seçimle belirlenir.
22. Her kişinin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe; onuru için ve kişiliğinin özgürce gelişmesi için zorunlu olan ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların, ulusal çaba ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütleriyle ve kaynaklarıyla orantılı olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır.
23. Herkesin çalışmaya, işini özgürce seçmeye, adil ve elverişli çalışma koşullarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır. Herkesin hiçbir ayırım gözetilmeksizin, eşit çalışma karşılığı eşit ücrete hakkı vardır. Çalışan herkesin, kendisine ve ailesine insanlık onuruna uygun bir yaşayış sağlayan, gerekirse her türlü sosyal güvenlik araçlarıyla da desteklenen bir ücrete hakkı vardır. Herkesin, çıkarlarının korunması için başkaları ile birlikte sendika kurmaya ve kurulu bir sendikaya katılmaya hakkı vardır.
24. Herkesin, çalışma saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ve belirli aralıklarla ücretli izin dâhil olmak üzere, dinlenme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı vardır.
25. Herkesin gerek kendisi, gerek ailesi için yiyecek, giyecek, konut, sağlıksal bakım, gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere sağlığına ve esenliğine uygun bir yaşam

düzeğine; işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılıkta yada geçim olanaklarından kendi iradesi dışında yoksul kaldığı başka durumlarda, güvenliğe hakkı vardır. Analık ve çocukluk özel bakım ve yardım hakkı doğurur. Bütün çocuklar, ister evlilik içinde, ister evlilik dışında doğsunlar, eşit sosyal güvenlikle yararlanırlar.

26. Herkesin eğitim hakkı vardır. Eğitim hiç olmazsa ilk ve temel eğitim evrelerinde parasız olmalıdır. İlk eğitim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitimden herkes yararlanabilmeli ve yükseköğretim, başarıya göre, herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır. Eğitim, insan kişiliğinin tam gelişmesini, insan haklarıyla temel özgürlüklere saygının güçlenmesini amaç olarak almalıdır. Eğitim bütün uluslar, ırklar ve dini topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu güçlendirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışın sürdürülmesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir. Ana, baba, çocuklarına verilecek eğitim türü için öncelikli seçme hakkına sahiptir.
27. Herkes, toplumun kültürel etkinliklerine özgürce katılma, güzel sanatları tatma, bilim alanındaki ilerlemelerden ve bunların nimetlerinden yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin, sahibi bulunduğu her türlü bilim, yazın yada sanat yapıtlarından kaynaklanan ahlaki ve maddi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır.
28. Herkesin, bu Bildirge'de yer alan hak ve özgürlüklerin tam olarak uygulanmasını sağlayacak bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.
29. Herkesin, kişiliğinin özgürce ve tam gelişmesine olanak sağlayan topluluğa karşı ödevleri vardır. Herkes, haklarını kullanmak ya da özgürlüklerinden yararlanmak konusunda, salt başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınmasını ve bunlara saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla ve demokratik bir toplumda törenin, düzenin ve genel esenliğin haklı gereklerini karşılamak için yasa ile saptanmış olan sınırlamalara bağlıdır. Bu hak ve özgürlükler, hiçbir biçimde, Birleşmiş Milletler' in amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.
30. Bu Bildirge'nin hiçbir unsuru, içinde açıklanan hak ve özgürlüklerin bir devlet, topluluk ya da bireyce ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir etkinlik ya da girişime hak verir biçimde yorumlanamaz.

Ek-4 Bingöl İl İnsan Hakları Kurulu Toplantı Tutanaqları

23/01/2012 TARİHLİ İL İNSAN HAKLARI KURULU TOPLANTI TUTANAĞI

İl İnsan Hakları Kurulu Vali Yardımcısı Başkanlığında 23/01/2012 günü saat 14.00' da toplanılmıştır. Aralık ve Ocak 2012 ayı toplantımızın gündeminde görüşülecek başvurular Kurulumuzca değerlendirmeye alınarak ilgili kurumlara yönlendirilmiştir. İnsan Hakları Kurulunun Şubat ayı içerisinde toplanılmasına karar verilmiştir.

Müracaat Sahibi	Tarih	Konusu	Sevk edildiği Kurum
	02.01.2012	5233 sayılı kanundan yararlanmak istediğini belirtmektedir.	Zarar Tespit Komisyonu
	02.01.2012	24.09.1968 tarihinde meydana gelen depremde Babasının evinin ağır hasar gördüğünü ve 19.08.1991 tarihinde verdiği dilekçeye istinaden hak sahibi olan babasının konutunun yapılıp yapılmadığını tarafına bilgi verilmesini arz etmektedir.	İl Afet Müdürlüğü
	02.01.2012	24.09.1968 tarihinde meydana gelen depremde Babasının evinin ağır hasar gördüğünü ve 19.08.1991 tarihinde verdiği dilekçeye istinaden hak sahibi olan babasının konutunun yapılıp yapılmadığını tarafına bilgi verilmesini arz etmektedir.	İl Afet Müdürlüğü
	02.01.2012	24.09.1968 tarihinde meydana gelen depremde Babasının evinin ağır hasar gördüğünü ve 19.08.1991 tarihinde verdiği dilekçeye istinaden hak sahibi olan babasının konutunun yapılıp yapılmadığını tarafına bilgi verilmesini arz etmektedir.	İl Afet Müdürlüğü

	02.01.2012	24.09.1968 tarihinde meydana gelen depremde Babasının evinin ağır hasar gördüğünü ve 19.08.1991 tarihinde verdiği dilekçeye istinaden hak sahibi olan babasının konutunun yapılıp yapılmadığını tarafına bilgi verilmesini arz etmektedir.	İl Afet Müdürlüğü
	Bila Tarih	Saray mahallesinde ikamet ettiğini belirten vatandaşın Hükümet konağında memur olduğunu belirtmektedir. Vatandaşın saat 7.30 halk otobüs vasıtasıyla işine anca 45 dk.sonra merkeze ulaştığını bu nedenle sürekliliği 10 yada 15.dk geç geldiğini belirtmektedir. Bu konu hakkında Kurul üyesi olan bir an önce hakkında memurlar içinde dakikaların daha kısa tutulmasını talep etmektedir.	İl Afet Müdürlüğü

Komisyon Başkanı

 Vali Yrd
 İl İnsan Hakları Kurulu Bşk

Üye

 Tic.San.Od.Bşk.

Üye
 Muhtarlar Dem. Bşk.

Üye
 Chp Temsilcisi

Üye
 Es.San.Od.Brl.Bşk.

Üye
 Türk Eğt.Send.Tems.

Üye

Bingöl Ş. Ve M. Der. Bşk.

Üye

Bin. Kent. Girişim. Dern. Bşk.

Üye

Kuyumcular (Dern. Bşk.)

Üye

Bingöl GAZETESİ

Üye

İHL ve AİHL. Okul A, le Br. Ts.

Tabipler O. Tms.

Üye

İl Genel Mec. Üye.

Üye

AKP Temsilcisi

Üye

MHP Temsilcisi

Üye

Baro Temsilcisi

Üye

Bingöl. Üny. Rek. Tems.

Üye

Bel. Kültür Mrkz. Md.

T.C.
BİNGÖL VALİLİĞİ
Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan
Zararların Karşılanması Komisyon Başkanlığı

Sayı : Z.T.K/-162
Konu : Bilgi İstemi Hk.

03/04/2014

BİNGÖL VALİLİĞİ
(Hukuk İşleri Şube Müdürlüğüne)

İlgi sayılı yazı ile istenilen bilgilere istinaden başvuruca isimli şahıs dilekçesinde babası un vermiş olduğu dilekçelerde belirtilen hususların Zarar Tespit Komisyonu Başkanlığımızca incelenerek Hukuk İşleri Şube Müdürlüğüne ve dilekçe sahiplerine bilgi verilmesi istenmiştir.

Bahse konu ile ilgili olarak adına Zarar Tespit Komisyonu Başkanlığımız kayıtlarında 11.07.2005 tarih ve 15295 sayılı dosya numarası ile yapılan müracaatının bulunduğu ve yapılan müracaatın 22.01.2008 tarihinde 2008/201-58 sayılı karar ile 5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki Kanun kapsamında yapılan müracaatın incelenmesi sonucu; Kiği Kaymakamlığının 21.11.2005 tarih ve 2.B.2005/151 sayılı yazısı ekindeki terör olayları nedeni ile göç eden köyler listesinde Köyü'nün yer almadığından; İl Jandarma Komutanlığının 20/02/2006 tarih ve 7130-157-06/Ter.Şuç.Ks.(649) sayılı yazısı ekindeki 1987-2005 yılları arasında Bingöl İli mülki hudutlarında meydana gelen terör olayları listesinde Köyü ve çevresinde terör olayı meydana gelmediği anlaşıldığından, ayrıca başvurucuya ait dosyanın muhteviyatında başvuru sahibinin terör ve terörle mücadeleden doğan zararının olduğuna dair her hangi bir bilgi ve belgenin mevcut olmamasından dolayı, 04/10/2004 tarih ve 2004/7955 sayılı yönetmelik hükümlerine göre 5233 sayılı kanun kapsamına girmediğinden talebin REDDİNE; ilgili şahsa, Yargı yoluna başvurarak zararın tazmin edilmesini talep etme hakkının saklı olduğu hususları ile kararın tebliğine; Komisyonumuzca oy birliği ile KARAR verildiği ancak müracaatçı un söz konusu karar üzerine yargı yoluna gitmediği tespit edilmiş olduğu hususunu; bilgilerinize ricâ ederim.

Vali a.
Koordinatör Vali Yardımcısı

T.C.
BİNGÖL VALİLİĞİ
İl İnsan Hakları Kurulu Başkanlığı

TOPLANTI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi : 26/03/2014

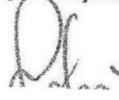
Toplantı Sayısı : 2014/03

23.11.2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesi uyarınca oluşturulan İl İnsan Hakları Kurulu Vali Yardımcısı Başkanlığında 26.03.2014 Çarşamba günü saat:14:00’da üyelerin katılımı ile gündemde bulunan konuları görüşmek üzere Valilik toplantı salonunda toplanmış olup;

İlgili Yönetmeliğin 10. maddesi gereğince, insan haklarına ilişkin ihbar, dilek, talep ve şikâyeti olan kişilerin, insan hakları kuruluna başvurularını kolaylaştırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları ile şehrin önemli noktalarına konan insan hakları başvuru kutularına ve İl Kurulu tarafından başvuruları almak, müracaatları kolaylaştırmak ve takip etmek için oluşturulan İl Masasına da doğrudan ulaşan herhangi bir müracaatın bulunmadığı tespit edildiğinden,

Bir sonraki İl İnsan Hakları Kurulu toplantısının Nisan ayı içerisinde yapılmasına karar verildi.

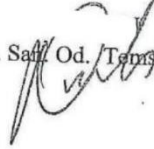
Komisyon Başkanı

Vali Yrd.
İl İnsan Hakları Kurulu Bşk.

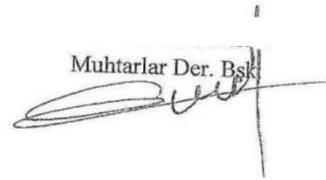
Üye

Tic. San. Od. Temsilcisi

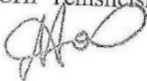
Üye

Muhtarlar Der. Bşk.

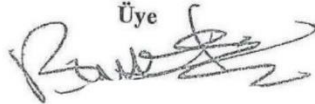
Üye

CHP Temsilcisi

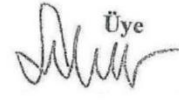
Üye

Es. San. Od. Birliği Bşk.

Üye

Türk Eğt.Sen. Temsilcisi

Üye

Şehit Ai. G. ve İnsan Hak. Der. Bşk.

Üye

Bin.Kent. Girişim Der. Bşk.

Üye

Kuyumcular Der. Bşk.

Üye

Bingöl Gazetesi Temsilcisi

Üye

İHL ve AIHL. Okul Aile Birliği Temsilcisi

Üye

İl Sağ. Müd. Temsilcisi

Üye

İl Genel Meclisi Temsilcisi

Üye

AKP Temsilcisi

Üye

MHP Temsilcisi

Üye

Baro Temsilcisi

Üye

Bingöl Üniversitesi Rek. Temsilcisi

Üye

Belediye Başkanlığı Temsilcisi

ÖZGEÇMİŞ

09.05.1988 tarihine Bingöl'de doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Bingöl'de tamamladım. 2010 yılında İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldum. 2011 yılında Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD'da Yüksek Lisansa başladım. Aynı yıl Bingöl Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü'ne atanmış olup şuan Ankara Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü'ne bağlı Kocatepe Sağlık Sosyal Güvenlik Merkez Müdürlüğü'nde rücu komisyonunda görevimi sürdürmekteyim.

